

ედგოგოური და სალიტერ. ჟურნალი

ზანათლება

(წელიწადი მეოთხე)

მ ა ი ს ი

1911 წ.

კატერინე გაბაშვილისა,

მეოხებით დაარსებულ კრა-კერვის ქალთა სკოლის მოწაფეებთან.

განათლება

(წელიწადი მეოთხე)

V
1-2882-4

მ ა ი ს ი

1911 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან.
ნახევარი წლით 2 მან.
სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
ორ მანეთად.

ცალკე ნომ-
რის ფასი

30 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში „წერა-
კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და
„ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად-
რესით: Тифлисъ Дворянская Грузинская
Гимназія Л. Г. Бодвадзе.

მედიცინა

პროფ. ი. ი. მეჩნიკოვი

იძის მიკრობები და მათი მნიშვნელობა ჯანმთელობისათვის

მიუხედავად იმისა, რომ ამ უკანას-
კნელ ოცდა ათი წლის განმავლობაში
საექიმო მეცნიერებამ საოცარი წარმატე-
ბა გამოიჩინა, ჯერ კიდევ რჩება მთელი
რიგი გამოურკვეველ კითხვებისა.

მარტო მრავალ გადამღებ სნეულებათა
აღმძვრელების აღმოჩენამ მედიცინა დი-
დის ნაბიჯით წასწია წინ. მე კარგად
მახსოვს ის შიშის ზარი, რასაც ჰგვირდა
ყველას ხოლერა, როცა არ იცოდნენ მი-
სი გაჩენის მიზეზები. 1865 წელს ნეა-
პოლში ვიყავი, როცა იქ ხოლერა მძვინ-
ვარებდა. აუარებელი ხალხი იხოცებოდა.
ხალხი, ამ სასტიკ სნეულების გამო, რა

დენიმე საათის განმავლობაში ესალმებო-
და წუთისოფელს; არ იცოდნენ სად და
როგორ შეეყარათ ეს სნეულება და რო-
გორ ეშველათ თავისთვის, არ გამხდარი-
ყვნენ ავად. მეც შოპენ-ჰაუერის მიაგა-
ლითს მივბაძე, როგორც მას შეეშინდა
ხოლერის, 1830 წ. მიატოვა ბერლინი
და გადასახლდა ფრანკფურტში, მეც, რა-
კი არ ვიცოდი სხვა სახსარი თავის ხსნი-
სა, უცებ მივატოვე ნეაპოლი. რაკი არ
იცოდნენ ხოლერის გაჩენის მიზეზები,
ყველგან ეძებდნენ მას: ჰაერში, რომელში
სერიოზულნი ეძებდნენ, საკმელში და სხ. ესე-
ნოლათ მივადმყოფთან მისსლო და მას ვარ-

ი. ი. მ.

შემო მყოფთან მიხედვება, რომ სწეულება არ გადადებოდათ. ყველა ეს შეიკვალა კობის მიერ ხოლერის ვიბრიონების აღმოჩენის შემდეგ.

რწმენამ, რომ სწორედ ეს ვიბრიონებია ხოლერის გაჩენის მიზეზი, გვიჩვენა ადვილი საშუალება ამ სწეულებისაგან თავის დაღწევისა. ხოლერის ვიბრიონები მეტად ნაზია, ვერ იტანს ვერც სიცხეს და ვერც სიმშრალეს. საკმარისია საკმლის ადუღება, გაცხელება, რომ არ გადაგედოს ეს სწეულება.

ხოლერასთან ბრძოლის მაგალითები, რაც ამას წინად ვნახეთ ჰოლანდიაში, გერმანიაში და იტალიაში, გვიჩვენებენ თუ რა ადვილია ბრძოლა ამ გადადებ სწეულების გავრცელებასთან. თითქმის რუსეთშიაც, რომელიც შედარებით უარესს ჰიგიენურ პირობებშია, საკმარისი გახდა ზოგიერთი გონიერული ზომების მიღება, რომ შეეჩერებინათ ხოლერის გავრცელება. ამ სახით, მოსკოვი იმით გადაჩნა, რომ გაიყვანა სუფთა წყაროს წყალი. პეტერბურგში, სადაც სასმელი წყალი ძლიერ უსუფთაოა, განათლებულმა ხალხმა თავს უშველა სასმელად ნადუღი წყლის ხმარებით.

მიკრობიოლოგიის წარმატების წყალობით კაცობრიობას შიში არ უნდა ჰქონდეს სხვა და სხვა მოარულ სწეულებს, როგორც არის ხოლერა, ქუნთარუმა, და სხ.

სულ სხვა მდგომარეობაშია საკითხი კაცობრიობის მოდგმის მრავალ ხრონიკულ ტანჯვის შესახებ. ჩვენ დროში მრავალი ადაპიანი იტანჯება ნოკიერ ნიეთიერებათა შეცვლის ავადმყოფობით: ნიკარისის ქარით (霍乱) შარდის შეკავებით (შაქრის სიმრავლე შარდში), არტერიისკლეროზით, ნეფრიტით და სხ. ამ

სწეულებათა შესასწავლად ხმარობდეს ყოველგვარ ღონისძიებას, რაც კი მედიცინისა და ქიმიის ცოდნა შეეებოდა, მაგრამ წარმატება არ დასტყობია.

ესლა, მაგალითად, საერთოდ აღიარებულია, რომ შაქრის ავადმყოფობის (დიამეტის) მიზეზი უფრო ხშირად კუჭის ქვემო ჯირყვალაია. ამას წინად ვენელმა პროფეს. ფონ-ნურდენმა გონიერულს ნიდაგზე დაამყარა შაქრის ავადმყოფობის თეორია. შაქრით სისხლის ავსება შედეგია კუჭის ქვემო ჯირყვლის სუსტი მოქმედებისა, რომლის დანიშნულებაა შეაკავოს ღვიძლის მიერ შაქრის წარმოება. თავაშვებული და შეუკავებელი ღვიძლი ხარჯავს სხეულის ძალს ბევრი შაქრის შემუშავებაზე, რაც უსარგებლოდ გამოჰყვება შარდს. სხეული სუსტდება და ამის გამო იჩენს ყოველგვარ სწეულებას.

მრავალ მოკრტიმლობითი სამუშაოს წყალობით, რაც შესრულებული იქმნა ნამდვილის მეცნიერულის წესით, შემოღებულია დიამეტის ქიმიზმი. მაგრამ უმთავრესი საკითხი იმაშია, თუ კუჭის ქვემო ჯირყვალის რა სახით სპობს ამა თუ იმ დროს თავის მთავრედ მოქმედებას.

ამ მდგომარეობაშია საკითხი ნიკარისის ქარის შესახებაც, რომლის დროსაც სხეულის ტანჯვის მიზეზად სხეულში შარდის სიმრავლის ქარობაა. დღემდის ამას ღვიძლის უჯრედების არა ნორმალურს მოქმედებას მიაწერენ, რომლის დანიშნულებაა გაანთავისუფლოს სხეული შარდის სიმრავლისაგან.

რაც იკვლევ ამ სწეულებათა მიზეზებს, აგრეთვე სმა-კამას, როგორც საკმლის მომწელებელი მიღების სწეულების მრავალ მიზეზებსაც, სრულიად ბუნებრივად გებადებთ საკითხი: ნუ თუ ამის მიე

ზენი ის მიკრობები არ არიან; რომელ-
თაც თავი შეუფარებიათ მსაზრდოებელ
ორგანიზმში? ამ მოსაზრების მიხედვით
შაქრის ავადმყოფობის მიზეზად კუჭის
ქვემო ჯირკვლის დასნეულება იქნება,
რაც გამარწვეულია რომელიმე მანვე მიკ-
რობთაგან, რასაც ბინა აქვს ნაწლავებში
და იქიდან თავი ამოუყვით კუჭის ქვემო
ჯირკვალში. ნიკრისის ქარის დროს შეიძ-
ლება ვიგულისხმოთ, რომ ლეიძლის უჯ-
რედებში გაჩენილან მანვე მიკრობები,
რომელთაც ბინა ნაწლავებში აქვთ. ამ
გვარი ჰიპოთეზა ადვილია სათქმელად,
მაგრამ ძლიერ ძნელია დასამტკიცებლად.

უმათავრესი სიძნელე ამ კითხვების გა-
მოსარკვევად, როგორც მრავალ სხვა კით-
ხვებისა, რაც შეეხება საკმლის მომწელებ-
ბელ მიღების ავადმყოფობას; რაოლის მი-
ზეზები ჯერ გამოურკვეველია და აკრთვე
გონივრულად საზრდოობის საკითხის გა-
დასაქვეყნად, იმაში მდგომარეობს, რომ
ჩვენი ნაწლავები სიციცხლის პირველ
დღიდანვე საესეა აუარებელი მიკროსკო-
პული მცენარეულობით.

კარგად ვიცით, რომ სიკვდილის შემ-
დეგ ეს მიკრობები მაშინვე იწვევენ სხეუ-
ლის სიმპლეს, რაც მთელს სხეულს თან
და თან მოეთინება ხოლმე. საზოგადოთ ეს
მოვლენა სასარგებლოა, რადგანაც მისი
წყალობით ჩვენი ორგანიზმის რთული
სხეულები იშლება მარტივ სხეულებად;
რაც ასაზრდოებს მცენარეებს.

ძლიერ საჭირო იყო დანამდვილებით
გვეცოდნოდა სასარგებლოა თუ არა ნაწ-
ლავების მცენარეულობა ორგანიზმისათ-
ვის მთელს თავის სიციცხლეში. ამ სა-
კითხის შესახებ გამოითქვა ჰიპოთეზები,
მაგრამ მხოლოდ უკანასკნელ ხანებში
მიიღეს ნამდვილი ცნობები.

II

პასტერის აზრით აუარებელი მიკრობე-
ბი, რომლებიც ბინადრობენ ჩვენს ორგა-
ნიზმში, ხელს უწყობენ საკმლის მოწე-
ლებას, მაშასადამე საზრდოობის გაუმჯო-
ბესებასაც. ამ ჰიპოთეზის შესამოწმებლად
ცდები მეტის მეტად რთული და ძნელი
გამოღდა, რასაც ღღემლის მხოლოდ საწი-
ნაღმდეგო შედეგები მოჰყვა. მაშინ რო-
დესაც ზღვის ღორები, აღზრდილნი, ისეთს
პირობებში, რომ მიკრობებს არ შეეძ-
ლოთ გაჩენილიყვნენ ნაწლავებში, რამ-
დენსამე ხანში ისე ვითარდებოდნენ და
იზრდებოდნენ, როგორც ჩვეულებრივად
ვითარდებიან წიწილები და ბაყაყის თავ-
კომბალები იმ შემთხვევაში, როცა მათს
სხეულში მიკრობებისთვის გზა ხსნილია.
შოტელიუსმა უმიკრობებოთ საზრდო-
ობით დასუსტებული წიწილა მოალო-
ნოერა საკმელში ზოგ მიკრობების არე-
ვით.

რადგანაც ცდების მოხდენა მაღალ
ცხოველებზე, როგორც მაგ. ზღვის ღორ-
ზე, წიწილზე და თავკომბალებზე მეტად
ძნელი იყო, ამისგანმო სრული ცდები
მოახდინეს დაბალ ცხოველებზე. ყველა-
ზედ უკეთესს შედეგს რუსების მეცნიერ-
მა ბოლდაროვმა მიიღწია; მან თავისი ცდა
მოახდინა ბუზების მატლებზე და ქიაცე-
ლებზე, იმ აზრის დამყარების შემდეგ,
რომ შედარებით ადვილია მატლების
განვითარება მიკრობებს გარეშე, ბოლდა-
როვმა ამ პირობებში აღზარდა ბუზი კვერ-
ცებიდან დაწყებული მთლად განვითარ-
ებამდის. ამან გვიჩვენა, რომ ბუზის
მატლის განვითარებას ვერავითარი მიკ-
რობები ვერ უწყობენ ხელს. ამ როლს
მხოლოდ ბაქტერიები ასრულებენ, ისინი
ამზადებენ საკმლის მომწელებელ ბევრს

ფერმენტს, ტრიპსინს. როცა ამ შედეგს მიაღწია, ბოლდანოვმა მიკრობთაგან დაფარულს საზრდოს მიუმატა რამდენიმე გახსნილი ტრიპსინი. ამ პირობებში მატლები მშვენივრად ვითარდებოდნენ და გადიქტოდნენ დიდ ბუზებად.

ამ ფაქტების საპირო მნიშვნელობის გამო ვოლფანმა ჩემს ლაბორატორიაში მოახდინა რამდენიმე ცდა ბუზების მატლებზე, მან დაამტკიცა ბოლდანოვის უმთავრესი შედეგები და დარწმუნდა, რომ ამას გარდა, უმიკრობოდაც ადვილად შეიძლება ბუზების ნორმალური განვითარება.

ბუზების მატლებზე დაკვირვებას და ზემო ნაჩვენებს ცდებს იმ დასკვნამდის მიყვება, რომ ნაწლავების ზოგიერთი მიკრობები სასაზღვებლოა ნორმალური ცხოველთა საზრდოობის დროს იმ ხანაში, როცა ჯერ კიდევ ცოტა ფერმენტებს შეიმუშავენ საჭმლის მოსაწვლად. მეორე მხრით ეს ცდები გვიჩვენებენ, რომ ცხოველთა ნორმალური სიცოცხლე ნაწლავების მიკრობების დაუხმარებლადაც სწარმოებს. ამ სახით პრინციპილურად საკითხი ისეა გადაწყვეტილი, რომ ცხოველთა სიცოცხლე შესაძლებელია ნაწლავების მცენარეულობის დაუხმარებლადაც. ეს კიდევ იმით მტკიცდება, რომ ზოგიერთი ცხოველები, რომელთა ნაწლავებში მიკრობები არ არსებობენ, ნორმალურად ვითარდებიან და ცხოვრობენ. ასეთს ცხოველებს ეკუთვნიან მორიყეები და მისი მრავალგვარი მატლები. ამას კიდევ უნდა დავუმატოთ ერთი ახალი და მეტად სანიშნო მაგალითი. ლამურები, ეს მფრინავი რძით მკვებავნი, ცხოვრობენ, როგორც ფრინველები, სწრაფად ინელებენ საჭმელს და ხშირად გამოჰყრიან სხეულიდან ურგებ ნაწილსა. ამ

პირობებში იმათ ნაწლავებში მიკრობები მეტად მცირეა. მათი რიცხვი იმდენად მცირეა, რომ მათ არავითარი სერიოზული მნიშვნელობა აქვთ ლამურის საზრდოობაში. ადვილი ცდა მოახდინეს ხილის ქამია ლამურებზე *Pteropus medius*, რომელთაც აქმევდნენ გაცხელებულ ხილს რომელშიაც მიკრობები დახოცილი იყვნენ. ამ პირობებში ცხოველები კარგად გრძობდნენ თავს, თუმცა მათს ნაწლავებში მიკრობები სრულიად არ მოიპოვებოდნენ.

ყველა ეს მაგალითები იმას გვიჩვენებენ, რომ ორგანიზმს შეუძლია გვერდი აუაროს ნაწლავების მიკრობების შველას. მაგრამ ეს მიკრობები ძლიერ ბევრ ადამიანსა და თითქმის ყველა რძით მკვებავ ცხოველებში.

დიდი ხანია კვშიარტიტებად აღიარებულია, რომ ის მიკრობები, რომლებიც ბინდრობენ ჩვენს საჭმლის მომწვლელ ორგანიზმში, ძლიერ საშიშია ჩვენთვის. ეგონათ, რომ მათ შეეძლოთ შხამის მომზადება სხეულში და მოწამლვა სხეულში. განსაკუთრებით ბუზარის შრომის შემდეგ ბევრს ლაპარაკობდნენ ორგანიზმის თვით-მოშხამვანად, რასაც მიაწერდნენ ნაწლავების მიკრობების მიერ შემუშავებულს საწამლავს.

იმ შემთხვევაში, როცა ყაბზობის გამო ავადმყოფს თავი ასტკივდებოდა, გულის ფრიალი აუტყვდებოდა და სხ. ამას ნაწლავების შხამს მიაწერდნენ, რადგანაც ჩვენი საჭმლის მომწვლელი მილი წარმოადგენს ისეთს ადგილს, სადაც ხდება სიმპლე; და რადგანაც საზოგადოთ სიმპლე დიდი ხანია მანებლად იყო მიჩნეული, ამის გამო ფიქრობდნენ, რომ სწორედ სიმპლის მიკრობებია წყარო ორგანიზმის საშიშროებისა. ეს აზრი ტრია-

ლებდა მედიცინაში და იკამდის საწინა-
აღმდეგოს ვერაფერს ხელაღდენ, სანამ არ
დარწმუნდნენ, რომ მას სერიოზული სა-
ფუძველი არ აქვს. მაშინ ამ თეორიას
გარს შემოერთებენ ყოველის მხრიდან
და ბოლოს დაამყარეს ისეთი თეორია,
რომლის თანახმად ნაწლავებში სიმპლევ
არავითარს საშიშრობას წარმოადგენსო;
ამის დასამტკიცებლად უთითებდნენ ინ-
დო-ჩინელებზე, კუნძულ მაღაის მცხოვ-
რებლებზე, პოლანეზიელებზე, გრენლან-
დელებზე და სხვა ხალხებზე, რომელთაც
უყვართ დამპალი თევზები და ხორცი
საქმელად, მაგრამ ეს არავითარს ვნებას
არ აყენებს მათ. ამას უნდა დავუმატოთ
ზოგიერთი ბაქტერიოლოგების აზრიც,
რომ ადამიანის ნაწლავებში თითქმის სრუ-
ლიად არ არის სიმპლის მიკრობები და
ამის გამო ცილის მაგვარი ნივთიერებანი,
რაც საქმელში ურევია, სრულიად არ
ლპებია ჩვენს სტომაქში, ან მხოლოდ
იწყებენ ნელა ლპობას. საკირო იყო
ყველა ამ საკითხების გამორკვევა ახალის
გამოკვლევით. თავდაპირველად დამტკი-
ცებული იქნა, რომ ადამიანის სტომაქ-
ში, ნაწლავებში მუდამ არის მინც სამი
ჯურის სიმპლის მიკრობები. იმათ უმრავ-
ლესობას შეადგენენ ბაცილები, რაც ას-
წერა პირველად ბალტიმორში ველშემ
და ნუტალმა. შემდეგ მოჰყვება კლინის
მიერ პირველად ლონდონში აღმოჩენილი
ბაცილები (*Bacillus sporogenus*) და ბო-
ლოს ნამდვილი სიმპლის ბაცილები, ანუ
Bacillus putrificus ბინსტოკისა.

ამ სამებას კიდევ უნდა დავუმატოთ
Bacillus proteus, ეს ჩვეულებრივი სიმპ-
ლის მიკრობია, რომელიც თუმცა მუდ-
მივი სტუშარი არ არის ჩვენის ნაწლავე-
ბისა, მაგრამ მინც იქ ხშირად შეგხვდე-
ბათ. ამ ფაქტის აღმოჩენა შეიძლებოდა

მხოლოდ უკანასკნელ ხანებში იზოლია-
ციის, განცალკევების გაუმჯობესებული
მეთოდის წყალობით.

ეს ოთხი მიკრობი აღბუმიანიდებს
(ცილას) პირველად გარდაჰქმნიან პეტრო-
ნად, შემდეგ სხვა ნივთიერებად, რომელ-
თაგან ზოგი მათგანი საზრდოთ გახდება
სხვა ბაქტერიებისთვის, რომელთა შორის
ბაცილა ცოი (*Bacillus coli commune*) უფ-
რო გავრცელებულია.

ამ სახით ჩვენს ნაწლავებში იყოფე-
ბიან სიმპლის უმთავრესი მიკრობები. ეს—
იგივე მიკრობებია, რომლის გამოც ლპე-
ბა ხორცი და ლეში. მხოლოდ ეს მრე-
სენებულთ მაგალითები სიმპლისა წარმო-
დგება, უმთავრესად, ნაწლავების მიკრო-
ბებისაგან. როცა საყასბოზედ ჰხოცვენ
საქონელს და როცა მის ხორცს სჭირან
ჭუჭყიან დანებით, ზორცსაც გადაე-
დება ნაწლავების მიკრობები. სხეულის
გახრწნის შესახებ ზემოთ მოვიხსენიეთ,
რომ გახრწნა სხეულისა იწყება ნაწლავე-
ბიდან, მუცლის კანიდან და მუცლის
ორგანოებიდან.

მაგრამ ჩვენ ვვიპასუხებენ: რადგა-
ნაც ასეთი გახრწნა არ არის ავადმყო-
ფობის მიზეზი, მაშ არ უნდა გვეშინოდეს
სიმპლის მიკრობებისა, რაც საქმლის
მომწელებელ მიღშია. პირიქით, გახრწ-
ნას, ანუ სიმპლეს საშიში შედეგი მოს-
დევს. დიდი ხანია დამტკიცებულია, რომ
ცხოველების მიერ დამპალი ხორცისა და
სისხლის მიღება გამოიწვევს ჯანმთელო-
ბის სერიოზულს მოშლილობას. სიმპლის
ნაყოფის შემზაპუნებას სისხლში სწრაფი
სიკვდილი მოსდევს. ეხლა საესებით დამ-
ტკიცებულია, რომ ეს შხამი შემუშავდე-
ბა სიმპლის მიკრობების მიერ და განსა-
კუთრებით იმ ოთხნაირი მიკრობებისაგან,

რაც ზემოთ მოვიხსენეთ, როგორც ჩვენი ნაწლავების ბინადარნი.

მაგრამ გარდა ამ ტოქსინებისა*), რომელიც იწვევს მწვავე მოშხამვას; ნაწლავები შეიმუშავებენ ისეთს ნივთიერებათა, რომელთაც შეუძლიათ ხანგრძლივი ტანჯვა მიაყენონ ორგანიზმს. ამათვანია ინდოლი**) და ფენოლი, ესენი შემუშავებულია ჩვენის ნაწლავების ბაქტერიებისაგან, რაცხვით ცოტაა, რომ გამოიწვიონ მოწამლვა. მაგრამ ისინი მოქმედებენ ნელა და შეუძნეველად ჩვენს უსაქიროესს ორგანოებზე არტერიებზე, ღვიძლზე, თირკმლებზე და ტვინზე. ინდოლი და ფენოლი, რასაც ყოველ დღე ცოტ-ცოტად გამოჰყოფენ ნაწლავების მიკრობები ბოლოს გამოიწვევენ არტერიების და სხვა ორგანოებს სკლეროზს (სიმავრეს).

ყველა ზემო ნათქვამიდან გამოდის შემდეგი დასკვნა: ჩვენს სხეულში ოთხგვარი მიკრობია, რომელნიც უშვებენ მეტად მანეე შხამს. ჩვენი ნიწლავების მიკრობთა შორის არიან ისეთები, რომელნიც შეიმუშავებენ ტოქსინებს: მაგ. ბაცილა *Bacillus*, რომელსაც მეცნიერებმა დიდი ყურადღება მიაქციეს ეშერიხის მიერ. მისი აღმოჩენის შემდეგ 1885 წ. ეგონათ, რომ ამ მიკრობს შეუძლია გამოიწვიოს სხვა და სხვა სნეულება, როგორც მაგალ. ქიის მაგვარი რტუს ანთება, ბევრი სნეულება ნაწლავებისა, ღვიძლისა, საშარდე ბუშტის ანთება და სხ. ბოლოს უარ. ჰყვის ბაცილა *Bacillus*-ის მავნებლობა ამ სნეულო-

ბის დროს უმრავლესობაში და თითქმის კეთილი გავლენაც კი მიაწერეს მას, განსაკუთრებით — სიმპლის წინააღმდეგობა ნაწლავებში. ასე ბინშტოკმა დაადგინა, რომ ბაცილა *Bacillus*, იმის გამო რომ ის შეიმუშავებს სიმჟავეებს, ეწინააღმდეგება *Bacillus putrificus* განვითარებას. ამ სახით მას ეს ბაცილა სიმპლის ძლიერ მოწინააღმდეგედ მიაჩნია, რაც მართალი არ არის, რადგანაც სიმპლის მიკრობთა შორის ზოგი ისეთის ჯიშისა, რომელზედაც სუსტი სიმჟავე ბაცილა *Bacillus*-სა საშიში არ არის. ნამდვილად ყველა დამხალ სხეულებში იმ მიკრობებთან ერთად, რომელიც ხელს უწყობენ ცილის მაგვარ ნივთიერების გახრწნას, არის კოლის ბაცილებიც, საიდანაც ცხადია, რომ უკანასკნელი ვერ ეწინააღმდეგება პირველების განვითარებას.

III

ყველა ზემო ნაჩვენების მიხედვით საჭიროა გამოვებნოთ რამე საშუალება ნაწლავებში სიმპლის მოსასპობლად, რაც უეჭველია წარმოადგენს სნეულებათა წყაროს. ამ სიმპლს შეუძლია არათუ გამოიწვიოს საქმლის მომწელებელ მილის ავადმყოფობა, როგორც ნაწლავების ანთება, არამედ შეუძლია სხვა და სხვა სახით ორგანიზმის მოწამლვაც.

დიდი ხანია რაც ვურჩევდი ნაწლავებში სიმპლის წინააღმდეგ ეხმარათ რძის ფერმენტები. ჩემის აზრით ის სიმჟავე, რასაც ეს მიკრობები შეიმუშავებენ უფრო მეტს წინააღმდეგობას გაუწევენ სიმპლის მიკრობების მანეე მოქმედებას, ვიდრე ბაცილა *Bacillus*-ის მიერ შემუშავებული მკირე სიმჟავე. მეორე მხრით მე არ ფერავედი ჩემის მხრით იმ სიმწელებს, რასაც წარმოადგენდა ნაწლავებში ახალი რძის

*) შხამიანი ნივთიერება, წარმოშობილი ორგანიული ნივთიერების გახრწნის დროს.

**) მაგარი ორგანიული შერთებაა (C, H, N), მყარია, შესვლებით ადამიანის განავალში, სადაც ჩნდება მიკროორგანიზმების მოქმედებით ცილის მაგვარ ნივთიერებაზედ.

მიკრობების მოქცევა, როცა ნაწლებები სავსეა სხვა და სხვა გვარ მიკრობებით. რომ მიმელო სერიოზული შედეგი, მე ავირჩიე რძის მიკრობი, უფრო ძლიერი მწარმოებელი სიმეავისა. ის აღმოჩნდა იაგურტში ბოლგარიაში, შემდეგ პაწონში, ბოლკანის ნახევარ კუნძულზედ, და თითქმის რუსეთში მდინარე დონის ვაკეში.

უკანასკნელ დროს ზოგიერთი ბაქტერიოლოგები ამტკიცებდნენ, რომ ბოლგარიის ბაცილა მუდმივი მცხოვრებელია ჩვენი ნაწლებებისაო, ის იგივეა რაც ძუძუთა ბავშვების ბაცილა, მაგრამ ბაცილა Bivax, რასაც მოზრდილებშიაც ხშირად შეხვდებითო, თუმცა ზოგიერთი გარეგანი მსგავსება ამ სამ მიკრობთა შორის არსებობს, მაგრამ არ შეიძლება მათი სრული მსგავსება, რადგანაც ბოლგარიის ბაცილა სხვებისაგან იმით განირჩევა, რომ აჩენს უფრო მეტს რძის სიმეავისა.

რძის მიკრობებისაგან გახრწნის საწინააღმდეგო მოქმედებას მაშინ შევნიშნავთ, თუ ყოველ დღე მივიღებთ კვირისა და თვის განმავლობაში. მე იმ დასკვნამდის მივედი, რომ უნდა ვიხმაროთ იაგურტის წმინდა კულტურა, კვეირი, კუმისი და საზოგადოთ მაწონი, რაც გასასაყიდად მოიპოვება უნდა გამოვიცხოთ, რადგანაც მათში რძის მიკრობებს გარდა ზოგჯერ ორგანიზმისათვის მავნე მიკრობებიც იმყოფებიან. რძის მიკრობების წმინდა კულტურა შეიძლება შემზადდეს გადაღლებულს რძეში და სხვა და სხვა ბულიონებში, რაშიაც ურევია შაქრის მაგვარი ნივთიერება. ეს კულტურა უნდა მიიღონ მაწვნის ან დაშაქრული ბულიონის სახით. ეს აჯობებს, ვიდრე ამ კულტურის მიღება ცოტათ თუ ბევრად შერა-

ლად. უკანასკნელ შემთხვევაში მიკრობი, თუმცა ცოცხლებია, მაგრამ უკირთ გამრავლება და ბრძოლა ჩვენი ნაწლებების მიკრობებთან, რომელნიც შეჩვეულნი არიან იქ ცხოვრებას.

არ უნდა დავივიწყოდ, რომ რძის მიკრობებს, განსაკუთრებით საუკეთესოს მათგანს—მაგ. ბოლგარიის ბაცილას უკირს საჭირო საზრდოს შოვნა ნაწლებებში. მათთვის საჭიროა დაშაქრული ნივთიერებანი, რაც ნაკლებად არის ჩვენი საქმლის მომწოდებელ მილის ბოლოში—განსაკუთრებით სქელ ნაწლებებში. ჩვენ მიერ საქმელთან მიღებულს შაქარს სწრაფად შეიწოვენ წვრილი ნაწლებები და ეს შაქარი ვერ აღწევს იმ ადგილამდის, სადაც ბრძოლა გამართულია ჩვენი ნაწლებების მავნე და სასარგებლო მიკრობებს შორის. ყველა საქმელებს შორის, რასაც ადამიანი ხმარობს, თანახმად ჩვენი თანამშრომლის ალბერ ბერტელოს გამოკვლევისა, ინდის ხურმას შეუძლია მიიტანოს შაქარი სქელ ნაწლებებამდის, რადგანაც ინდის ხურმა ძლიერ სალი საქმელია, რაც მტკიცდება მრავალ საუკუნრების გამოცდილებით არაბების მიერ, ჩვენ ვურჩევთ იხმარონ საქმელად ინდის ხურმა ბოლგარიის ბაცილების წმინდა კულტურით, ძლიერ სასიამოვნო და ტკბილ კონფეტების სახით. სამწუხაროდ ამას წინ გადაელობა ამ კონფეტების სიძვირე, რაც ხელს უშლის გავრცელებას. იმ დრომდის კი, სანამ არ გამოცხებიან ისეთი საშუალებას, რომ ეს კონფეტები იაფად ჰყიდონ, უნდა დავჯეროდეთ ისეთის ცომის ხმარებას, რომელიც შემზადებული იქნება ცოცხალ საკმარისად აქტიურ ბოლგარელ ბაცილებისაგან და ამ ცომთან ერთად უნდა სქამონ რამდენიმე მაღალის ღირსების ინდის

ხურმა. რამდენსამე წლის კვლევა-ძიების შემდეგ რძის ფერმენტებს განსაზღვრული ადგილი უჭირავთ ტერაპიაში. ბევრგან ექიმებმა შინჯეს მისი ხმარება ნაწლავების ავადმყოფობის დროს. აი უმთავრესი შედეგები, რაც მათ მიიღეს.

კარგად ვიცით რა ძნელია ძუძუთა ბავშვების სტომაქის მოშლილობის წამლობა. ამ ავადმყოფობის დროს ბევრი ნაქები სამკურნალო მეთოდების უნაყოფოდ ხმარების შემდეგ, დოქტორმა ელოტმა მავდენბურგში იხმარა მაწონი, შემზადებული ბოლგარის ბაცილებით ძუძუთა ბავშვების ხრონიკულ ავადმყოფობისგან მოსარჩენად. ბევრი ძუძუთა ბავშვები რომლებიც არ იზრდებოდნენ დედა-კაცის რძით და შერეული საკვები მასლით, უკეთ ვითარდებოდნენ ამ ახალი საშუალებით. ბევრმა სხვა ექიმებმაც ასეთი შედეგი მიიღეს. არა მარტო ძუძუთა ბავშვებს და პატარა ყუჩვილებს, აგრეთვე მოზრდილებსაც, რომელნიც ნაწლავების ავადმყოფობით წვალობდნენ, მაწონით მკურნალობამ მოუტანა სარგებლობა. დოქტორი ვეგელე სპეციალისტია შინჯავან ავადმყოფობისა, მან დასწერა შენიშვნა თავის სენატორიაში ოცი ავადმყოფობის შესახებ. მან დააწესა, რომ კუჭის ხრონიკულ ავადმყოფობის დროს, როცა კუჭის წვენი ნაკლებია, ბოლგარის მაწონი არა თუ შესაფერი საკვებელია, რძის მიკრობების მიერ ცილის ნივთიერებათა შემუშავებით, არამედ აგრეთვე ასრულებს კუჭის მარილმავის მაგიერობასაც. რადგანაც მარილ-მთავე არ არის, ან მცირეა, არ ხდება დეზინფექცია, რასაც ამ შემთხვევაში მშვენიერად ასრულებს რძის სიმთავე. ეს ძლიერ საჭიროა, რადგანაც საკმლის მომწიფებელ მილში სიმპლემ ხშირი მოვლენაა.

ვეგელე უჩვენებს, რომ ბევრს შემთხვევაში მოწონს ნაწლავებში დიდი გავლენა მოუხდენია სიმპლეს წინააღმდეგ, აგრეთვე ბევრ შემთხვევაშიაც საკმლის ცილის გახარწის დროსაც.

დოქტორ გრეკოვმა პეტერბურგში პროფესორ სიროტინინის კლინიკაში ასწერა მთელი სერია ავადმყოფთა, რომელთაც რძის მიკრობებზე მომზადებული მაწონით არჩენდნენ. 16 ავადმყოფში, რომლებიც ამ საშუალებას ხმარობდნენ, 1-ის შესამჩნევი სარგებლობა მოუტანა. ამათ ხშირი ფაღარათი სჭირდათ, რაც შედეგი იყო საკმლის მომწიფებელი მილის ავადმყოფობისა. 2—4 დღის განმავლობაში მაწონით წამლობის შემდეგ კეთილმა შედეგებმა თავი იჩინეს. 10—12 დღის შემდეგ შედეგი იმდენად თვალსაჩინო გახდა, რომ ბევრი ავადმყოფი განკურნებული გავიდა კლინიკიდან და დაადგა ჩვეულებრივს დიტას.

დოქტორ გრეკოვის ავადმყოფებს არ ჰქონდათ განსაზღვრული მიკრობები, რომელთაც გამოიწვიეს ნაწლავების ავადმყოფობა, მაგრამ მე შემიძლია დავასახელო მაგალითი, რომელიც განსაზღვრავს სნეულების მიზეზს. საქმე ეხება 32 წლის დედაკაცს, რომელსაც ნაწლავების ანთება ჰქონდა და სამკურნალოდ ვენის საავადმყოფოში იწვა. ავადმყოფს არა ეშველა რა. მთელი ცამეტი წელიწადი წვალობდა ეს დედა-კაცი შეუჩერებელ ფაღარათობით და მრავალი წამლების უნაყოფოდ მიღებისა და რეჟიმის შეცვლის შემდეგ, ძლიერ დასუსტდა. ბატონმა ბონდმა, რომელიც აქიმობდა ამ დედა-კაცს, გადაწყვიტა მიეტო ავადმყოფისათვის ბაცილებიანი მაწონი.

დღე გამოშვებით აძლევდა საკმელიდ მხოლოდ მაწონს. შედეგი მეტად კეთი-

ლი აღმოჩნდა. ფაღარათობა შესწყდა, რის გამო წონაშიაც მოიმატა, თუმცა ჰოსპიტლის ჩვეულებრივის საქმლით იკვებებოდა და ჯანმთელი გამოვიდა სამკურნალოდან.

ეს შემთხვევა განსაკუთრებით იმით არის საინაზო, რომ ავადმყოფის განავალში აღმოაჩინეს ამ სნეულების მიკრობი. ეს იყო ბაცილა, რომელიც მეცნიერებაში ცნობილია საოფლის ბაცილად A, რომელიც ძლიერ ჰგავს მიკრობს, რომელიც იწვევს სახადის ცხელებას. მას შეუძლია გამოიწვიოს სახადის ცხელების მსგავსი ნაწილებების ავადმყოფობა. ამნაირად ვიდრე მაწვით წამლობას შეუდგებოდა, ავადმყოფის განავალში აუხრებელი ბაცილები იყო საოფლისა. მაწვნის ხმარების შემდეგ ის მიკრობები გაჰქრნენ. მხოლოდ ექვსი თვის შემდეგ, როცა ეს ღედაკაცი გავიდა სამკურნალოდან და დიდი ხნით მაწონი არ უკამია, მის განავალში იპოვეს რამდენიმე საოფლის ბაცილა.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითი გვიჩვენებს, რომ რძის მიკრობები არა თუ მარტო სიმპლის ბაცილების წინააღმდეგ მოქმედებენ, არამედ წინააღმდეგობან საოფლის ბაცილების A განვითარებას, რაც მენებელია ჯანმყოფლობისათვის. მაშასადამე რძის მიკრობები არა თუ არჩენენ ნაწილებების ანთებას (ენტერიტის), არამედ სპობენ სნეულობის წყაროსაც.

IV

უკანასკნელს ხანებში ბევრს ლაპარაკობდნენ „ბაცილების მატარებლებზე“. ე. ი. საღ ადამიანებზე, ან ისეთებზე, რომელნიც თან ატარებენ და ავრცელებენ თავიანთ გარშემო ახლად შეყრილ გადამდებ მიკრობებს. ასე, ცნობილია სახადის

ბაცილების მატარებელი, რაც ძლიერ საშიშია გარშემო მყოფთათვის, ხოლერის და მენინგიტის ვიბრიონების მატარებელი, რომელნიც ძლიერ საშიშია ყველასათვის, ვისთანაც მათ ექნებათ დამოკიდებულება.

ცნობილია, რომ საოფლის ბაცილები დიდხანს სძლებენ ნალველის ბუშტში და იქიდან ნალველთან ერთად გაჩნდებიან წვრილ ნაწილებებში. ისინი ინახებიან ბაცილების მატარებლის განავალში და წარმოადგენენ გადადების წყაროს. ამნაირად ავადმყოფობის გავრცელების გამო რჩევას იძლეოდნენ ავადმყოფნი გაეცალკევიან იმ დრომდის, სანამ არ მოისპობოდნენ ბაცილები, მაგრამ ეს საქმით განუხორციელებელი რჩებოდა, რადგანაც არიან ისეთნი პირნი, რომელთა განავალში საოფლის ბაცილები რამდენიმე წლით სჩანან.

რომ მოკსპო გადადების წყარო, დოკტორი ლიფმანი ბერლინიში ორს ავადმყოფს, საოფლის ბაცილების მატარებელს, აძლევდა შემდეგ ნაირად მომზადებულს მაწონს: „იგაფურტი მომზადებული იყო ნალები რძისაგან, რომელსაც მიუმატეს პარიზიდან გამოგზავნილი რძის ბაცილების კულტურა“. ამ სახით მომზადებულ მაწონს ავადმყოფი სკამდა დღეში ლიტრის მესამედს, ხან ორ მესამედსაც. რძე მეტად მეფე იყო, რაც არ უშლიდა ავადმყოფებს მის მიღებას რამდენიმე თვის განმავლობაში. ეს საშუალება იმდენად სარწმუნო გამოდგა, რომ საოფლის ბაცილები სრულიად მოისპო ავადმყოფთა განავალში.

ამ უკანასკნელ ხანში ამ გვარსავე შედგეს მიაღწია დოკტორმა ცვიგომ სულით ავადმყოფთა სახლში ბერლინიში. ორს მატარებელს საოფლის ბაცილებსას

(რომელიც ხშირად იწვევს სოფლის ცხელებას სულით ავადმყოფთა სახლში) ბოლგარიის ბაცილიან მაწვნით მკურნალობით სრულიად მოსპო საოფლის ბაცილები განავალიდან, რაც უმთავრესი წყაროა გადამდებლობისა.

ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილი ფაქტები გვიჩვენებენ, რომ რძის მიკრობებს შეუძლიათ წინააღმდეგობა გაუწიონ საოფლის ბაცილებს. აგრეთვე *ძიი-ს* ბაცილებიც, მიკრობებიც, რომლებიც იმავე ჯგუფს ეკუთვნიან, შესაძრწვევად შევიწროებულები არიან თავიანთ განვითარებაში ბოლგარიის ბაცილების არსებობით. ეს უკანასკნელი ფაქტი დაწესებული იქმნა დოკტორ ვენჩერისა და ფონ-კერნის მიერ, რომელთაც შენიშნეს დიდი შემცირება *ძიი-ს* ბაცილებისა იმ პირთა ნაწლევებში, რომელნიც სამკურნალოდ ბოლგარიის ბაცილებით შემზადებულს მაწონს ხმარობდნენ. *ძიი-ს* ბაცილები, როგორც ზემოთ შევნიშნეთ არიან ორგანიზმისათვის ერთი მავნე მიკრობთაგანი. ჩვენი ნაწლევების მუდმივი ბინადრნი, ისინი ამზადებენ ისეთს შხამს, რომ ზოგი მათგანი ძლიერ საშიშია. ეს მიკრობი ინდოლის ერთი წარმომადგენელთაგანია ჩვენს სხეულში.

დოკტორ ბელონოვსკის გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ ბოლგარიის ბაცილა თითქმის იმ შემთხვევაშიაც, როცა მას არ შეუძლია წინ აღუდგეს *ძიი-ს* ბაცილის განვითარებას, ხელს უშლის მას ფენოლის შემუშავებაში. ბოლოს დობროვოლსკიმ თავის მოხსენებაში იგივე დაამტკიცა ფენოლის მეორე მწარმოებელზე (*Bacillus paracoli*). რძის მიკრობთან ერთად ეს მიკრობი სრულიად სტრავებს ფენოლის შემუშავებას და ინდოლსაც ნაკლებად შეამუშავებს.

ჩვენს გამოკვლევაში სახეში გვაქვს ჩვენი ნაწლევების მცენარეულობათა სახის შეცვლა. მათი გამოყვანა ველურ მდგომარეობიდან, რაც მდიდარია მავნე მიკრობებით და გადატყვევა კულტურულ სასარგებლო ფლორად. ამ სტატიაში აღწერილი ფაქტები გვიჩვენებენ, რომ ჩვენი მიზანი-არ არის შეუსრულებელი. საკმარისია ვუჩვენოთ, რომ საშიში ბაცილები საოფლისა, რომელიც იწვევს ცხელებას, შეიძლება განიდევნოს და შეიცვალოს ბოლგარიის ბაცილებით. უმკველია, რომ ეს პირველი ნაბიჯია მომავალი მრავალი ცდისა, რომელმაც შედეგად უნდა მოგვეცეს უშიშრობა ჩვენი ნაწლევების მიკრობებისა. მე პირველი მზად ვარ აღვიარო, რომ ის საშუალებანი, რასაც დღემდის ვხმარობდით, გამოუსადეგარია. თუმცა ბოლგარიის ბაცილას შეუძლიან რამდენადმე მინც შეეგუოს ჩვენს ნაწლევებს, მაგრამ ის იქ ვერ იხეირებს, რადგანაც აკლია შაქრის ნივთიერებანი, რაც მისთვის საჭიროა. ამიტომ ხედვენ, რომ ნაწლევების ზოგიერთი ბაცილები, როგორც მავალითად ბაცილა ზეთოვანი ფუფებისა ნაწლევებში განაგრძობს არსებობას დიდი ხნის განმავლობაში ბოლგარიის ბაცილით წამლობის შემდეგაც.

გვრჩება კიდევ ერთი რამ ამ გზით, რომ ჩვენს საკმლის მომწოდებელ მილში მავნე მიკრობები სასარგებლოზე შევცვალოთ. ეხლანდელი სამკურნალო მეთოდები-მხოლოდ წინასწარია. უკანასკნელ ხანებში უმკაყოფილება გამოითქვა ნაწლევების ავადმყოფობისათვის განსაკურნებლად ბოლგარიის ბაცილების ხმარების შესახებ, მე დარწმუნებული ვარ, რომ ბევრს შემთხვევაში უფარგის მკურნალობის მიზნად კუდად მომზადებული წამალი უნდა იყოს. წმინდა კომერციული

მოსაზრებით გატაცებულნი ზოგიერთი სავაჭრო ფირმები, რომლებიც რძის ფერმენტებს ჰყიდიან, ამზადებენ მას დატყეცილად, ამ სახით კი ბაცილები ვერ იხენენ საქმარის მოქმედებას. ხშირად, როცა პრეპარატებს ვშინჯავდი, ბოლგარის ბაცილების მაგიერ სხვა ბაცილებს, ხან და ხან მავნესაც ვხედავდი. რასაკვირველია ასეთი პრეპარატები უფრო მავნებელია, ვიდრე სასარგებლო. მე მგონია ძლიერ სასარგებლო იქნებოდა, რომ აფთექებში რძის პრეპარატების წარმოება ისეთსავე კანტროლს ემორჩილებოდეს, როგორც ტერაპევტიული შრატის მაშინ, მგონია, რძის ბაცილებით წამლობას საუკეთესო შედეგი მოპყვება.

რაკი ისეთი ავადმყოფი არ მყავდა, რომელზედაც მომხდინა სისტემატიური დაკვირება, მე თვითონ ჩემს თავზედ მოვახდინე ეს ცდა. რამდენისამე წლის განმავლობაში ჩემი ჯანი მოშლილი იყო. უემური ციების ხელოვნურმა აკრამ ცუდად იმოქმედა ჩემს გულზედ, და ზედმეტად ნახმარმა საშიშ დამამშვიდებელ საშუალებამ უფრო გააძლიერა ავადმყოფობა. უნაყოფოდ მივმართე სხვა და სხვა სამკურნალო საშუალებას, მივმართე საკუთარს საშუალებას და ჩემის აზრით კიდევ მივადწიე სასურველს შედეგს. მე უარყავი ყოველგვარი მაგარი სასმელები და ყველა უმი საკმელები. ვსვამ მხოლოდ ნალულს წყალს, რძეს და ღია ჩაის. ყოველ დღეს ცოტა ხორცსა ვჭამ (100—150 გრამს), ფქვილის საკმელებს, მოხარშულ მწვანილეულობას და ხილს. ამას თან ვაყოლებ ერთს ორ პატარა ქილა მაწონს, რძის ბაცილებით შემზადებულს და ბალკანის ბაცილების ცომს, რასაც ვსჭამ მურაბით. ვხმარობ აგრეთვე საკმეულად, რაც შეიძლება ხშირად, ბოლგარის

ბაცილებით შეზავებულს ინდის ხურმას, ან პირდაპირ მდუღარეში გავლებულს.

ამისთანა დიეტას დავადეგი მხოლოდ უკანასკნელ დროში, მაგრამ 12 წლის განმავლობაში ხელი აღებული მაქვს უმი საკმელებზე და ვხმარობ რძის ფერმენტებს მაწინის სახით. იმ ხნიდან, რაც მე ამ რეჟიმს დავადეგი, ჩემი ჯანი იმდენად გამოთელდა, რომ 65 წლისას შემიძლია ხანგრძლივი მუშაობა. მე ისეთს ოჯახს ხანგრძლივი მუშაობა. მე ისეთს ოჯახს ვეკუთვნი, რომელიც დღეგრძელობით არ განირჩევა. ძმები დამეხოცენ იმ ხანზე უფრო ადრე, რა ხნისაც მე ვარ. ჩემს ჯანმთელობას ვაწერ იმ რეჟიმს, რასაც მე ვასრულებ. საკვირველი არ იქნება, თუ ახლო მომავალში ჩემი სიცოცხლის ენერჯია შესუსტდება, ან ჩემი სიცოცხლე მოისპობა, რადგანაც რაციონალურს რეჟიმს დავადეგი მხოლოდ 53 წლიდან. მანამდის კი ყველაფერს ჩავდიოდი, რაც კი მომშლელი იყო. ჩემის ჯანმრთელობისა. ამიტომ ვურჩევ ახალგაზრდებს, ვისაც უნდა მიარწიოს საღ სიბერემდის, შეძლების დაგვარად ადრე შეუდგნენ ამ რეჟიმს.

აქ ჩვენ მიუეახლოვდით იმ საკითხს, რაც ხშირად აღძრულა რძის ბაცილებით წამლობის საკითხის გამორკვევის დროს — საკითხს დღეგრძელობის შესახებ. არც ერთს ჩემს სტატიაში რძით წამლობის შესახებ, მე არ ვამტკიცებდი, როგორც მომაწერეს ზოგმა თურნალისტებმა, რომ მაწონს შეუძლია ადამიანის სიცოცხლისთვის დღეგრძელობის მინიკება. მე ვამტკიცებდი, რომ ადრე სიბერის მოახლოებაში ნაწლეების მიკრობები დიდ როლს ასრულებენ და ვურჩევდი ესარგებლნათ რძის მიკრობებით, რომ შეეცვალათ ჩვენი ნაწლეების მცენარეულობა და შეემ-

ციტრებინათ ის სიმპლე, რაც ნაწლევებში ხდება. ეს ორი უკანასკნელი აზრი განხორციელებული იქნა, როგორც აქ აწერილი, ბევრი დაკვირვებით შემოწმებული ფაქტები გვიჩვენებენ. რაც შეეხება საჭირო როლს, რასაც ნაწლევების მიკრობები ასრულებენ ჩვენი ორგანიზმის მოშლაში, ეს უკვე დამტკიცებულად უნდა აღვიაროთ. ჩვენ უკვე მოვიხსენეთ ზემოთ, რომ ზოგი მიკრობები შხამს ამზადებენ, რომლის მუდმივმა შეწოვამ სისხლის მიერ აუცილებლად უნდა შესცვალოს გულის და სისხლის მატარებელ ძარღვების მოქმედება. ჩვენ ვუჩვენეთ აგრეთვე, რომ ზოგიერთი მიკრობები ამზადებენ ფენოლს. ეს შხამი მოქმედებს არტერიის ძარღვებზე და გამოიწვევს არტერიის სკლეროზს, ანუ გამაგრებას, რომლის ერთი ნიშანი უდროოდ სიბერეა. მაშასადამე არაფერია გასაოცარი იმ მოსაზრებაში, რომ ფერმენტებს, რომლებიც ხელს უშლიან ნაწლევების შხამის შემზადებას, შეუძლიათ შეაჩერონ ჩვენი სხეულის ორგანოების უდროოდ სიბერე, და რადგანაც ამ ფერმენტებს შორის რძის მიკრობებს პირველი ადგილი უჭირავს, ჩვენ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ მათ სახიერო მნიშვნელობა აქვთ ადამიანის დღევარძელობაში. მაგრამ თავდაპირველად საჭიროა შევკრიბოთ მრავალი ფაქტები, რომ ეს მოსაზრება უცილობელ კემპარიტებად შეიქმნეს.

ებლა კი ამ სტატიის ბოლოში მოვიყვან ერთს მაგალითს, რომელიც აწერილი აქვს დოქტორ მეიერს. საქმე ეხება 103 წლის კაცს. რომელსაც თავი საოცრად შეუწახავს. ხელოვნით ფეიქარი ყოფილა, ყოველთვის ფხიზლად და დაზოგვით უც-

ხოვრია. მას მხოლოდ ერთად ერთი გულის ნღობა აქვს: გაგიყვით უყვარს მუავე კომპოსტო, სკამს ბევრს, ხშირად უმსაც.

ამ საქმელში რძის ბევრი მიკრობებია ბაცილების სახით, ზომით ისინი ცოტა ნაკლებია ბოლგარიის ბაცილა იაგურტაზედ. თუ მხედველობაში მივიღებთ რძის ფერმენტების კეთილ გავლენას, დიდი გამბედაობა არ იქნება თუ მუავე კომპოსტოსაც მივაწერთ ნაწლევების მცენარეულობის ცუდ მოქმედების მომსპობ თვისებას.

რაც შეეხება იმას, თუ რა სახით უნდა ჩაჰყლაპონ რძის მიკრობები, მცენარეა ბულიონის მატკილებელ მაწინის სახით, ინდის სურმით, შეზავებულ ბოლგარიის ცომით, მუავე კომპოსტოთი თუ სხ. ეს მეორე ხარისხოვანი საქმეა. საქმე იმაშია, რომ ცხადზედ უცხადესად საჭიროა. საქმელში აურიონ რაც შეიძლება რძის მეტი მიკრობები; ამ მიკრობებმა დიდი როლი უნდა შეასრულონ მრავალ სნეულებათა ტერაპევტიკაში.

ის მოსაზრებანი, რაც ჩვენ ამ სტატიაში მოვიყვანეთ, გვიჩვენებენ ჩვენი ნაწლევების ბევრი მიკრობების მავნელობას და აგრეთვე მათი მოსპობის შეძლებას რძის მიკრობების გამრავლებით. უნდა ვიმედოვნოთ, რომ ამ ამოცანის თანდათანობითი შესწავლა მივიყვანს იმ საჭირო კითხვების გამორკვევამდის, რაც შეეხება მრავალ სნეულებათა მიზნებს, მსაზრდობებელ ნიეთიერებათა შეცვლას — იმ სნეულებათა შესწავლას, რაც ამ სტატიის დასაწყისში მოვიხსენიეთ.

ლ. ბოცვაძე.

(იარგმანი)

ვილიამ ჯემსი

საუბრები უსისოლოგიაზე

VIII

კანონები ჩვეულებისა

ღიად საჭიროა, რომ მასწავლებელმა სათლად გაითვალისწინოს ჩვეულების მნიშვნელობა; ამ შემთხვევაშიაც ფისიოლოგია დიდ სამსახურს გვიწევს. მართალია, ჩვენ ვლახარაკობთ გარკეს და ცუდს ჩვეულებებზე, მაგრამ როდესაც ვხმარობთ სიტუვას „ჩვეულება“, უფრო ხშირად ვგულისხმობთ ცუდს და არა გარკეს. სამდვილად კი ჩვენი კეთილი და სასარგებლო ქცევა ისეთივე ჩვეულებაა, როგორც ცუდი და მავნებელი. რამდენადაც ჩვენს ცხოვრებას აქვს ესა თუ ის განსახლებური ფორმა, იმდენად იგი ივსება და ვითარდება პრაქტიკულ, ემოციულ და განებრივ ჩვეულებებით. ამ უკანასკნელი მიუყვარია ჩვენ ჩვენსავე სბადისწერო წერტილამდე, როგორც უნდა იყოს იგი.

რადგანაც ემაწვილებს თავიდანვე შეუძლიათ შეიგნოს ეს და რადგანაც ამ ფაქტის შეტება შესაძლებელია ადგიურებს შთაში მასუხის მეტელობას, ამიტომ იფრიად სასარგებლო იქნებოდა, რომ მასწავლებელი განეხილავდა განუხარტავდეს მათ ჩვეულების ფილოსოფიას, თუნიდაც ამ რიცად.

მე ვოიქობ, რომ ჩვენ ვეჭვემდებარებით ჩვეულების კანონებს და ეს იმიტომ, რომ ჩვენა გვაქვს სსეული. ჩვენი ნერვიული სისტემის ერთგვარი თავისებურობით აინსება ის ფაქტი, რომ რომელიმე მოქმედება პირველად მწელი გვეჩვენება, გამორებითათხავე კი ადვილდება; ხოლო საკმაო ვარჯიშობის შემდეგ ჩვენ ამავე სამუშაოს ვასრულებთ იით-

ქმის სრულიად შექანიკურათ. ჩვენი ნერვიული სისტემა, ლოქტორ კარქეტერის სიტუვით რომ ვოიქვათ— ვითარდება იმ მხრით, როგორც ვეივარფიშნია, როგორც, მავ, ქაღალდი ან სხვა რამ შენაკეტი გაშლისათხავე ცდილობს, იმ გვარადვე შეიკეცოს, როგორც, ჩვეულია.

ამ რიცათ, ჩვეულება ადამიანის მეორე ბუნებაა, ანუ როგორც ამბობს ერთი გამოჩენილი პირი: „თავურ ძლიერია ბუნებაზე“-თ. *) უოველ შემთხვევაში ასეთია იგი უკვე მომწიფებული ადამიანის ცხოვრებაში, ეს იმიტომ, რომ ამ ხანში ინსტინქტიურ შიდრეკილებათა უმრავლესობა უქვე შექერებულია ან სრულიად მოსშობილი იმ ჩვეულებათა წყალობით, რომელნიც მიუღია ადამიანს აზრდის მოცებით. უოველ დღიური ჩვენი მოქმედებანი 100-დან 99 ან 1000-დან 999 უქვევლად სრულდება ავტომატიურათ, ანუ ჩვეულებისამებრ. ჩანმა, დახურვა, მანდილოსნებისთვის გზის დაცლა, სიტყვა-მასუხი—უკვლა ეს და მრავალი სხვა ისე ღრმად ჩანერგილია ჩვენს არსებაში ხშირი გამოვრების წყალობით, რომ ესენი შევიძლია განვიხილოთ თითქმის როგორც რეფლექტორული მოძრაობა ჩვენის სსეულით. თითქმის უოველგვარ დღიურ შთაბეჭდილებებზე ჩვენ შთავტომატიურ მასუხს ვიდვეკით.

რამდენადაც ჩვენ წარმოვადგენთ ჩვეულებათა ცოცხალ კომპლექსს, იმ ზომადვე წარმოვადგენთ სტრუქტურულ აჩსებას, რომელიც ბაძვის თავის წინანდელ „მე“-ს. რადგანაც ჩვენ უოველთვის გვაქვს შიდრეკილება

*) „ჩვეულება რჯულზე უმტიციესიათ“, ამბობს ჩვენი ხალხი. დ. თ.

ასეთ არსებით გავსდეთ, აქედან უწინარეს უფლისა ის დასვენება გამოდის, რომ მასწავლებლის პირველი ღონისძიებანი მიმართული უნდა იქნეს იმ მხრით, რომ მოწაყვეს ჩვენგან სწორეთ ის ჩვენულებანი, რომელნიც ბოლოს და ბოლოს უფრო სსსარგებლო და გამოსადეგი იქნებიან მისთვის. ადამიანი უნდა აღიზარდოს მოქმედებისთვის, ჩვეულებანი კი წარმოსადგენენ იმ მასალას, რომლისგანაც ეს მოქმედება შესდგება.

აღსრულის უმთავრესი ნაწილია ჩვენი ნერვიული სისტემის ჩვენსავე მოკავშირეთ და არა მტრად გარდაქმნა. ჩვენი შენაძენი კავშირებით უნდა ვაქცობთ და ისეთ რიკათ მოვთავსოთ იგი, რომ მშვიდობიანად და გულდაქმით ვიცხოვროთ ამავე კანტალის სარგებლით. რომ ამას მივაღწიოთ საჭიროა რაც შეიძლება პატარაობითვე ვაქციოთ ჩვენი ჩვეულებით ყოველი სასარგებლო მოქმედება. ამავე დროს საჭიროა ბრძოლა მანვე ჩვეულებათა ჩანერგვის წინააღმდეგ. რამდენადაც შეტეს ჩვეულებათა მოქმედებას შევითვისებთ იმ ზომად, რომ მათზე არავითარი ძალდატანება აღარ დაგვიტრდეს და მათ შესრულებას შევისძლებს თუნდა სრულიად ავტომატურად, -- იმდენად შეტე თავისუფლება ექნებათ ჩვენს უმაღლეს სუფიერ ნიჭთ თავის სმოქმედოთ. იმაზე უსაცოდავესი ადამიანი აღარავინაა, რომელსაც ჩვევია გაუბედაობა, გაშტერლობა და თითოულ კერძო შემთხვევაში ყოფიანობს, არ იცის, როგორ მოიქცეს, თუნდა სულ მცირე და უმნიშვნელო სამუშაო ედოს წინ. ასეთ ადამიანს ჩანსევაჩვეულებით დრო ეკარგება ისეთი სპიანობის მოსაზრება-მოფიქრებაში, რომელიც -- სე ვთქვათ -- სრულიად შეუმჩნეველად უნდა შესრულდებოდეს.

პროფესორი ბენი. ერთს თავის თხზულებაში ლანკაუტის „მორალურ ჩვეულებათა“ შესახებ. აქ რამდენიმე შენიღერი პრაქტიკული შენიღნა გამოთქმული; ეს შენიღნები შესაძ-

ლია თრ რიგად დავეთო. პირველი: ახალი ჩვეულების გამოშუქების რეკლამის აღმოფხვრის დროს ჩვენ უნდა შევიარაღდეთ რაც შეიძლება მკაცრისა და უკან დაუხვევლის გადაწყვეტილებით და ისე ვიმოქმედოთ. ისარგებლოთ ყველა იმით, რასაც შეუძლია თქვენში ახალი-მოტივების გადღეობა; სსსტიკად დააყენეთ თქვენი თავი ისეთ პირობებში, რომელთაც შეუძლიათ თქვენი განმტკიცება ახალ გზაზე; დასდევით თქვენს თავს ისეთი ახალ ვადლებულებანი, რომელნიც თავის თავად ურჭყოფენ და გერ მოთავსობიან თქვენ ძველ ჩვეულებათას; დასდევით ალთქმა საზოგადოების წინაშე, -- ერთი სიტყვით, ეცადეთ განმტკიცოთ და ხელი შეუწყეთ თქვენი გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანას. უოგადივე ეს დაწვებისს შექმნის ისეთს პირობებს, რომ ამ ახალ გზიდან გადახვევა არც ისე ადვილი იქნება, როგორც შესძლოა გეზგნოთ; დღითი დღე ეს ახალი რეჟიმი განმტკიცდება თქვენში და მისი დარღვევის შიშიც თან-და-თანობით გაჭქრება.

ერთხელ ერთს ავსტრიულ კაზეთში წავიკითხე განცხადება ვიღაც რულოლოვის, რომელიც 50 გულდინს ჭმირდებოდა იმას, ვინც ამიერიდან ამბროსის სარდაბში მოასწრებდა. ასეთი განცხადება გამოიწვია თურმე იმ გარემოებაში, რომ მას ცოლისთვის ალთქმა მიუცია ამბროსის სარდაფს ამიერიდან აღარ გვევგვიო. ვინც მსგავს სპუალებს მიმართავს ცუდი ჩვეულების ამოსაფხვრელად და ახლის შესაძენად, -- უეტველად მიზანს მიადწეკს.

მეორე: ერთხელაც არ დაიხიო უკან ახალი ჩვეულების გამოშუქებერს დროს, სანამ იგი შტკიცედ არ დამყარდება შენში. თითოული დარღვევა ახლის ჩვეულების იწვევს ამავე საქმის უოგადთვის თავიდან დაწებას. ვარჯიშობის განწყვეტლობა უმთავრესი პირობაა ამ შემთხვევაში, რომ ჩვენი ნერვიული სისტემის მოქმედება შეუბღადავი დარ-

ჩეს. აი, რას ამბობს ამის შესახებ ჰროფეს ბენი.

„ხნეობრივ ჩვეულებათა თვისება, რომლითაც ისინი განიხილვიან კონკრეტულ განვითარებისაგან, მდგომარეობას იმაში, რომ თითოეულ მათგანში მოქმედებს ორი ერთმეორის მოწინააღმდეგე ძალა, რომელთაგან ერთი თანდათან უნდა გათავისუფლდეს მეორის გავლენის და ვიწროებისაგან. აქ ჩვენ უნდა ვეცადოთ—არ წაუვკოთ ბრძოლა. თითოეული გამოვლენა ცუდი ჩვეულებისა სწავლას მრავალს ნაყოფს კარგისას. ამიტომ აქ ეგვალაზე უფრო საჭიროა ისე დაუეჭირათ სადავე ორსავე მებრძოლ ძალას, რომ სასურველი მათგანი გამოდგომით იმარჯვებდეს მოწინააღმდეგეზე და ეს მანამ, სანამ იგი არ განმტკიცდება და სწავლა აღარ იქნება მისთვის უკანასკნელი. თუორიულად—ეს საუკეთესო გზა სულიერ პროგრესისთვის“.

ორს წინანდელ კანონს შევკვიდრავთ მიუხედავად. მესამე: ისარგებლე პირველივე მარჯვე შემთხვევით, რომ აამოქმედო ერთხელვე მიღებულნი გადაწყვეტილება და დაამყაროთ ის ყოველი ემოციონალური მისწრაფება, აღძრული შენში იმ ჩვეულებათა გზით, რომელთა შეძენაც სასურველია შენთვის. გადაწყვეტილება და მისწრაფება მხოლოდ მაშინ სტოპებს კვალს ჩვენის ტენიის უფროდებში, როდესაც ის იქ რამე ეგვიტს გამოიწვევს.

რაც უნდა მივადარი იყო ადამიანი სხვაობრივი კანონებით, რაც უნდა კეთილი მისწრაფებანი ჰქონდეს მას, იმის ხასიათზე იგი გერავითარ გავლენას ვერ იქონიებს, თუ მასთანავე არ სარგებლობს ყოველი მარჯვე შემთხვევით და სამოქმედოთ არ გამოდის. „კოლმხატვართა მიმავალი გზა კეთილი სურვილებითაა მოკონწყობილი“, ამბობს ანდრას, და ეს იმიტომ, რომ აქ მარტოოდენ სურვილებია, მოქმედება არაა ქანის. კონსტრუირ

მილი ამბობს: „ხასიათი საბოლოოდ დამდგარი ნებაა“, ნება კი აქ მიღეს ესმის როგორც მტკიცე, სწრაფი და გაბედული მისწრაფება მოქმედებისადმი ცხოვრების ეგვალ ღირს შესანიშნავ შემთხვევებში. მოქმედებისადმი მისწრაფება მით უფრო ღრმად აყვავებს იდგამს ჩვენს არსებაში, რამდენადაც განუწყვეტლად და ხშირად ვმოქმედობთ და რამდენადაც ვითარდება ჩვენს ტენიში მოქმედების გამოიწვევით. როდესაც რომელიმე კეთილი გადაწყვეტილება ჩვენივე მიზნებით სრულებით უშედეგოთ ივარდება, მაშინ ჩვენ არა თუ ვვარგავთ მარჯვე შემთხვევას მოქმედებისას, არამედ ვქმნით კიდევ ისეთ მდგომარეობას, რომელიც მომავალში ხელს შეუშლის ჩვენის გადაწყვეტილების სისრულეში მიყვანას. იმაზე უარესი არა არის რა, როგორც ხასიათი სანტიმენტალური და მეორეზე ადამიანისა, რომელსაც მთელი სიცოცხლე სიზმარ-ობნებაში გაუტარებია და არც ერთი ნამდვილგაგაგონური საქმე არ გაუკეთებია.

აქედან ჩვენ გამოვკვავს მეოთხე კანონი: ბევრს ნუ ექადავებთ თქვენს შეგირდებს განუცნებულ ხასიათის საგნებზე; ამის ნაცვლად ეცადეთ შეურჩიით დრო თქვენი დარბების პრაქტიკულად განხორციელებას და ისარგებლეთ ამით, რომ ერთდროულად მომართოთ ამ მხრით ემანციპაციის ფიქრი, გრძობა და მოქმედება. სწორედ მოქმედება ასლევს ხასიათს ხალ ელფერის და ჩვეულებათა თეორიაში სკენის ორგანიზულ ნასკეს. დარბება და ქადაგება ძლიერ მალე აბუჩრებს თავს ეკვლას და ხშირად უშედეგოთ ჰქრება.

დარბიის ავტობიოგრაფიაში არის ერთი ადგილი, რომელსაც კავშირი აქვს ჩვენი საუბრის საგანთან და არ შემთქმის აქვე არ მოვიუწიოთ იგი. დარბი ამბობს: „როცა ათწლადიან და უფრო გვიანაც დიდ სამომავლას მგვრიდა დიუკრატურა; ჯერ სკოლაშივე ვტკბებოდა შექმნილას წარმოებით, განსაზ

კუთრებით მისი ისტორიული ღრმების კითხვითა. დიდ სიამოვნებას მეგრად აგრეთვე სურათების ნახვა, მისივე ხომ რაღა?... მაგრამ აი დიდი ხანია, რაც აღარ შემიძლია ერთი შუკარინგ არის ლექსის წაკითხვა! ამას წინადადება ისევე შექსპირის კითხვა, მაგრამ იგი იმ სომხად მოსწყენა რამ იყო ჩემთვის, რამ მალე ახვი გახსნებო. ასევე დაეკარგე ყოველივე მისწრაფება მუსიკისა და სურათებისადმი. ჩემი სული თითქო რაღაც მანქანათ. იქნა, რომელიც, ასე ვთქვათ, ამუშავებს თანამოყრდელ ფაქტებს და აქედან გამოჰყავს სოცალი კანონები. მაგრამ მე არ მესმის, რატომ გამოიწვია მან ატროფიის ტენიან იმ ნაწილისა, რომელსედაც დამოკიდებულია უმაღლესი სიამოვნება!.. რომ სელახლად იყუებოდეს ჩემი სიცოცხლე, წესად დავიდებდი კვირამი ერთი ხელოვნური ნაწარმოები მანინგ წამკეთისა და გუსიკაც მომემინა; მაშინ შესძლია ჩემი ტენიან ეს ნაწილი გადაწმენილიყო და სადად შენახულიყო. ამ სიამოვნების დაკარგვა ბუღიერების დაკარგვას უდრის, ამან კი შესძლია ცუდი გავლენა იქონიოს მსჯელობაზედაც და უშუალოდ კვალს დააჩნევს ჩემი ხსიათის სწავლობრივ მხარეს ჩვენივე ბუნების ეპოციალურ მხარის დასუსტებით“.

სიამავეა თითოეული ჩვენგანს აქვს სურვილი ყოველ-მხრივ განათლებულადამიანთა ცხადობისა. ჩვენ გვსურს და იმედით გვაქვს, რომ ყოველთვის შევძლებთ დატეხვით მოუხიით, უფრო და უფრო შევიჩნებთ მუსიკას, მხატვრობას, არ გავწყვეტთ კვირის სსრულიყო და სარწმუნოებრივ იდეითა და ამავე დროს გავეცნობით თანამედროვე ადვოკატთა ცხადობას. კამობ, რომ ყოველივე ეს ჩვენს გვსურს უმაწილობისას; მაგრამ ვიციოხთ, რამედეს ჩვენგანს აუხდა ეს აღტენიებული იმედები? გვი არაა—ძალიან ცოტას ჩვეულების კანონი გვიჩვენებს, რატომ მოხდა ეს. ასეთი მისწრაფება ადრე თუ გვიან აღიძვრის

ყოველ დამანისში, მაგრამ თუ ამ მისწრაფებას არ ეძლევა მუდმივი შესაფერი სხარდო, იგი ცალკეობს და წარმატების საცვლად იხსობა და ქრება სხვა ყოველ-დღიურ მისწრაფებათა ცვლენით. ამ შემთხვევაში დარეინის ხვედრო აუცილებელია თითოეული ჩვენგანისთვის, როდესაც უფრადლებოდ ვსტოვებით ამ მისწრაფებათა წარმატებულ ზირობებს. ჩვენ მხოლოდ ვუკნებით ჩვენს თავს, რომ ყოველთვის დატეხვით ხელოვნურ ნაწარმოებათ კითხვათ, განვამტკიცებთ სიყვარულს მუსიკისადმი, ვიკითხავთ ახალ წიგნებს და ყოველ უმაღლეს სულიერ მოთხოვნათ სინგოველს დაიცავთ და შევიძინებთ.—მაგრამ სწამებოდა, რომ ჩვენ მან მაშინვე როდი ვვიდებთ ხელს, როდი გვცდილობთ ამეების თანვიანვე სისრულეში მოყვანას. გვაწოდებოდა, რომ ყოველი სიყვარუ, რისადმიც უნდა მივსწრაფოდეთ, შეიძინების მხოლოდ ყოველ დღიურ დონისძიებათ მიღებით. ჩვეულებრივად ჩვენ საქმეს ვდებთ და ეს გადადება გრძელდება მანამ, სანამ არ დავთანდება! ყოველ დღიურათ რომ ათი წუთი შევიწირათ ზოგისასა და ხელოვნურ ნაწარმოების კითხვას, მსჯელობას, კვირამი ირთოდ სხვათ ვუძღვანთ მუსიკას, მხატვრობას, ადვოკატთა, —სრულებით სკამთ იქნებოდა ჩვენის სურვილის ასისრულებლად იმ ზირობათა, თუ ახლავდ ხელს ყოფილთ მუშაობას და წესიერად განვავრობდით მას. ვინც კარების და კმინათ ყოველ დღიურ მუშაობისა, იგი თითოხვევს ვსავს თავის არსებაში უმაღლეს სულიერ ძალებს. ძალიან არგი იქნებოდა, თუ ამის შესახებ შესაფერ დროს მოელაზრავებით თქვენს ცოტათ თუ ბევრათ ბევრათ მოწაფეებს.

სიცოცხლის ბოლო ხანებში დამიანა იცვლება იმის მიხედვით, თუ რამდენათ უფრადიზნია მას ამ თუ იმ დარგში. ამას წინათ ჩვენ აქ—კემბრიჯში, გვეწვია რამდენიმე განთლებული ინდოელი. ზოგი მათგანი მეუბ

ნებოდა, რომ მათზე მძიმე შთაბეჭდილებას ახდენს ჩვენი მუდამ მოღუპული და ფიქრებით მიაღწეული სახე. „მე ვერ გავიგია, სიქვე ერთ-მას—როგორ შევძლებდი ისე ცნობროთა, რომ დღეში რამდენიმე წუთი ან შესწორათ მის-ყენებას და მსჯელობას? ინდოელებსა გვაქვს შეურყეველი ჩვეულება, რომ ყოველ-დღე რამდენიმე წუთით განმარტობულათ ვაძლეო-დეთ ფიქრებს და მსჯელობას უმადღეს სავ-კითხოს შესახებ. ჩვენი ბავშვი შატარათიყუ ეჩვენა ამის“. ასეთი აღზრდის ნაყოფი აშკა-რათ მისაჩნდა ამ აღმოსავლეთის შვილების სსხეზე. — მათი ძალ-დაუტანებელი, სრულიად ბუნებრივი მოქცევა, მშვიდი და დაწინარებუ-ლი სსხე, ღირსებით სსხე მისკრამოსკრა — აი, რა შედეგება ერთის შესხვეთ მათს საუკეთესო სსხეულს. მე გი ძალაუნებურათ მეზადებოდა აზრი, რომ სეში თანამემსუღესი ძალის ძალად არიან მოკლებულნი სსსათის ამ საუკეთესო თავისებასათქო. ბერიან ჩვენში ისეთი მშობელი ან მასწავლებელი, რომლებიც ემაწვილებს ასევედნ კეთილ-ხმარებობით გა-მომტყეველებს, სიღნივეს, აუჩქარებლობას?!. გუთავს და სსსის გამომტყეველებს შესაფე-რა გავლენა აქვს ადამიანის სუღიერ არსზე და ამიტომ შესაფერი ნყოფიც მოაქვს მათე-ღის ნატიისათვის.

ამ გარემოებას მასწავლებელი სერიოზუ-ლათ უნდა ნაუკვირდეს, რომ მიეცეს სასუა-ლება მომავალი თაობის სსსურფულად აღზრ-ღის.

მეჩუთუ და უკვანასკნელ განზნთ მე აღვი-რებ: შეინახე ძალთა სიცხველელ ყოველ დღიურ ნება-ყოფლობითი ვარჯიშობისა-თვის, ე. ი. სისტემატურათ გამიჩინე გვი-რობა, ყოველ-დღიურათ შექქენი ისეთი ში-რობები ვარჯიშობისთვის, რომ როცა ნამდვი-ლი სინელე მოგადგეს კარს, მოუწინაღებლად არ შეხვდე და სისუსტე არ გამოიჩინო. ეს-სე. გოქვათ—ერთგვარი ასკეტიზმია, თუ გუ-

ნათ—დახლევეა, ისეთი დახლევეა, როგორც, მაგ., შესობას: იმ ფულში, რომელსაც დახ-ლევეისათვის ვისდიო, არავითარ სარგისულს არ გვადლევენ, მაგრამ უბედურების დროს გი მიიღე უხურსულ ყოფას წარმოადგენს ჩვენ-თავის ჩრუღის განადგურებისაგან. იკავე შეორ-ღება ადამიანში, რომელიც ყოველ დღიურს ვარჯიშობით იქეს სების სიმტკიცეს და—სა-ჭიროების გარეშეც კწევა ამ ჭზანს. სავროთ დაცემის და სულიერ სიდუხტირის დროს ასე-თი ადამიანი მდლა დგას, როგორც სიმავრე აუღებელი, მაშინ როდესაც გაუწრანული და კანახეულნი განიხიუენ, ვითარცა ბზე წწ-ნაში ქარისა.

ღვთის მტყეველათ ვოფობეთა იმაზე უა-რესი აღრან, რასაც ჩვენ თვით ვქმით, რი-ღესაც ჩვენს ჩვეულებებს და სსსათის მანე მისარათლებას ვაძლევათ. ბავშვებმა ის რომ იტოდეს, თუ რა სისწრათი ხდებიან ისინი ჩვეულებათა ცოცხალ კომპლექსათ, მაშინ უფ-რო მტ უურადლებს მიაქცევენ თავის-თავს. ჩვენი ბედი ჩვენსვე ხელშია და ბოღის იმის გასწორება შეუძლებელია, რაც აღრეუ ჩავვი-ღენია. არ არის არც ერთი ისეთი სიკეთე ანუ ბიწიერება, რომელსაც ჩვენს არსებაში ასეთი თუ ისეთი გვალი არ დაქმნიოს. მეტ-ნიერულად რომ ვოქვათ, სრულებით წამლა იმისა, რასაც ჩვენ ჩავდივართ, უოფულად შეუძ-ლებულია.

ამ გარემოებას, რასაკვირველია, აქვს თავის კარგი და ცუდი მხარე. თუ ჩვენ ზედიზედ ვსვამთ, ღოთობამდე მივალთ, მეორე მხრით—ასევე ზედიზედ ჩადნილი კარგი რამ ბოღის და ბოღის კაცების ჩვენ წუნ-დაუდებელ ზნეობის ადამიანებად, ავტორიტეტებად და სხეცადისტებად ზრატეიულ თუ მეტნიერულ მოქმედებათა სიერებაში. უკეთეს ემაწვიდი თა-ვის სსმუშათ დღის ყოველი წუთით კეთილად სარგებლობს, იმას სუღდათქმით შეუძლია გაითავღისწიოს თავისი მომავალი და აღზრ-

დის საბოლოო შედეგი. მას შეუძლია დრამა და რწმუნებული იყოს, რომ ერთ მგენიერ დღეს იგი ერთი საუკეთესო მუშაკთაგანი შეიქნება ამხანაგთა შორის. უოველ-დღიური შრომის წერილმანქანაში მისი სულიერი ძალნი თან და თანობით უწყევან წესიერად მტკიცდნან და

იწრთებებიან. ზრ იქნებოდა ურიგო, რომ ეს ჭეშმარიტება აღინახოთ გაკვეთლო უმაწვილეუბისთვის. ამის გაუნობლობა იქნებ შეტს სსოწარკვეთილებასა და სულ-მოკლეობას წარმოშობს ჭაბუკის არსებაში, ვიდრე ყველა სხვა მიხეზები ერთად. დ. ო—ძე.

არითმეტიკის გაკვეთილი

მრიცხველობა 1001-მდის.

შემა გაკვეთილისა: ზეპირი ანგარიში ერთეულობით, ათეულობით, ასეულობით და ათასეულობით; ტრუბა ანგარიშის ერთეულზე; ერთიერთობის დამოკიდებულობა პირველის, მეორის, მესამის და მეოთხის რიგის რიცხვების (განმარტება არითმეტიკული უყაის სწავლებით); წერითი მრიცხველობა ე. ი. წაკითხვა ოთხ ნიშნოვან რიცხვების; წერა-რიცხვების ციფრებით ადგილის მიხედვით (სათვალავის სწავლებით).

გაკვეთილის შესვლელია. გაკვეთილის განმარტების წინ მასწავლებელი აძლევს მოწაფეებს შემდეგს მოსამზადებელ კითხვებს: „როგორ ითვლიან საგნებს, როცა ბევრია“? **მოწაფეები** — ითვლიან თითო-თითოს, ერთი მეორეზე მიმატებით. — „მასწ. — კიდევ როგორ შეიძლება საგნების დათვლა?“ — **მოწ.** — რწყვილარწყვილად, სასამით ათეულობით, რცეულობით, დუეინობით, ასეულობით, ათასეულობით. — ო საგნებს თვლიან ათეულობით? — კვერცხებს, კიტრს, საზამთროს და სხ. — ოცეულობით? — ძნებს. — დუეინობით? — დილებს, თევზებს, სკამებს და სხ. — ასეულობით? — იმას რასაც ათეულობით და სხ. — როგორ თვლიან ფულს? — კაპიკობით, შაურობით, უზალთუნობით, მანეთობით და სხ. ამის შედეგ მასწავლებელი აიღებს არითმეტიკულ ვუთს,

რომელშიაც მრთავსებულია კუბიკები, ლატანი და ფიცარი; დააწყობს ათ კუბიკს ერთს ლატანზე და ეუბნება მოწაფეებს: „თვლაში ერთი ლატანი რამდენ კუბიკს უდრის?“ — **მოწ.** — ათს. **მასწ.** — „ერთი კუბიკი შეიძლება ჩავთვლოთ ერთეულად, ლატანი რად შეიძლება ჩავთვალოდ?“ — **მოწ.** — ათეულად. — ათეული რამდენჯერ მეტია ერთეულზე, ცალზე? — **ათჯერ.** **მასწ.** — ერთი კუბიკი და კიდევ ერთი კუბიკი იქნება? — ორი კუბიკი. — ერთს ლატანს რომ ერთი ლატანი მიუმატოთ? — **მოწ.** — იქნება ორი ლატანი. — ორი ლატანი რამდენი კუბიკია? — **მოწ.** — ოცი კუბიკი. **მასწ.** — ოცი რამდენჯერ არის მეტი ორზე?“ — **მოწ.** — ათჯერ. **მასწ.** — „შვიდ კუბიკს რომ ორი კუბიკი მივემატოთ, რამდენი იქნება?“ — **მოწ.** — იქნება ცხრა კუბიკი. **მასწ.** — „შვიდ ლატანს რომ ორი ლატანი მიუმატოთ?“ — **მოწ.** — იქნება ცხრა ლატანი. **მასწ.** — ცხრა ლატანი რამდენ კუბიკს უდრის?“ — **მოწ.** — ცხრა ათს ან ოთხ ოცს და ერთს ათს, ანუ ოთხმოცდა ათი რამდენჯერ მეტია ცხრაზე?“ **მოწ.** — ათჯერ. — მასწ. — „მასწავლებელი რამდენჯერ?“ —

მოწ. — ათჯერ. ასეულობით თვლის დროს ათს ლატანს დასდებენ ერთს ფიცარზე და მოწაფეები თვალსაჩინოდ დარწმუნდებიან, რომ ფიცარი სიდიდით ათს ლატანს უდრის ან ასეულ კუბიკებს. ლატანი და ფიცარი შედარებითი თვლის შემდეგ მოწაფეები მიჰყენ იმ დასკვნამდის, რომ ასეულობით თვლა იმავე წესით სწარმოებს, როგორც თვლა ერთეულობით, ცალკეობით და ათეულობით, მხოლოდ თვლა ასეულობით სწარმოებს აჯგერ უფრო სწრაფად, ვიდრე ათეულობით და ასჯერ უფრო სწრაფად, ვიდრე ერთეულობით, ცალკეობით. ათასეულობით თვლის დროს მასწავლებელი წინადადებას აძლევს მოწაფეებს დათვალონ რამდენი კუბიკია ყუთში. მოწაფეები ადვილად ასრულებენ ამას შემდეგნაირად: ყუთში ათი ფიცარია, ანუ ათი ასეული, თითოეულ ასეულში ათი ათეულია, მაშასადამე, ყუთში ასი ათეულია (ლატანი); თითოეულ ლატანში ათი კუბიკია, მაშასადამე, მთელს ყუთში ასჯერ ათი, ანუ ათასი კუბიკი ყოფილა. ათასეულობით, ასეულობით, ათეულობით და ერთეულობით შედარებითი თვლის შემდეგ მოწაფეები დაასკნიან, რომ ათასეულობითაც ისე შეიძლება თვლა, როგორც ერთეულობით, ათეულობით და ასეულობით. შემდეგ შეუფარდებენ ერთმანეთს რიცხვებს 1, 10, 100, 1000 იმის მიხედვით, თუ რამდენჯერ მეტია ან ნაკლები ერთი მეორეზედ. ამგვარ ვარჯიშობათა შემდეგ მასწავლებელი სწერს დაფაზედ:

1. ერთი კუბიკი თვლაში წარმოადგენს უბრალო ერთეულს 1 რიგისას.

2. ერთი ლატანი (ათეული) წარმოადგენს 1 ერთეულს 2 რიგისას.

3. ერთი ფიცარი (ასეული) წარმოადგენს 1 ერთეულს 3 რიგისას.

4. ერთი ყუთი (ათასეული) წარმოადგენს 1 ერთეულს 4 რიგისას.

ამის შემდეგ ვარჯიშობენ რიცხვების წერა კითხვაში რიგთა მიხედვით. ამისათვის სათვალაჩინოდ ყველაზე უფრო ხელსაყრელია საანგარიშო ჩოთქის, სათვალავის ხმარება. მასწავლებელი აუხსნის მოწაფეებს, რომ პირველი რიგის ერთეულები სათვალავზე მოთავსებულია ძირის პირველ მავთულზე; მეორე რიგის ერთეული (ათეულები) აღინიშნება მეორე მავთულის რგოლებით, მესამე რიგის ერთეულები (ასეულები)—მესამე მავთულის რგოლებით და მეოთხე რიგის ერთეულები (ათასეულები)—მეოთხე მავთულის რგოლებით. მოწაფეები ამას სწრაფად დაისმობენ და შეეძლებათ მაშინვე ჩაივინონ სათვალავზე ყოველგვარი რიცხვი ამა თუ იმ რიგისა. ამის შემდეგ ძნელი არ იქნება რიცხვების წერა ციფრების საშუალებით, ჯერ სამნიშნოვან რიცხვებისა და შემდეგ ოთხნიშნოვანისა. მაგალითად მასწავლებელი ჩადის 5 რგოლს პირველ მავთულზე, 8 მეორეზე და 4 მესამეზე. მოწაფეები თვითონვე ორნიშნოვან რიცხვებთან შედარებით ადვილად უჩვენებენ ადგილს, სადაც უნდა დასვან ციფრები რიგზე რიცხვის 485-ის გამოსახატავად. ყველა მასწავლებელს შეუძლია ამ სავარჯიშოებში სხვა და სხვა ფერობა დაიყვას ერთი მეორის მიყოლებით, თუნდ ამნაირად:

1) წაიკითხვა და წერა სხვა და სხვა რიგის რიცხვებისა. 2) დაყოფა რიგებად რიცხვებისა, რაც მასწავლებელმა დასწერა დაფაზე, ან ჩავიდა სათვალავზე. 3) წერა რიცხვებისა მასწავლებლის კარნახით და სხ.

„სპორტის“ მნიშვნელობა

სსეულისა და სულის განვითარებისათვის

„სპორტის“ უწოდებენ ეოგველს მოქმედებას, რომელიც შეერთებულია სსეულის მოძრაობასთან და სავანად აქვს გართობა და კმაყოფილება და არა სარგებლობა. არის ბრგვარი სპორტი: მოძრავი და უძრავი. მოძრავს სპორტს შეადგენენ გიმნასტიკა, ჭიდაობა, კრივი (ბოქსი), ფარეაობა, სირბილი, სტუნაობა, ოსაფეხა, ცურაობა, ნაკოსნობა, კროკეტი, ჯაჟ-ტენისი (ბურთის სროლა ტარზე გაკეთებული ბადის სსეულე-ბით), უბრლო ბურთაობა, სადრობა, დოდი (მარულა), ციგებთ სრადი, და სკეტინინ-გი... უძრავს სპორტს შეადგენენ ბადოსნობა, სიძველეა შეკრება, მხმამტი, დომინო, ბანქო, ნარდი და სსეა... ჩვენს უურადლებას იზერობს მოძრავი, სპორტი, რადგან მასთან შეერთებულს მოძრაობას აქვს ფრად დიდი მნიშვნელობა ადამიანის ჯანის სისადისათვის. მოძრაობა გამოიწვევს ადამიანის სსეულში დამამჯავებელ მოქმედების გაძლიერებას ე. ა. სსეულის ისეთს პროცესს, რომელიც წარმოსდგება მიდებული სსეულის და მჯავადის შეერთებულს, აძლიერებს ნიეთთა ცვლას სსეულში, რომლის შეზღუდით სსეული უსარგებლო ნიეთიერებას იძირებს და ითვისებს სისარგებლო, მასზრდობებულს ნიეთიერებას.. ამის შეზღუდით მოძრაობა ხელს შეუწყობს სსეულში უკვე ხმარებულის და უსარგებლო ეჭრებების და წინის შეცვლას ახლის უჭრედებით და წინითა. მოძრაობა აძლიერებს სიცოცხლის ძალას... ამით ახსნება ის გარე-შეობა, რომ სპორტი გამოიწვევს აღძვრას, რომელსაც თან მოჰყება კმაყოფილება. დამტკიცებულა, რომ ეოგველაკე რაც გააძლიერებს სიცოცხლის ძალეს, სიამაუნებას იძლე-

ვა, და, რაც ამ ძალეის მოქმედებას ასესტებს, იწვევს უგმაყოფილებას და ტარჯავსაც კი. სპორტს აქვს მნიშვნელობა არა თუ მარტო სსეულის, არამედ გრძისობის და სუბის განვითარებისათვის. ის სრულ ჭეოფს ადამიანის ბუნებას.

ძველად ამბობდნენ, რომ სალი სული სალ სხეულში იმყოფებაო... ეს თქმულება მართლდება ხალხის უმრავლესობის ცხოვრებაში. შესანიშნავი ფილოსოფოსი კანტი (1784—1804 წ.) სსეულით სესტი იყო, მაგრამ თვისის ფარეზობის შეოხებით მან იცოცხლა ოთხმოცს წლამდის. ის უსავლულოდ ასრულებოდა ჭიპოვრატის თქმულებას: „გეტონდეს თავი სიცვიეში, მუცელი შიმშილში და ფეხები სიბოროში“... მანვე შეადგინა მცნება, რომელსაც სისწორით ასრულებდა: „რვა საათს იმუშავე, რვა საათს დაისვენე და რვა საათს იძინე!“

სპორტი ვითარდება კულტურასთან ერთად. იაზინაში სპორტი ძლიერ უყვართ; ჩინეთში, რომელიც კულტურით დაბლა სდგას აზონიაზე, სპორტს აგრე რივად არ აქვს მიქცეული უურადლება. ძველს დროში ბერძნები კულტურასანი ხალხს იყენენ და მათი ცატაკება ოლიმპიურ თამაშობებით ცნობილია ისტორიაში. ინგლისში სპორტი ძლიერ განვითარებულა. იქ განსახდევრულს დროს ინიშება შეჯიბრება ნავოსნობაში ოსიფორდისა და კემბრიჯის უნივერსიტეტთა სტუდენტებისა. იმ დღეს მთელი ხალხი გამოდის მდინარის სპირს ამის საცქრად, თუ რომელი უნივერსიტეტის სტუდენტები გამოარჯევენ. სპორტი იქ სასოკადებრავს საქმედ ითვლება.

ინგლისის კულტურად სიმ კველა ხალხთა კულტურასე მძლავრ სდგას. ინგლისელები ცნობილი არიან თუისი გამბედაობით, სი-
თამაშით; ისინი ისეთივე მშვენიერი შეზღუ-
ბები არიან, როგორც საუცხოო სპორტსმე-
ნები. სპორტისგეოში სპორტი აკრე რაგად
კურადლებს არ იქნებს: ჟანის სისალით
ფრანკო აკი ცნობილი არ არიან! ურები
სპორტს გაურბიან, და აკი ამიტომაც ისინი
მხალხი არიან!

სპორტისთვის სპორტთა ადამიანი ჰქონდეს
**მოხერხება, ნების სიმტკიცე და ენერ-
გია.** სპორტი რაც უფრო ძნელი და რთუ-
ლია, მით უფრო მიზნიდგება... ადამიანი
ისე გაქინდელი, რომ ერთს რომელსმე მი-
ზანს ელტვის სიფიცხლები. იუ მან განა-
სორციელა რომელიმე იდეალი, ის ელტვის
შეარე იდეალს, რომლის განხორციელებას
ხელახლა ესწრაფვის. სწორედ ისე ადამიანის
სულიერი ბუნება მოწყობილი, როგორც ეს
ჩვენს შპეტმა ნიკ. ბარათაშვილმა გამოგვი-
ხატა შემდეგს სიტყვებში:

„მინც რა არის ჩვენი ყოფა... წუთისოფელი,
თუ არა ოდენ საწყაული აღუვსებელი?!
ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღვესოს
და, რაც მივლა ერთხელ ნატვრით იგი ეკმა-
როს“?!

სპორტში ადამიანს თვალთ წინ ებადება
დაუსრულებელი ტარნობები (გორანონტები),
და სამდელი სპორტსმენები ესწრაფებიან
შორეულს მიზანს და ერთი შორეულ მიზნი-
დამ შეორე შორეულ მიზნისკენ მიილტ-
ვიან... მიზნის მიღწევა ავიწყებინებს ად-
მიანს ცხოვრების სიღუქსკირეს და ათას
გვარს უსიამოვნებას, შოკლე დროით მინც;
ხოლო ავადმყოფნი ივიწყებენ ავადმო-
ფობას. სპორტის დროს ადამიანი თავი-
სუფლად გრძობს თავსა. იქ ადელი არ
აქვს სისოტადოდ მიღებულს მოდას ტანისა-
შოსის ჩაცმაში, და კაცს შეუძლია თავი არ

შეიწყოს სიძალადევი მიხვარა მოხვრით და
შეზავებული სეპორთა... სისოტადადებრივ
ჩვეულებათა შიერ დასატრული ადამიანის სკებ
ექებს თავისუფლად ამოსერთვის ადელს და
მას ჰბობს სპორტში... იქ გამყოფილება
მოსდებს გამყოფილებას. ძლიერ სისატრებლათა
ამის გამო სპორტი ძარდვებ დასუსტებული
ადამიანებისათვის, რომელთაც ის აძლევს თავ-
ვისთავის რწმენას, შეაჩვენებს თავდაპირვან...
ძლიერ მოუსდებთ სპორტი ექვით ავადმო-
ფობსაც (იზონდრიკებს)... ამით სება ძლი-
ერ სუსტია, ისინი თავის ჰზარებს და ფიქ-
რებს ვერ იმორჩილებენ: ხან ეს ჰზარნი გაქინ-
დებთ და უშატიებლად თავში და ხან ის; ხან
ამ სენით არიან ავად და ხან იმ სენით, თუშ-
ცა არც ერთი სენი ი არ აქვსთ და ჟანის
მსრითაც არ უშავსთ რა... მათი ავადმოყოფ-
ბის მიზეზი ექვანობაა, რომელსაც წარმო-
შობს უშირეულეს. ყოფლის სსტმლის მომწე-
ლებელი ორგანიზების დროებითი მოღუწება...
სპორტს შეუძლია იმთის ჰზაროვნობას გაუ-
ჩინოს სსვა სვანი, ჟანის სისაღესე ფიქრის
კარდა, და ამით მათი სება განსტკიცოს...
როცა სპორტთა კურადება მიტეოთ ბურთის
მიძრობას და :ნ ჰატარა რგალებსე (სე-
ტინინიკი) ტანის სწორედ დაჭერას, მასში
მთელი სხეულის და სულის ძალები იმ ჰზ-
რითაა გამსჭვალული, რომელსაც კავშირი
აქვს ამ ორს სვანთან; და დასარჩენს ფიქრებს
იმ ჟამად ადელი აღარ აქვს სულიერს ბუნე-
ბაში: ისინი სდლავ ჰქრებიან. აქა ის, რასაც
სულიერს გამყოფილებას უწოდებენ... ძარდვებ
მოშლილს და ექვით ავადმოფოს სპორტსმენს
ესზობა თავისი მუღამ. შტანჯველი უნებლიეთი
ფიქრები, რომელნიც მათ ჩვეულებრივთ მო-
სვენებას არ აძლევენ და სიფიცხლეს უშწარე-
ბენ. სპორტი მათ ართობს და ისინი სსვა
ფიქრთა სმთავროში გადაჭყავს. ხშირი კარ-
ჯიშობა სპორტში გამტკიცებს მათს სებას
და მიანიჭებს მათ ჟანის სისადეს, მით უშე-

ტესად, რომ სპორტული მოძრაობანი—აძლიერებენ სიცოცხლის ძალას, ამაგრებენ სხეულს, სწეინდენ სისხლს და სხვა...

ამის გამო სპორტი უსათოდ უნდა შეეიტანათ ბავშვის აღზდაში... მართო ზიარადი გმყოფილების სურვილი და შეუდრო ცხოვრებისადმა მისწრაფება—არ ანიჭებენ ადამიანს ბედნიერებას... გამბედაობა და ვაჟაკობა—აი ორი სკანი, რომელთა გამლიერებას უნდა ვესწრაფებოდეთ ჩვენს ცხოვრებაში... ვაჟაკობის გრძობა მადლა უნდა დაუყენოთ საზიარად ბედნიერებისადმი მისწრაფებაზე (ფილოსოფოსი ნიჭზე)... ვაჟაკობას და გამბედაობას მოკლებული მუდამ მონა იმისი, ვინც მასზე ძლიერია ღონით... თითოეულს ქვეყანას აძლიერებს გამბედაობა. ის ხალხი, რომელიც მოკლებულია გამბედაობას და სიმისეს, მუდამ იქნება სხვისი მონა და ვანისრობით იცხოვრებს.. სპორტი, რომელიც აწვითარებს გამბედაობას, ხელს შეუწყობს სივარჯილის და მხნობის გაძლიერებას და მით ერთი ორად აძლიერებს ხალხის ზოლიტაურს მნიშვნელობას... იმის შემდეგ, რაც ჩეხებმა დაიარსეს გიმნასტიკური საზოგადოებანი, რომელთაც ეწოდებთ „შაჰარდნუბი“, და ამ ნიადგზე გაერთდნენ, ეს ხალხი ნელა-ნელა გათავისუფლდა ნემეტთა ხანგრძლივი უღლიდამ და საზოგადოებრივი დაჭირას სხვა საღხათა შორის. ჩეხის სკოლები ჩეხურს შაჰარდნულს გიმნასტიკურს ვარჯიშობათა ევლგან ავრცელებენ... დიდი აღტაცება გა მოიწვიეს ჩეხის შაჰარდნებმა ამას წინად ინგლისში და სხვა სახელმწიფოებში... სპორტი აწევს ხალხს საზოგადოებრივს, ვაჟაკურს მოქმედებას, რადგან ის იძლევა სიამოვნებას მამინ, როდესაც სწარმოებს შევრებილებაში, საზოგადოებაში, ვაჟაკში. ამის შედეგით ხორციელდება ადამიანის ბუნების მისწრაფება საზოგადოებრივობაში თავის გამოჩენისადმი, სპორტსმენის გამარჯვება არავის ზარალს არ

აძლევის და არავის გულში მისდამი შერის ძიების გრძობას არ იწვევს. სპორტული ბრძოლა—ზატონისური ბრძოლაა. ამის მეოხებით ის აკეთილშობილებს ადამიანთა ხასიათს, რადგან მოკლებულია სარგებლობის და შექენის ჰაზრსა...

საქართველოში ძველად დიდს ეურადებას აქცევდნენ სპორტსა. მეურთმეუტე და მეთარმეუტე საუკუნეებში ქართველი ხალხი გულტურისანი იყო, და სპორტიც იმ დროს ძლიერყო საქართველოში განვითარებული.. ამის გამო ქართველი ერი ევლავ ერებს ავიარკებათავის გამბედაობით, სივარჯით. რუსთველმა იშეკნაიერ და დაგვიხატა, „ვეფხისტყაოსნის“ ზირველს თავში ერთი ქართული სპორტთაგანი, სახელად: ნადირობა... ერთმანერის ევბირებოდნენ მოსუტი მეფე როსტეგანი და მის მიერ გაზრდილი ახალგაზრდა სპასალარი ავაანდილი.

„შევაკზმა მეფე შეჯღა,
ნადირობას გამოვიდნენ,
მრგვლივ მინდორსა მოსდგომოდეს,
ალყად გარე შემოაკვირდეს;
ზემი და ზარი იყო,
სპანი ველთა დაფარვიდეს,
ნაძლევისა მათისათვის
ისროდეს და ერთგან სვრიდეს.
მოვიდა ჯოგი ნადირთა,
ანგარიშ-მიუწოდომელი:
ირემი, თხა და კანჯარი,
ქურციკი მალა მტომელი.
აჰა მშვილდი და ისარი“
და მკლავი დაუშრომილი“...

ჩვენ მკოსანს აჯვის თავის რბაში—აწუვის“ შექმნე თავში აწერილი აქვს ძველი ქართველების ორი სპორტი: ჭიდაობა და დოლი... ზოტი ისეთი სისწორით და მხატვრულად აღწერს ზირველს და მეორეს, რომ დაკვირვებული მკითხველი აღტაცებაში მოჰყავს... ძველად სპორტი მართლაც რომ

ქართველებს სიმსივნეს და სივარჯატეს უძლიერებდა... ამ იარი თვისებით გათქმული იყვნენ ქართველები ძველად. რომელიც სახელოვანს სიკვდილს ამჯობინებდნენ ბრძოლის ველს, სწამ ნაძრახს სიცოცხლეცა... ასეთი იყო ქართველთა უმრავლესობა... მაგრამ შევსადრობმა შეთხუაქტე საუკუნის შემდეგ ძირს დასარცხეს ქართველთა ერთობა და კულტურა. და მათთან ერთად მათი სივარჯატი და მსხეობა... აქა იქ კიდევ სწამდა სივარჯატის მაგალითებით დაწინაღობებს საქართველოში, მაგრამ ეს მაგალითები—წვეთი იყო ზღვარში... თან და თან სუსტდებოდა დასი მხნე—სივარჯატი საქართველოში, და ქართველმა ერმა დაჭკარვა შოლიტიკური დამოუკიდებლობა... ჭეშმარიტად „მამული ვეღარ იხილავს ირაკლის

ხმალსა მღვლევარს... დიდება ივერიისა მასთან მარხია სამარეს!... მაგრამ არსებულს შირობებშიაც ძლიერ სჭაირა ქართველისთვის სიმსივნე-სივარჯატი... ტყუილად არ ამბობს ვაჟა-ფშაველა:

„უღრველობა მუდამა მტრის დამარცხების წაშალი... ვაკაცად ის მწამს, ვინაცა ერთი ათასსა ეტევა,— არა ის ვინც ორბაფობს, სიკვდილის ლანდებს ეძლევა!“

უღრველობის, სიმხნის და სივარჯატის განვითარებას ხელს უწყობს სხვა და სხვა გვარი სპორტი. ხმლით და თოფით ბრძოლის გარეშე, ძლიერ განითავადეტი არაან ეს თვისებანი ცხოვრებაში.

ა. ფერაძე.

სიბერე და სიყმაწვილე

ბულ-გატეხილო სიბერე!
სხევა ყმაწვილის ბუნება:
იმას აღვილი ჰგონია
ხმელეთის გადაბრუნება.

სხვების საგმირო ამბავი,
თუ სადმე გაუგონია,
ჩალადაც არ მიახნია!..
თავი კი გმირი ჰგონია!..

რა ჰქნას? ძვალ-რბილში გამჯდარსა,
ვერ გაღუდგება რწმენასა.
ნუ ჰფიქრობ გადაჯერო!..
ტყვილა დაჰლაღვ ენასა!..

მხოლოდ ზამთარი გააქრობს,
დაზრავს ზაფხულის წვანილსა!

მხოლოდ ისევ დრო შეზღუდავს,
ოცნებას დროს მოტანილსა!..

დრო სიზმარით გაიბრუნს,
შემოებარვის ქალარა
და რაც მას წინეთ ეგონა,
ის არ იქნება! აღარა!!

ტვირთს დასჯერდება ნაკლებსა,
დიდს აღარ შეეცილება,
რადგან გვირგვინად დაედგმის
მას თავსე გამოცდილება.

და, ბევრ ნახულო, სიბერეც
რად სძარხავ სიყმაწვილესა?
დღეს იმას ხმარობ შენც მკაში,
რაც სიყმაწვილემ გილესა!..

აკაკი.

ცრუბენტელა აღმზრდელი

საწილი შეარქ

III

ჩემსავით ტიალ-ოხერი კაცი ყოფილა ისიც: მარტო ცოლ ქმარნი ყოფილან: არავინ შანახავ-დამმარხავი არ დარჩენი-ათ, ღმერთმა ააშენოს იმათი ოჯახი, მე კარგად დამიხვდენ: ხინკალი ჩაყარეს, არაყი ჰსდგომიყთ, იმ ღამესა ვსვით და ეუამზე ჩემი თავ-გადასავალი, ჩემი აღრს ამბავი, რაც კი გადამხედია ჩემსიცოცხლე-ში და რაც მახსობდა, რაც კი მომაგონ-და. და განა ცოტა ხნის კაცი ვარ, ცოტა რამ მინახავ და ან გამიგონია, 700—800 წლის კაცი ვიქნები, თამარ-ნეფე ესე მი-ნახავ. პირ და პირ როგორც თქვენა გხე-დავთ, ბაღლებო და თქვენ რო მშვილდ-ისარი გიჭირავთ მაგისთანა საომარი ია-რალი გექონდა, მაგრამ ეგეთები კი არ იყო, ისეთ ხმას გამოსცემდენ როცა ისარს ვტყუორცნიდით, როგორც თოფი. მშვილ-დები რქისა გექონდა, ისრის ფრთები სულ არწივისა, შევარდნისა და ქორისა, ახლა როგორ ვესროლდით, ეხლა ზოგი თოფით ვერ მოჰკლავს ნადირს, რა მან-ძილზედაც მე ისრით ნადირი მომიკლავ. მაშინდელი ფშაღლები რო გენახათ, შეგ-ზარავდათ ისეთი ვაჟაკები იყვნენ. ხარ-კამჩისათვის რო ხელი მოეწლო თითო, ისეთი ვაჟაკი გამოჩნდებოდა თავ-რქაზე როგორც კატას ისე დააწყევტდა მიწაზე. ისეთი მათრახები იყოდენ, აი ემ მკლავის სიმსხო, როგორც ხმაღს ისე აჭრენებ-დენ. როგორ შევნიერები იყვნენ, როცა ჯაქვში ჩახსდებოდენ და საომრად დაემ-ზადებოდენ. სამკლავე, საფუხრებს, საჩერ-

ნებს (საწვივე) გაუკეთებდენ და თავზე მუზარადებს დაიდგამდენ. ჰაი გიდი დროე-ბავ, რა დროება იყო! ნეტავი ის დრო-ქნა და მეც იმ დროთავე მქნა რა მდრო-თაც მაშინ ვიყავ. თვალს ვერ მოაშორებ-და კაცი, სუ გინდოდა გეცქირნა, არც თვალი დაილაღებოდა ცქერით და არც გულს მოსწყინდებოდა სიამოვნება. და-ლახვრა ღმერთმა, ეს კაცები ხო დაქა-ლუჭუნავდენ და ცხენებს რალა ღმერთი გაუწყრათ?! სუ თვალს ვადევნებ და იმ ჯურის ცხენის მნახავი აღარა ვარ, რო-გორიც ცხენები მაშინა გვყვანდა. ცხე-ნები ცის დაეღწებნა ჰყვანდა, ხოლო ჩვენი ომი ქება-ქუხილსა. საცა ჩვენი ჯა-რი მივიდოდა, იქ ქვა-ქვაზე აღარ დადგე-ბოდა. ერთი სიტყვით ლომები ვიყვენით, აზნებული ლომები, უკან დახვევა წესი არ იყო; ომი ჩვენთვის ქირაწილი იყო; დახოცილები, სისხლის მორევეში დაწო-ლილები, წიჯლის ღვინთ დამთვრალნი გვეგონა, განა თუ დახოცილან და აღარ გაიღვიძებნო. ახლა თამარი როგორ გვა-თამაშებდა, გვაშენევებდა, როგორც დღეს ერთად ერთს შეილსა—თვალის ჩინსა. როგორ გვასაჩუქრებდა თქმა აღარ უნდა. ჰაი გიდი ვაჟაკებო, რა ვაჟაკები მახსოამ მაშინდელები, ღმერთო! კლდე-ები იყვნენ, გაუტყებელი კლდეები, ცოდ-ვა არ არი მიწა სჭამდეს იმათ მკლავებსა?! ცოდვაა, დიდი ცოდვა!...

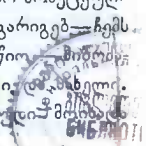
მაშინ სად იყო თოფის ხსენება, ნე-ლაღ-ლა გაჩნდა თოფი ისიც უჩანხებო, რამით ცეცხლი უნდა დაგედვა ყურზე რო გავარდნილიყო, ან აბედი დაგედვ

კარგმა ხანმა გამოიარა, ახლა ჩახმახი მიი-
გონეს და ის მიაკრეს. წინად თოფი ძა-
ლიან ძვირი იყო, ათასში ერთს თუ შე-
ედლო ყიდვა. ერთს მეთოფეს თოფის გუ-
ლისათვის ხუთს წელს მოჯამაგირედ ვე-
დღე.

ჰო და იმას გიამბობდით: ნაოგური
კარგა დამიხვდა; ბევრი ვიუბენით და მე
რე დავიძინეთ, მე კი საკვირველი სიზმა-
რი ვნახე და ნაოგურს რა დაესიზმრა არ
ვიცი. ჩემს ღღეში ამისთანა სიზმარი არ
მინახავს. სადაც უცნაურს ადგილას ვი-
ყავ. უცნაური სასახლე იდგა. სულ
ბროლისა, მინისა. დაბლა დედამიწა მის
გარეშემო და მალა ხეები ათასფრად
ყოფდნენ, სუნნელებით კაცსა ჰზნედდენ,
ისმოდა საოცარი თევთი-ხივილი ათასის
ჯურის ფრინველთა. სადა ვნახავთ ცხა-
დად იმისთანა ფრინველებს? არ შიძლე-
ბა. რა ფრინველები იყო და ან რა ერქვა
სახელები არ ვიცი ზოგებს კი ვამსგავ-
სებდი ტრედს, ხოხობს. იყო სახლის
ეზოში მარმარილოს აუზები და შადრე-
ვანები ამოდიოდა, შიგ გედები დატურავ-
დენ. ირეოდა, მიდიოდა და მოდიოდა
ფრინველთა გუნდები, დასხდებოდნენ
ხეებზე იგალობებდნენ და გაფრინდებო-
დნენ; ბალის სხვა ყურეში გადაუვლიდნენ
ბინას, იმათ მავიერად სხვა უკეთესი
ფრინველნი მოფრანდებოდნენ და უკეთესს
გალობას იტყოდნენ. გულში მამეფიქრა:
სამოთხეს რომ იტყვიან სწორედ ეს უნდა
იყოსო. ეს საკვირველი სახლი საკვირვე-
ლად იყო გამართული, ჰერი როცა უნ-
დოდნათ გაიხსნებოდა და დაიხურებოდა.
ორმა კაცმა შამიყვანა შიგნით, მღვდლუ-
რი ტანისამოსები ეცვათ და ისეთი სინათ-
ლე მეცა თვალეში კინაღამ იქვე დაპირ-
ქვევდი მადლობ ადგილზე, მთელ ამ ად-
გილს ცეცხლი ჰქონდა წაქიდებული და

არკი იწებოდა, ცეცხლის მოხუცებული
კაცი იჯდა და მოშორებით კედლების
ჩაყოლიება ცეცხლისავე კაცები ერტყნენ.
მე რომ შევდგი სახლში ფეხი, სწორედ იმ
დროს გაიხსნა სახლისკერი, გამოჩნდა ცა
და ზედ დაკიდებული ჰალები და ცეცხლის
კიბეები, ზედ პატარა ბალები ცეცხლის
აღის მსგავსნი ბალები ად—ჩამოდიოდ-
ნენ და ისე მშვენიერად გალობდნენ,
ისეთს სიტყვებს ამბობდნენ, რომ სიამოვ-
ნებით, როგორც შაქარი ცხელს წყალში
დადნეს ისე ვდნებოდი.

მოხუცმა კაცმა საუბარი გამიბა: შენ,
ცახელო, სთქვა მან: დიდს იღბალსა გწიე,
თითქმის არცვინ-კი დამისაჩუქრებია ეგ-
რე როგორც შენ. კაცმა რომ ნატვრის
თვალი იგდოს ხელში მეტი-ლა იღბალი
შეიძლება? სალაშური, რომელიც აღმა
დაგიტოვა, ფრთა კაპისა, რომელიც აღ-
მა დაგიტოვა, ფრთა კაპისა რომელიც
ლამე მშესავით გინათებს, და ამასთან აბ-
ჯარი ცხოვრებაულისა სადაც: კი მოიხმარ,
მტერზე მუდამ გამარჯვებული იქნები.
შენ-კი, შე დალოცვილი შვილო, ყველა-
ფერი თავის-პირად სიამოვნებისთვის მოინ-
დომე, სიმდიდრით არავის არაფერი არგე
და ხმლით მტრისაგან შენი ქვეყანა ვერ
დაიფარეო. თუ სხვისთვისაც არ გიზრუ-
ნია და თუ საქართველოს გულისთვის
არ მოგიქნევია კიდევ ხმალი იცოდე,
რაც შემნიწირავ შენთვის ისიცაც გამოგ-
წირავ. შენ მე სიკეთე გიყავ იმიტომ,
რომ ჩემთვის მოგებამა, შენ სხვისთვის
გექნა სიკეთეო. ეს პირველად მიპატიე-
ბია, რადგან საქართველოს გულისთვის
დამაშვრალ ხარ და უკეთუ არ მოჰქცეულ-
ხარ ისე, როგორც მე გარიგებ—ჩემს
სიტყვას ავასრულებო. გასწიო—
ნა, დაილოცოს იმის მადლი და სიბრძნე-
ნა, რომ სთქვა ციხელმა, ქვემოთ მოიხილა

და პირ-ჯვარი დაიწერა. გასწიო, მიბძანა და არ დაივიწყო ჩემი დარიგება. არც მოჰკედლო ისიც დაატანა, ვიღაცე საქართველოს იმ წრეზე არა ჰნახავ, როგორც ოდესმე გინახავო. ერთბაშად ხრიალი რალამაც მოიღო, თითქოს კარები დაიხურაო. მე გედზე ვიჯე და ცის სივრცეში მოვფრინადე, უკრებში-კი ისევე ის შევნიერი ბაღლების ვალობა მედგა და ჯერაც კიდევ ისე მეჩვენება, თითქოს ჩემს ყურებში ვალობნო. ჰაერში წინ შეგვეხენენ ორი, სწორედ იმისთანა ცეცხლის ბაღლები, როგორცა ვნახე ვალობლები, მხარში შეჰსხდომოდენ ერთი იქით, მეორე აქეთ, ვღაც ბავშვს, ჩვენ ადამიანთა განს და მიჰყავდათ, ბაღლი მეტად მხიარულად იყო, იციონდა. კურთხევა უფლისა იყოს თქვენზედაო, წაილაპარაკა გედმა, რომელზედაც მე ვიჯე... კურთხეულიმცა, ვინც არ დაივიწყოს უფალი, უკუნითა უკუნისამდეო. მიუგეს მათ ზასუხად და ელვის სისწრაფით გაგვედენ.

ცოტა გზა რომ გავიარეთ, შავგზდენ სხვანი, მახინჯი სახისანი, შავეები, ისინიც ანგელოზებს კვალზე მოსდევენ, მოფრინადენ და რომ დავეინახეს, დაიძახეს: გედო, ეგ ჩენია ჩენია, სად მიგყავსო?! გედმა ხმა არ გასცა, მაგრამ ტანში ქრუანტელმა დამიარა და შემინებულს გამომეღვიძა

ნაოგურმა რა ნახა არ ვიცი, სიზმრებს მკითხავები სხვას არ უამბობდენ, მაგრამ ისეთი ნიშანი დამიდგა, რომ ხეირიანი, თავის გამოსადეგი იმას არაფერი არ უნდა ენახოს. დილით რომ აღგა, სამკითხაო ცვერცის მარცვლები მოიკითხა. თიკში (ნაუწუში) გამოკრული, ყორეში ჰქონიყო შატანებული, მოვედოთ თავგებება მარცუ-

ლები სულ ერთიანად დაიხრათ, ჩეკემ სათ თიკიცა. ნაოგურს დანა პირს აღარ უხსნიდა ისეთი იყო. ჩემთვის მზინც კიდევ იშოვნა სამკითხაო მასალა—ზოგი მარცვლები, ზოგიც სანთლები. შენ დიდი დოვლათისა, დიდი სიმდიდრის პატრონი ჰყოფილხარაო*, მითხრა: რაც სხვა და სხვა მასალები, ნივთები შავიძენია, მაგით შავიძლიან მთელი ქვეყანა ხელში დაიქირო, ხოლო შენთვის ეგენი საქირო არ არის, უნდა დაარიგო ქვეყანაზე, მისცე იმას, ვინც ღირსია. ამისთვის საქიროა შემოიარო მთელი ქვეყანა და რამდენიც-კი შაილო თითქმის ერიდე და ღამეს ყველა ოჯახში მოსტრიალდე, თვალ ყური ადევნო დიდსა და პატარას, ვინ როგორ იქცევა, დაესწრო მუდამ წირვა-ლოცვას, თვალყური ადევნო ღმერთს ვინ როგორა ლოცულობს. გადი მუდამ ყრილობაში და ყური დაუგდე ვინ რას ამბობს ან თავისა ან ქვეყნის სასარგებლოდ. წადი ნახე მწყემსები, ვინ როგორა ჰმწყესილ თავის სამწყსოს და ისე დაარიგე შენი ძვირფასი ნივთები საჩუქრებად. ყურადღება მიიქციე უფრო ბაღლებსა; გამომავალი თუ არი პატარაობაშივე შეეტყობაო. ადევნე თვალ-ყური დედ-მამას როგორ ვინ ექცევა, უფროსის სიტყვა ვის როგორ ესმის, ვის უყვარს შრომა, ვინ არის ზარმაცი, ვინ დგება აღრე და ვის უყვარს ძილი. ეცადე გაიგო ყოველი მათგანი მომეტებულად რაზე რასა ფიქრობს. რა ფიქრებითა და გრძობებით იგეშება, იწვრთნება მათგანის გული და გონება. ეს არის ადამიანის ბუნების ასაშენებელი მასალა; მისი ხასიათის დამადგენელი და გამსაზღვრელი ვაჟაკობის დროს ცხოვრებაში. გაიგე ვინ არის ნამდვილი ვაჟაკი, განა

მართო მკლავით? არა, ზნეობითაც. ვინც მხოლოდ საქართველოსთვის იბრძვიან და იბრძოდნენ; ვერაფრითარ სასჯელი თუ სასყიდელი მას ვერ შეუტყვის რწმენას, ვერ შეაქცეინებს ზურგს მშობელი ქვეყნისთვის, იმას მიეცი ცხოვრებაულისეული აბჯარი. ღმერთმა ნუ ქმნას მოსტყუვდე და ვისმე მოლაღატეს, ჩვენის ქვეყნის მტერს ჩაუგდო ხელში ჩვენი შემშუსრველი და მომსპობი იარაღი. აბა, იფიქრე როგორ დიდ ცოდვას იზამ: მთელს ერს, ქვეყანას ყელს გამოსჭრი. ეგერი; თუ სხვა ნივთების დარიგებაში უნდა იყო დიდად და დიდად ფრთხილი. ხუმრობა საქმე ხომ არ არი გველის-თვალი ჩაუგდო ხელში იმისთანას, თავის ქვეყანა, თავის ხალხი კი არა, სხვა ვინმე უყვარდეს და სიმდიდრეს იმასა სძღვნიდეს; თავისი ძმები, თავისი შვილები სიმშლით დახოცოს და ჩვენი ქვეყნის მტერი კი გააძლოს, გააღლოს. რას ეგვანება ეგა? სადაური კაცობა იქნება, სადაური ქვეყნის აშენება? არ მოსტყუვდეო.

არ მოსტყუვდე და არ მისცე ფრთა ისეთს კაცს, ვისაც უყვარს სიბნელი, ავ-კაცობა, ავი საქმე, ღმერთმა იმის ხელში ნუ ჩაადგოს მზე და მთვარე, — სინათლის წყარო, ვინაიღვან ამისთანა კაცი ქვეყანას დაანატრებს ნათელსა. გაიფიქრე ვინ არის ქველმოქმედი, ვის ებრალება დავრდომილი; დაცემული აღამიანი. შენ, ციხელი, თუმც დიდი ღოვლათი გიქირავს ხელთა, მაგრამ დღეს ისეა დაყენებული შენი ცხოვრება, რომ ჰურის გამოცხოვრებელი, წყალის მომტანი, არავენა გყავს, თუ შენ თავად არა, ცეცხლსაც კი არაიენ ანთებს შენს კერაზე.

ვინც ქველია, უნდა იგრძნოს შენი ყოფა-მდგომარეობა, უნდა შაგობრალოს

და მუდამ რამე კერძს მოგაწოდებს, ამიტომ შენის სახლის კარის თავზე კედელში ფიცარი შეატანე და ვინც გულით მოწყალეა და არა სათვალფროდ, ე. ი. ქვეყნის დასანახებელად კარგის მქნელი, — ჩუმად მოიპარება და რაც გულით ემეტება იმ სანოვავეს მოიტანს და ჩუმად დასდებს. შენ, რასაკვირველია, უნდა დაუყარაულო, შორიახლოდან უთვალთვალედე, დაისწავლო და სამავალითოდ დაძაწუქროგო.

მკითხავმა ნოაგურმა, ჩემო შვილებო, ესეები მიაბზო და აჰ ნარად დამარიგა. ესეც ასე, ხო გიამბეთ და ვეღარ დამემდურებთ. ციხელმა ცას შეჰხედა: ოჰ, სად გადაჰბრილა მზე, რამდენ ხანსა გვეიანობ? დროა წაგხანხალდე, ვინ იცის ჩემნი თხა-ცხვარანი როგორს გუნებაზე დამხედებთან? თუ ცოცხლები დავხედე, კიდევ კარგი. აბა, მშვიდობით და გამარჯვებით იყვენით. ციხელი წამოდგა, გულდა მხარ-ილღოვ გადაიკიდა, შუბი ხელში დაიბჯინა და გზას გაუდგა. ცოტა გზა რომ გაიარა, შედგა, თითქოს რაღაც მოაგონდაო, მობრუნდა ჩვენსკენ და დაილაპარაკა: — მართლა ერთი რაჰ დამაიფწყდა, აღარ მომავონდა ამ გადაყრუებულს. სარაყდრის გორზე რომ ამოვიდლოდი ერთი მელა დავიქირე, მინდოდა გულაში ჩამესვა, მაგრამ მე ჩემი ჩემდა ვქენ და არ იქნება ვერ მოვახებხე, გადამაწრა ხელები იმ ღვთისაგან წყეულმა. ავდეგ გაჯავრებულმა, გაუკარ ბაწრით ფეხები და ბაჩიანთ გეჯუკრას რომ საქონის ბაკი აქვ და იმ ბაკის ბოლოს დიდი მუხაა, ზედ იმ მუხაზე შევსვი. თუ წახვალთ ვინმე და წამოიყვანთ ურიგო არ იქნება, თუ ხორცი არ იქმევა, ტყავი ხო ფარად გაიყიდება. თუ გეჯუკრა ჰნახოთ კიდევა, საარაყედ ჰან-

ტასა ჰკრეფდა, მკითხა როგორ იციან
ამის არაყი, როგორა ჰხდინაო. ვასწავლე
და ის დამაეწყდა ვერ უთხარ ამ თავ-
მკედარმა და ვინძლო თქვენ უთხრათ,
უამბოთ ჩემი ნაბარები: თუ უნდა ძალიან

ცხარე არაყი გამოუვიდეს, ნახევარი პანტა
და ნახევარი მარბილი უნდა ჩაყაროს კოდ-
ში, ზედ წყალი დაახას და ისე აფუე-
ლოს. არ დაგავიწყდესა!

ვაჟა-ფშაველა

ჩემს მუზას

მე რათ მინდა პარნასის მთა,
ან ღმერთები ოლიმპისა?
მე აგერ მყავს ჩემი მუზა,
ჩემი ღმერთი, პირი მზისა!

იგი არის შველა გულის,
ამაღლერი ამ ჩანგისა,
ჩემი კალმის ამაფრენი
და მაჩვენე უცხო გზისა!

იგი არის ჩემი წყარო,
შორს—შორს მფრენი ფანტაზია,
ვარდი, რა, მზე, ვარსკვლავი
და უკვლავი პოეზია!

მაშ რათ მინდა სხვისა ვალი?
წინ დამიჯგე, მშვენიერო!
მაშინ ნახე, მე ეს ჩანგი
აბა როგორ ავაღლერო!..

სულ ვატურო, ვათქმევინო
კენესა მიწის, ლხენა ცისა,
გმირთ გმირობა, მოთქმა ჩაგრულთ
და სისუსტე ღიაცისა.

მაშ შემისყი შენსა, ფრთებზე
და მიჩენე პირი ზღვისა,
ამისენი საიღუმლო
დაბლა მიწის, მაღლა ცისა

შემაბრძოლე ზღვისა ტალღებს,
ბოროტებას ქვეყნიერსა,
მაღლა—ზეცას, ძირს—ჯოჯოხეთს,
რომ ვულხინო ტანჯულს ერსა!

მიჩენე გზაც უკვლავების,
ნუ შემწირავ საწუთოსა,—
ისეთიც რამ მათქმევიწე,
რომ არ მოკვდეს არა დროსა!

გამიხსენი ქვეყნის გული,
გადამტყორცნე ზეცას, შორსა,—
ქვეყნის გვირგვინს არ შემშვენის
მიაჩერდეს მარტო მძორს...

მაშ, მშვენებავ ამამაღლე,
არ შემწირო დღიურს ვარამს,—
სადაც ვპოვებ უკვლავებას,
იქ დაგიდგამ ოქროს კარავს!..

1905 წ.

ტონკმელი.

ბრინჯის თესვაზედ

(ა მ მ ვ ი)

სოფელ დეკეთის მთმორებით შარა ტისის ნაშინის სოფი რამასანა ახლამასხვიელს სახაიე ჭქონდა ცამართული. მეტად კარგის და მოხდენილს ადგილას ეთო სახაიე, ერთის მსოთი შარა ტისა, რომელზედაც გამოვლელ-გამოვლელი არ გამოვლელიდა და რამასანის სახაიეს ვერ ახვილდებოდა და მეორეს მხრივ თვალ უწყვეტნი-ლი ბრინჯის მინდვრები, სადაც მრავალი ხალხი მუშაობის მთელი შემოდგომა-ზაფხული და რამქვინიც ეოფელადე შეადლისას რამასანასთან აკრთიეობას და ჩაის სმით თავს შეიქცევიან.

სოფი რამასანასაც ეოფელივე ღონე ეღობა, რომ სახაიე ეგვლასათვის მიმზიდველი და ხელშეასწავობი ეოფილიეო: სახაიეს სახლო-ევის ტისის გასწკრივ კავლები ჩაერგო, რამქვინიც საკმარისს ჩრდილს იძლეოდნენ და სახაიესევე გვერდით ამოეკანილი ქა ზაფხუ-ღის ცხელს დღეებში ისეთს ცივს წყალს იძლეოდან, რომ კანს ებილესს მოსძრავდა. გარდა ამისა სახაიეს წინ შორა-ახლოს მთის ზატარა საკადელა ჩამოედიოდა, რომლის ნაშინსაც რამასანას მთიადგან მოტანილი თითქმის ერთი საეენის სიგრძე ბრტული ელდეები ჩაერეგებინა. ამ ბრტულს ელდეებზედ ბრინჯისა მომუშაეეები ნამასხის*) დროს აქ აკრთიეობადნენ, ჩაბანდნენ ბრინჯში მოთხერდის ელანკებს და ეუბნეს მთის ანკარა საკადში, გაიშლიდნენ, ჩაბან ან ჩოფეუხს ქებზედა, დადგებოდნენ და მუხლ შოდრევილნი წუმათ ლოცეულობდნენ. ნამასხის გათავების შემდეგ რამასანასთან ემერებოდნენ და ჩაის შექცე-ობდნენ. რამასანასაც უხაროდა, ვერ ეც ერთი სალოცეების მოწყობას სახაიეს სახლოევის ღვთის

საქმედ-მიანინდა და მეორეც კარგი სარტებლო-ბა ჭქონდა მლოცეულობას, ეუგელა მლოცეული-ორ-სამ ჭქიბ ჩაის დალეუდა და რამასანასაც მეტი შემოსეული არ უნდოდა, ხალხისც ეუგარ-და რამასანას, წმინდანდა სოელიდა და ამიტომ უყლიდა მას „სოფი“. რამასანას წესარი კაცი ეთო და ცდილობდა თავისი თავი ხალხისათვის ნამდვილ წმინდანთ ესწენებისა და სოფიობის ეოფელივე ადოქმა ზედამქვინით შეესრულებისა. გრძელი ჭადრა წვერი, რომელსაც არასდროს არ იზარსვდა, გამოვლემული ლოცვა დღეში ხუთჯერ განსახლეურულს დროს, ჩამოფხტული ფაფახი, რაიც მეტს სიქმინდეს ნიშნედა და მუდამ მარხვის შესახვა, მებრინჯეებში ზატავსაცემ კაცდა ჭხილდა. ამიტომ საამეუგებით აკრთიებოდნენ სოფიე მებრინჯეები მასთან. დასჭერდა თუ არა შეადღის სიღბე და მუხლემული შეიქნებოდა მუშაობა, მამინევი დაიდრდნენ მებრინჯეები, მიატოეებდენ მუშაობას და რამასანას სახაიესეკენ გასწეკვდნენ. სახაიე ზატარა გრძელს ფანჩატურს ჩარმოადგენდა, რომელიც ზევიდამ კრამიტით ეთო გადახურული და მუში გრძელი მავიდა, რომელსაც აქეთ იქიდან გრძელევიც სკამები ჭქონდა მიმარეხული. არც მავილისა და არც სკამების ადგილიდგან დაქვრა არ შეიძლებოდა, ისე ეყუნენ მიწაში მიმარეხულინი. ფანჩატურის ბოლოს ზატარა მიწხულიც ჭქონდა ტაკეობული, სადაც სამოვარი და ჭურ-ტელი ედა.

აი ამ ფანჩატურში ჩამომქვრივებოდნენ ხალეე მებრინჯეები, თან ჩაის სეამდნენ და თან მუსათფით თავს იროობდნენ ზაფხუღის ცხელს დღეებში.

აკერ ჩეუელებისამერ ნელ-ნელა მოლად-

*) „ნამში“ ნიშნავს ლოცვას.

ნენ შებრისკულები, დაიბასეს ლაფში ამოსკრი-
ლი კლახტები წყალში, სამაზი გააკეთეს და
სასაიეს გრძელს შავიდას შემოჟსინდენ.

— უჭი, რა ცხელა, აღლახის მადღმა ამის-
თანს სიტყვ ჟერ არ გვისახავს.

— აბა გაიხედე რა ბული სდგას სიხვისა,
დაუმატა შეორემ, ესლას მისის ჰირველში
რომ ასეა მერე რა უნდა იყვოს, წყლები სომ
სულ დაშრა და ხვენი ჩაღოუკებს. *) რა ეშვე-
ლებს.

— ეგ არაფერი, სახალთოვე წყალი არ გა-
მოიღევა, სოჭვა შესამემ, ასეთია ჩები მიწა,
რომ კამეხი ძლივს არღვევს, მუცელზედ ზე-
ვითა სწვდება ნახნავი, ისე დაშობლია და გა-
ფუფულებია მთელი მიწა, რომ გუგონება ჭაო-
ბას და არა სახალთოვე ადგილით.

— დალოცოს აღახმა ხვენი მიწა, ჩაერთა
ღმარაჟი რამაზნა, ხვენი სოფელის საჩა-
ლოუკებისთანა სხვაგან არსად მოიძებნება მთელ
ქვეყანაზედ, ეგემ რომ არ მოეცა აღლახს
სხვა რაღა გვაქვს, წლითი-წლობით ხომ მა-
გის შემატყერაღნი ვართ.

— მართალია რამაზნა რასაც ამბობს,
სოჭვა მოხეცმა რასულბეგამ, მაგრამ რამდენი
ხალხი ეიღუპებით და ავადმყოფებით მაგ
ჩაღოუკის გამო, აბა შეხედე ფეულა ხვენებანს
განა ერთს ვისმეს სდევს ადამიანის ფერი.
აი დახედე ჟერ ხომ საფხელი არც კი დაწ-
ეებულა, ესლავე ციბე-ცხელება დაწყებინა
ზოტიერტებს. ჩაღოუკში მუშაობა ციბების დე-
დაა, ვინ არის ხვენი ჟანსადი. ჰხედავ ცხე-
ლებს, აცხელებს ადამიანს, მუცელი ებერვის,
სივლება და ბოლოს ჩაღოუკის წერა ხდება.

— ვინ არ იცის, რომ მხელია, მაგრამ ს-
მატიეროთ შავისთანა მოსავალი რომ არაფერ-

მა იცის და შავისთანა გემრიელი სავაჭელიც
სომ არაფერი გაუჩნება დემრთსა. ხვენითვის
ვიდეუ სომ ზურციც ეგ არის და ხორციც. ეგ
რომ არა გეტყობდა შიმშილით გაწვედობით,
მიუგო შავიდას ბოლოს მუღამში.

— ბ. ბ. ბ. აცხადებულა, ჩოფუქს წა-
მოსხმული, კბილი-კბილის ცემით მოჟახლო-
დას სასაიეს ხაბიბულა ქვეზაშვილი და ძლივს
წარმოსთქვა: — გზა ის. მეცით და ძლივს მა-
ტანა ფანხატურის სკამთან და ზედ დაეკლა.

— სოფი რამაზან ჩქ: რა ამის ჩაი დაუსხი,
დაუძახეს აქეთ-იქიდან რამაზანს. რამაზანსაც
საჩქაროდ დაუსხა ჩაი და ანუტემა: რე გუშინა
გავივლის. ხვენი ვატი ციბე-ცხელებაში გამო-
ტყედილია.

— ჰა, ჰა, ჰა, ეგ რა ამბავია კაცო. დაი-
ძახა რამდენიმე ხმამ ერთად. მართლაც ჩინა-
ეს შორი ახლოს იდგა მთლად თავიდან იუ-
ხებაშდის ლაფში ამოღუშული კაცი, როქელ-
საც სახეც კი აღარ ეტოობდა ლაფისკან და
ხაუტულ თვალბის ძლივს ახლდა. მისულის
სახალთოვე ისე დაეღობ და გატყარბების
წყალს, რომ წელამდინ ჩაღოუკიეთ ადგილ-
ადგილ მიწაში და ისე ამოტუნგლიდიეთ ღამ-
ში, რომ შესხვდავთაც შესხარი იყო. ამო-
ტუნგლული სასაიეს იქით წავიდა, ღამეს
მოეფარა, გაიძრო ტანისამოსი და წყალში
გაბანვა დაიწყო.

— კაცო რა სმინლად გუფუტებულა მიწა,
კამეჩი ვეღარ დადის და კაცი, მოხვნა არ
კეთდების, მთლად ჭაობად გადატყეულა ჩები
სახალთიქე, სოჭვა ტლამაში გასწვრივმა, რა
გაიბანა წყალში და გასუფთავებული მივიდა
სახაიეში და სკამზედ ჩამოჯდა, არ ვიცი დო-
ლი თოყლი და ბუერი წვიმები რომ იყო იმის
ბრალდა, თუ ზამთარში მტრობით წყალი მიუგ-
ლო ვინმემ და გამიტიედა მიწა.

— რა გული გატეხია, უთხრა ერთმა,
ჩემი სახალთოქეც ესერა, მაგრამ ეგ კიდე

*) ჩაღოუკი იგივე ბრინჯია ვიდრე ბრინჯი
გარემომორტყმულს ბასკისაგან არ განთავისუფლ-
დება ინგილოები იმას ბრინჯს არ დაუძახებენ,
არამედ ჩაღოუკს.

არაფერი, ისეთი ფუსფუსი გაუღით გვლებს, რომ არ ვიცი როგორ გადავრჩები.

— ევ უკვლა იმისი ბრალდა, ჩაერია ღამზარაჟი სოფი რამზანა და თან ჩაი დაუსხა ახლად მოსულს, რომ ძველებური ადამი დაუვატევეით და ხარბები გაჯდით. ჩემს ზატარათაში ვის გაგონა უოველ წელი სხალთაჟე მიწის ხენა, ეოველ ათის წლის შემდეგ მანსე ერთის წლით ვასკუნებდით მთელს მინდორს, რომ მიწა გამომშრალიყო ერთის მხრათ და მეორეთ კიდევ კარგად დაესუნა, რომ შემდეგში კარგი მოსავალი მიეცა. ესლა კი აღარც ერთს წელიწადს აღარ ასვენებთ, მუდმი წელს ხნავთ და ხნავთ. ამის გამო, რასაკვირელია, მიწაცა უუკლებს და არც იმდენს მოსავალს იძლევა. წინად, რომ ერთი თადრის მიწა დაგვეთესსა 40—45 თადრი მოკვივიდოდა. ბრინჯი, ესლა კი 15—16 მიღებდა სჭირს. თქვენ ეს სარგებლობა ვერ შეეცნათ, იქვლად უფრო მოახრებულნი და გონიერი იყო ხალხი.

— შეიძლება ენგრედ იუკეს, სოფი, მიწას დასვენება უნდა და იმიტომ გაჭარბდა და არც კარგს მოსავალს იძლევა, მიუკო ზირველმაჟე.

ამ დროს სხაიე თან და თან იმსება. მოსულნი ჯერ ფუხებს იბანდენ, ნამზხს ავეთებდენ და მერ სხაიეს ზგადანს მოუსხდებოდენ სიღმე. აღაზარევიც თან და თან ცხოველებოდა, ზოგი რას ამბობდა, ზოგი რას და უკვლა ღამზარაჟის მთავარი ძარღვი კი ბრინჯი იყო და წრეგანდელი აუტანელი სიცხეები და მათ სიძველე სხალთაჟეში მუშაობისა.

— ჭეი, ჭეი, ისეთი-ისეთი შოლტებსავით ცვლები ირეკიან ჩემს სხალთაჟეში და ისე გამრავლებულან, თითქოს კარგი კალმასის თევზები არიანო, ამ სიტყვასმა გაზაფხულმა თუ გამრავლა ეტ სავერანობი, დაიწყო ახლად მოსულმა შანას საკენლავშიღმა, ტუშის ვერ

შეგამხნიე, თურმე ჩემ ნიგორა ვამეჩისათვის ეგბინა, ისეთი დაღეს რუმისავითა ჭედა, მივ უკვლა ეგბინა იმ სავერანოს, არ ვიცი ენლა რა უყო.

— ევ კიდევ არაფერი ვამქის ჟანი ცაყარღეს, მაგრამ როცა კაცს უგბენს და ვერაფერს უშეგლის ადამიანი, უბედურება ის არის. ჩვენს სიტოდავს მებრინჯეებს ვეგლაფერი გვემტურება, ციებ-ციხეებს ჩვენ გვდევნის, გველი და ეველა ქვეწარმავალი ჩვენს გვებენს, მაგრამ წრეკანდელისათა სახაფხული წარმოუდგენელია, აი ჩვენებინთ ახმელს ესლავე და აწუების ციებ-ციხეება, თემდა შარმანც აცხელებდა, მაგრამ საშთარში უკეთესად იყო. ესლა სიტოდავს თან აცივებს და თან მუშაობს, რა ჭქნას? სთქვა შარათამ.

— მარლად და სად არის ახმედა? წამოიძახა ისევე საკენლავშიღმა, დღეს არსად არა სჩანს, სამუშაოდ კი წამოვიდა, აქ არ მოსულა სხაიეში რამზანა?

— არა, არ მოსულა, უმასუხა რამზანამ.

ახმელა საკენლავშიღი ბიძაშვილი იყო შანასნი და ეს იმიტომ დაფაცურდა, ახმელა მეტად წვრილშვილი და ღარიბი იყო და ამიტომ სხეებზედ ერთი-ორად მეტი უნდა ემუშავნა, რომ მშობერი არ დარჩებოდა ცოლშიღი. ის არამც თუ მარტო თავისის სხალთაჟეს უვლიდა, არამედ სხეებისკანაც იღებდა სდალოთ და მუშაობდა. მთელი ღვეები ჩაუფერებლივ უნდა ემუშავნა, რომ ორივე მიწისთვის მოველო და აკი ახმელად ზედ აქლავლა თავს და არაფერს თქერებდა. წვრილი შვილი, ერთმანეთზე მიყოლებული ჭავულები ჯერ არც ერთი გამოსადეგი არ იყო სამუშაოდ და ამოღენს ოჯახის რჩენა კი ადვილი არ იყო, ახმელად თითქმის მთელი დღეები მუშაობდა ჩაუფერებლივ და მხოლოდ ცოტას ხნობით, როცა ძალზედ ჩამოცხებოდა, მივიდოდა სხაიესთან, აღლევდა ჩანს,

ცოტა შენაურდობდა, ჩრდილში ცოტას შეისვენებდა და ისევ გაუშურებდა სამუშაოდ.

დღეს ახმელა არსდა სწანდა. შაბასას პირს ეატა ეტა, საჩქაროდ წამოხტა და ახმელას საძებნელად გაიჭრა, მისავე ვგაღს ტაჭრებს კიდევ ორი მასლობელი. უიდრე შაბასადის მივიდოდნენ, გარტა მანძილი ჰქონდათ გასავლელი, რადგანც შაბასის სახლთუქვე მოშორებით იყო და მას იქით აღარც კი ჰქონდა გისმენ ნათესი და დიდი ატეხილი ტუე იწყებდა.

ახმელა ძალზედ ავადმყოფი დახვდათ მისულებს, ჩახსავის ბოლოს, ხის ჩერაში მიტეხილიყო და ოხრავდა, კამოქუბი კი აქა იქით დაკაბულბდნენ და სძიოვარს ეტეხდნენ. ახმელას ადგომის თავი ადარს ჰქონდა. ციებ-ცხელებას მისთვის უნებ სრულიად დაკლდა, ჭერ კიდევ ზამთარში დაწყებოდა წყალმინკი სელ-სელა და ეხლა რუმბათ. გადაქცევას უზირებდა. ახმელა კი მაინც თავისას არ იშლიდა და მუშაობას ააკი არ ანებებდა და ან კი ვინ მოეგლიდა მის სასაღმურთეს, ვიდრე პირში სული ედგა უნდა გეუზუნა. დღეს მისთვის ავადმყოფობას უაღრესად დაერთა ხელი და წყალმანკად გადაქცეულს ავადმყოფობას გაეიწეობისა. გარდა ამისა გიგელსაც ეკებინა მარცხენა პარასკეში. სიშარეთი ეგდო, წამოღებოდა ადარს შეუძლო და ოხრავდა. მისულებმა ახმელა წამოაყენეს, აქეთ-იქით მსრებნა შეუდგნენ და სასაღმურთის მიავეგნეს, აქ ცოტა შეასვენეს, ახიგეშენ და შერე ურმით სახლში წაივანეს.

— ხალხნო, მივმარათ სითვი რამაზნანამ

მებრინჯებებს, როცა ახმელა სოფლისაკენ ურმით გააცილეს, ჩინი ვაღია შაბასას მამულს მივსვლით და მისი ოჯახი მშვიდობით არ დაეტოვოთ. ხვალ ნადი ტაფირით, უგულამ დაგვიმართო, მოუხსათ და დაუთქოთ ბრინჯი.

— კაი იქნების, კაი, მიაძახეს თითქმის უგულამ ერთხმით. იყო ჩონ არ დაგვიმართოთ ჩონ კაცს, სხვა ვინ დაეხმარება!

* მეორე დღეს ნადი იყო ახმელას სასაღმურთეს, მთელი სოფელი მის მამულში ტრიალებდა და მის მამულს იმუშავებდა, სოფი რამაზნანა გიდევ უგულას სიძლესით თავისი ჩითი უმარბინსვადებოდა.

ახმელა კი ამ დროს მინაური აქიმი გეს გვერცხით ტანს უსვლავდა და მოლა ეკლას ნაკებინსაკან ღუგას უგუთებდა. მთელი ოჯახი ახმელას ირგვლივ შემოჭვკვოდა და სასაღმურთეს შესცქეროდა თავისს იმედს, თავისს მარცხნალს. ახმელა კი გვესოდა, უიმედობა შესცქეროდა ზატარა ბავშვებს და რა გაათავა აქიმიმ განიგებელი სხეულის სუფა, ხელები უკან გადაიქინა და სასოწარგვეთილამ მისწეუელი ხმით წარმოთქვა:

— ესა ჩვენი ცხოვრება?! მთელი სიცოცხლე ბრინჯის მოყვანას ადევ, ვაი უშეკლებელ შრომას ეწვეა და ბოლოს კი ვერც ცოლსეული გაგიძლია სკამრისად და თეთი შენც მსხვერპლი ხდები ჩალთაქში მუშაობისა. ოჯახი გრძნობდა, რომ დიდხანს ვეღარ უდგებოდა თავისს მარცხნალს და ცხარე ცრემლით იმედუღებოდა.

ზ. ედილი.

სიზმარი და ნამდვილი

(გუძღვნი ნ. ასათიანს)

3იცი რომ ახალ-ახალსა
ითხოვს კაცისა ბუნება,
აღარ სჯერდება აწმყოსა,
მყობადს სქერეტს მისი გონება.

მეც მსურდა ამის მიხედვით
რამე ახალზედ მეძღერა,
მეთქვა რამ გრძნობის ამშლელი
და იმით გული მეჯერა.

დავჯექ და წერა დავიწყე
ფარული ხელოვნებითა,
ხან აზრსა ვდევდი, ხან რითმა
ცელქი და თავის ნებისა,
მრევდა და აღარ შეაძლო
ოცნებას გაშლად მხრებისა.

რა ვიცი ახლის მძებნელმა
ახალი ვერა ვპოვე რა,
ცხოვრების გარე სხვას რასმე
მე გავაჩენდი ხომ ვერა.

ჩემთვის ძველი და ახალი
მგდნად არ გაირჩეოდა,
ორივე გავქვირტე, როგორც კი
ჩემი ჭკვა მოერეოდა:—
წარსულშიც იგივე შევზნელი
უსამართლობა მძლოვდა,
რაც დღეს სკამს საწყლის სისხლს და
ხორცს...

მხსნელს შრომა მაშინც ელოდა.

მაშინაც თავისუფლების
ხეს თვის სისხლით და ოფლითა
კაცთ უკეთესი ნაწილი
რწყავდა და არა ჰყოფნიდა.

მეც სხვა რაღაზედ მეძღერნა
იმ ბედშავთ მოადგილესა,
ან სხვა რაღაზედ მეტირნა
ტირილზედ გულმოდგინესა?!

I

ვიწოდი ჯოჯობეთშია
გულზე ნადები ცეცხლითა...
ეს რომ მორიგემ შენიშნა,
ბძანა: „დაიწვის ბეჯითად!“
უბრძანა ანგელოზებსა
წყალი მოეღოთ გეჯითა...
მოიღეს, ხელი წამავლეს,
გადამისროლეს ფეხითა.

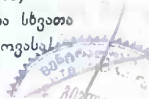
იმით ამ ღონით უნდოდათ
უშრეტი ცეცხლის დაშრეტა.
(დახედეთ უკვდავებისა
შეუცდომელთა საქმეთა!),
ვერ მოისაზრეს, რომ წყლისა
მომიხდებოდა შახერეტა.

გეჯში რომ ღრჩობა დავიწყე,
აღარ ვცდილობდი მე ხსნასა,
არც გული მევალებოდა.
კიდევ სინათლის ნახვასა.
ან რაში მენახებოდა,
მე გავეტაცე სხვა ხმასა.

სხვა უფრო დიდი საქმისკე
მირბოდა ჩემი გონება,—
უარი ვყავი: სიცოცხლე,
ქვეყნის ღიდება, ქონება.
გულს ის კი აღარ სტოვებდა,
წურბელასავით მოება.

არა! მე მომავკვდავისა

არ ვიყავ თაყვან მცემელი,
არც არვის გავადმერთებდი,
ვეგვემე მე საგვემელი.
არც ციურს რასმე ვეტრფოდი,
უხორცოს, ჰაეროვანსა,—
მე სრულეხ სხვათა და სხვათა
შევეპყარ ფიქრთა გროვასს!

II

„ყოფა—არ ყოფნა“ გამხდियो
 მე კაცის გამოცანდა,
 ამ ფიქრზედ ბევრჯელ ვიკვნესე,
 ბევრჯელ გამხდარვარ ავალა;
 ბევრჯელ უძლები ფიქრები
 შემომწოლიან შავალა.

და თან მყობადი ჩემისა
 ბელშავის სანუკარისა...

მაზედ ხომ ბევრჯელ მიღვრია
 ცრემლები ნაგუბარისა.

მე ჩემი უმაწვილ-კაცობა
 და ტკბილ მომავლის ოცნება,
 ეხლა რომ გამახსენდება,
 ბედკრულს აღარც კი მცნობა.

ვარმად და სევლად შესცვალა
 ტიაღმა დროთა ბრუნვამა
 და მის მაგიერ ადგილი
 დაიპყრო წყევლა-კრულვამა,

III

სთქვეს: რომ მაგვეარი წაშალი
 მაგას არ ეწამლებოა,
 გადაარჩინეთ, არიქა,
 საწყალი ეწვალეზაო,
 მე ჩემი დაბადებული
 მიყვარს და მებრალეზაო.

მოვიდა ერთი ფრთიანი
 თოკით ფეხები გამიბა,
 მერე წამილო და ხეზედ
 დაღმა დამკიდა თავითა.

„რა კარგი ჯანაოზი ხარ!“
 ვსთქვი ჩემთვის, „თვალთამც ავიბა!“

თავით რომ დაღმა დამკიდა,
 უნდოდა წყლისგან დაწურვა.

მე რა უარი მეთქმოდა,
 თუ იმან ასე ისურვა,
 არც რა სხვა შევატყობინე
 ჩემი წუხილი და ურვა.

IV

თქვენაც მიხვდებით, რაც ქამი
 აქვს კაცს ქვე დაკიდებულსა,—
 სისხლით ეცება თვალები,
 საწყალსა გაქირვებულსა.
 ისევ იმანვე შემნიშნა,
 ვინაც ცეცხლიდამ დამიხსნა,
 უბრძანა სპეტაკ ფრთიანთა
 ჩემი იქიდან ჩამოხსნა.

ჩამომხსნეს ვაი-ვაგლახით,
 სამკურნალოში წამიღეს,
 წინ მოგვეგებნენ მსახურნი,
 სახლის კარები გაგვიღეს,
 კრება ქნეს, ჰირი ეძიეს,
 ბევრი აიღეს, დაიღეს,
 მახვრიტეს, მასვეს წამლები,
 პირის ლაშები დამიღეს.

V

ადგილი საცხოვრებელი
 მომცეს სამოთხის საღარი,—
 მითით, მინდვრით მუდამ მწვანითა,
 წყარო შარბათით დამტკბარი,
 შიგა ვარ, ვცნოსავ ყვავილთა,
 მაგრამ სიამე საღ არი?!

ისევ იმ ტანჯულ ქვეყანას
 ეს გული არა სტოვებდა.
 როგორც შობილი მშობლისა
 მადლიანს ძუძუს მოვბა.
 მაშ რას იზამდა, თუ ძუძუს
 დედა არ მოაწოვებდა!?

მოვწოვე ძუძუ და სხვაფრივ
 დაიწყო მეკრღმა დაღენა,—
 მშფოთვარმა იწყო გულიდან
 სისხლმა ძარღვებში ვადენა.
 ტანჯვა შევიგნე ბედკრულთი,
 მწარე შამესმა მათ ენა.

მას შემდეგ ყურნი ამებნეს,
 გულს ჰკლავდა მათი ქვითინი,

მზად ვიყავ წამებულისა
მიმედო ეკლის გვირგვინი!

ჩემი სიცოცხლე გადავდე
ქვეყნისთვის სანთლად ამენტო,
მისთვის მებრძოლა მტარავლთან,
სისხლი მიწისთვის შამერთო.
რომ მოპარული საუნჯე
ვეგბ როგორმე წამერთო,
და მისთვის ბევრჯელ და ბევრჯელ
გულში გენია დამენტო!

VI

გრძნობა ვერ დამიშოშმინა
სამოთხის მშვენიერობაჲ,
ტანჯვა ვერ შემიმსუბუქა
იქ ხორცის ნებიერობაჲ,
ვერც გულს უპოვა წაბლი
ნაქებმა გონიერობაჲ.

ის ზეციური მშვენება,
ოცნების დამატკობელი,
ის ცოდვილთათვის უღირსი,
განდევილების მშობელი,
უქმი ოცნების შექმნილი,
ვერ შევიყვარე და ვერა.
გრძნობას სხვა აფრთოვანებდა,
გულს სხვა ნიაჲ დაჰბერა.

მხოლოდ წმინდად და სვეტაკად
სჩნდა ჩემი ტანჯვის საგანი,
როგორც მზე გასაფხულისა
მაისის წვიმიტ ნაბანი.

VII

მერე ხელთ მომცა მე ჩანგი
თავისებურად მელერავი,
ამიბა ტანჯვის სიმები,
ზედ კენესა სეფლით მბერავი;

მომცა კაცთ გულთან საველელი
ბილიკი გაუკვერავი,
გული, შავგული, მაგრამ ჯერ
ცხოვრების გაუქელავი.

ვიცი ეს გული მე კრულსა
არას დამაყრის ხეირსა,
ვიცი გონებს დავკარგავ,
სოფელი ნახავს სეირსა,
ვიცი ჭკუილამ შევცდები,
ამას მიქადის მე ისა.

ცისა და ქვეყნის მშვენება
ჩემთვის გაჰქრება ერთ წამსა,
ველარ შევიგნებ სხვის ტანჯვას,
ვერც სირცხვილს გულის მქვეჩანვას!
იქნება იერუსალიმს

ქვეა არეულმა მივმართო,
სოფლით საბრალოდ გასულმა
ლოცვა უფლისა წარემართო,
და ვით გოლგოთა, ლეშისა
საწამებელი გაემართო!

VIII

ჰოი რუსთველო, რუსთველო,
ქკვათა მფლობელო მთვარეო!
ვაჰმე, რამ გაგაბედინა,
უარ ჰყავ თავის მზარეო,
სად წახველ? რისთვის? ვისთვისა?
იულა გაახარეო!

აღბათ გონებამ გიმტყუნა
და იმან გაგაბედინა,
სულის საქმეზედ გაგზანა,
კალამი დავადებინა
და ფიქრი აღმა მფრინავი
სამუდმოდ წავადებინა!

თ. რაზიკაშვილი.

(შემდეგ იქნება)

სულის სილაღე!...

სულის სილაღე, ნა'ხო ღვათება,
 შენდამი ტრფობია დამსებული
 შენსკენ მოვილტვი... და კრძალვით გიმღერ
 სახლსა ჭანგებს ჩანგ მომართული.

ვიშ, რა რიგ მშენის ტანი ზარიფი
 ზღაპრულადა სარ ტურფად ჩაკაში,
 შენს ვარდის ბუჩქით ეღვარება კრთის,
 ტერსე კიბრქინავს ცის აიაში.

თვით მშენიერების სახიერებამ
 რომ დავუთოს შენთან ვარდმა ფურჩქინილმა,
 შენს სხივთ მოფრქვევით ამბრი იმატოს
 ვაგარ-აფრილმა კლემა-მოსილმა.

მეც ვინატრებდი შენს ასლთ უთყნით
 თცნების კონცა მანეტარებდეს,

შავად მღელვარსა, სულთქმით მგოდებელს
 ტკბილ აღმაფრენას მაფრთაფრანებდეს.

სემი ტლუ ნავი ფიქრთ ღელვილ ზღვა'სე
 ტალღებს მოაშობას შენსკენა სცურავს,
 გული სიბბლეს შენ შემოკნივის
 და მწუხარებას ცრემლებად სწურავს.

გაზაფხულია — ვსების სღარო
 ბუსება ტურფად აუვავებულა,
 უფგული ხარობს... შეგვის ებანი
 ციურ ჭანგებით აჩქარებულა.

მეც გამახარე, გულის უფალო,
 უმანგო სშეტვა სიუფარულითა,
 ნუ გამცვლი სხვაზე, მეც მანეტარე,
 ტრფობის უმრეტელ საგაღულითა.

დ. თურდოსპირელი.

(თარგმანი)

ეუქღანი ს—ოს.

შეხე, ცელქ ვარსკლავს ლაქვარდ წიაღში
 ვით მოსხლტა სხივი ცეცხლოდ აღზნებულს;
 მაგრამ მცირედ ხანს შესტრფოდა ვნებით,—
 მყის ჩაესვენა არ ყოფნის უფსკრულს!..

ცამ არ მოისხა გლოვის სულაზა,
 ლამე კვლავ დარჩა ოცნების დარი;
 მხოლოდ სულმა სცნო მწვავე იარა,
 დაფერფულა გული გრძნობით დამწვარი!

ბრანდი

არ დამივიწყო

(გუძღვნი ო. ზ-ას)

როდესაც, ტურფავ, წყლის პირად
ვიდგეთ, შევსტრფოდეთ მდინარეს,
მაღალ კორდიდან მოსხლეტილს
ჩუჩხუხით ჩამომდინარეს!

როს ვნახოთ ვარდნი, ზამბახნი
ცვარ-ნამით ჩაკინძულები;
და გვესმას იქვე ბულბულის
გალობა —კრიმანქულები!—

ამ დამივიწყო მე ჩემი
ნამდვილი მოვალეობა:
—სამშობლოს სამსახურშია
გამოვიჩინო მხნეობა!

როცა მთას წვერზე მოვექცეთ,
იქ ვეძლეოდეთ შეგებას;
ვგრძობდეთ სილაღეს, სიამეს,
სიმშვიდეს ნეტარებას!

როს გამოგვედგას ციდანა
სვეტი წრფელ სიყვარულისა,
გულ-შეკრდს დაგვეცეს შვის სხივი
მომნიქვე სიხარულისა!—

არ დამივიწყო მაშინაც
მე ჩემი მოვალეობა:

—დაჩაგრულ მოძმის შეველაში
გამოვიჩინო მძლეობა!

შავი თვალებით დატყვევნილს,
მოხიბლულს შავი თმებითა,
რა დამარჩენია, თუ არა
შემოგაყურებდე გრძნებითა!

მახსოვს თვალებით მანიშნე:
—შენ მიყვარხარო, სხვა არა!—
და ფიციც დასდე, როს გულმა
„ნიშანი“ აღარ იკმარა!

დავრწმუნდი... ვჯერვარ, კეკლუცო,
მე შენგან ამდენ ტრფიალსა...
ბოლომდე მასვი, თუ მასმევე
სასიხარულო ფილასა!...

არ დამივიწყო ამიტომ
მე ჩემი მოვალეობა:
—შპირია ვაე-კაცს სიმარჯვე
გულადობა და მხნეობა,
მომქმესთან ძმური კავშირი,
მტერთან-კი მძლეობა-მძლეობა...
შრომა და შრომა უამრი,
არ უქმად მოცალეობა!

ლალო გეგოჭკორი.

სოციოლოგია

IV

ჰერბერტ სპენსერი

თუ კონსტა პირველად მწეობრად განმარ-
ტა და დასასაუთა სოციოლოგიური მოძღვრე-
ბასი, განსხვდვრა მისი შინაარსი და მისწრა-
ფებანი, სხენსურმა ისეთი ახალი აზრები შეი-
ტანა ამ მოძღვრებაში, ისეთი ახალი სახუძ-

ველი ააგო, რომ სოციოლოგია, როგორც
მეცნიერული დარგი, ძღიერ მჭიდრო ნიადაგ-
ზედ დადგა. დარგინზედ შვიდი წლით ადრე
სხენსურმა ისეთი ახალი აზრები კამოსთქვა,
რომლებიც შემდეგ უფრო შემუშავებული და

შეკავშირებულია დარწმუნება გამოაქვეყნა და რომელსაც „ეოლოგიონიზმი“ დარქვა (იხ. The Development Hypothesis; „Progress, ist Law and Cause“, 1857 წ.), The Ultimate Laws of Physiology“) სპენსერის აზრი, შემდეგ დასაბუთებული, სისტემატიურად დარწმუნისაგან გამოთქმული მოკლედ ან რას შეიცავს: ცხოვრება თან და თანური ცვლილება. იცვლება ცხოვრებაში ის პირობები და ფორმები, რომლებიც წევნ კარსეოთი არის, გარეგანი პირობების ზრდა და ცვლილება იმავე დროს შეიცავს შინაგან ფორმების და ბუნების შინაგანის ძალების ცვლას, ე. ი. როგორც გარეგანი ფორმა ბუნებრივი მოვლენებისა იცვლება, ისე იცვლება ამ ფორმების შემადგენელი ნაწილები და ის ძალები, რომლებიც მათ აწინააღმდეგობენ. მეტნიერება გვეხება, რომ შეიცვალა დედა მიწა, შეიცვალა ჰაერი, შეიცვალა ვარსკვლავ-მოვარე, ჰელასტების ცხოვრება და სხვა. იცვალა ელფერი ორგანიზმები ბუნებაში, ვინაიდან შეიცვალა არა ორგანიზმი ბუნებაში. პირუტყვები და მცენარეები ისე მჭიდროდ და მოკიდებულადაა არიან ერთი ერთ შორის, რომ ერთი ოჯახის, ერთი წყობის ცვლა, იწვევს ცვლას მეორე წყობის და მეორე დარგის. მაშასადამე, ორგანიზმ და არა ორგანიზმ ბუნებაში მუდმივი ზრდა, ცვლილება სდება, ე. ი. ზრდა არა მარტო ფორმების არამედ შინაარსის. არა ორგანიზმი და ორგანიზმი ბუნების ცვლილება ისე არის გადასართული, ისე არის შეხვედრული, ისეთ გარემოებას შექმნის, რომ ცვლილება ერთ რიგში იწვევს ცვლილებას მეორეში. ცხოვრებაში მუდმივი ზრდა და ცვლილება სდება, ვინაიდან ცხოვრება თან და თან რთულდება, მაგრამ ამ ცვლილების ზრდის დროს ზოგიერთი ბუნების შემადგენელი ელემენტები, ცხოველები და მცენარეები იღუპებიან, რწიან მხოლოდ ისეთები, რომლებიც მომხდარულნი არიან გადატანის ცვლილება და

გაუძღონ ახალს ცხოვრების პირობებს; მხოლოდ სუსტნი და დატანნი იღუპებიან. მაშასადამე ასეთი ძლიერი და მარჯვე, ცოცხლნი პირობებანი გადასცემენ ძაღს შემდეგ, მომავალ გვარეულობას და ასე თან და თან. **ეოლოგია**, თან და თანური ზრდა, ცვლილებანი, ე. ი. გაუმჯობესება, გაძლიერება ცხოველების, მცენარეების, ორგანიზმი ბუნების, წარმოადგენს **ბიოლოგიურ საზოგადო კანონს**. ცხოვრებაში სულ წინ სვლა და გაუმჯობესება, თვისებების გაძლიერება არსებობს, ცხოვრება წინ მიდის და არა სდგას ერთ ადგილს. ბუნებრივი მრავალ ფეროვანობა შედეგია მხოლოდ ზრდის, ცვლილებების და ეს მრავალ ფეროვანობა წინ და წინ შექმნილი არ არის.

განვითარების, ეოლოგიის კანონი საზოგადო, მოფლიო კანონია; მის მოქმედებას ექვემდებარება არა მარტო ორგანიზმი ბუნება, არამედ საერთოდ კაცობრიობა, საზოგადოება. საზოგადოება, სპენსერის აზრით, ერთი განუყოფელი ორგანიზმი მთელია. 1873 წ. გამოვიდა სპენსერის The study of sociology, რომელშიც სპენსერი ცდილობს დაამტკიცოს სოციოლოგიის არსება, როგორც მეტნიერებისა, რა მიზანი და მისწრაფებანი აქვს მას. შემდეგ შრომაში Descriptive sociology“ სპენსერს აქვს შეტოვებული დიდადი ანტროპოლოგიური მასალა და ამ მასალის შემწიობით იკვლევს სხვა და სხვა გარე სოციოლოგიურ კითხვებს და ცდილობს განმარტოს სხვა და სხვა მოვლენანი საზოგადოების ცხოვრებაში, როგორც შედეგი ეოლოგიისა, განვითარებისა; ამ მიზნისადმი მისაღწევად სპენსერი აღწერს გარეგან პირობებს, რომელიც მოქმედებს ადამიანზე მკვ. შეეხება ბუნებას, მიწის ფორმებს, და შემდეგ შინაგან პირობებს, ე. ი. პირველ ეოლოგი ადამიანის ფიზიკურ ატეხულებას, მის გრძობას, კვლას და სხვა. სპენსერი დაუპირდაპირებს საზოგადოებას, რომ

გორც მთელ ორგანიზმს თითოეულ კერძო ორგანიზმს და ცდილობს დამტკიცოს, რომ სოციალური, საზოგადოებრივი ევოლუციის შეიცავს მხოლოდ ნაწილს საერთო მსოფლიოს ევოლუციისა. როგორც კერძო ორგანიზმს, ისე საზოგადოებას, როგორც ორგანიზმს, სხვაგვარი, ცხოვრების დასაწყისში უდევს სულ უბრალო ელემენტები; მხოლოდ შემდეგ ცხოვრებაში ეს უბრალო ელემენტები რთულდება, იზრდება და გადაატრებს შირველ ვოფილ ელემენტს. თავის დასაწყისში საზოგადოების აკუმულაცია ძლიერ მარტივია, მხოლოდ შემდეგში, განვითარების ევოლუციის შეწყობისას, ეს აკუმულაცია ისე იზრდება, ისე რთულდება, რომ გაგნება ამ აკუმულაციაში ძლიერ შიშვეს. საზოგადოების ცხოვრების დასაწყისში, ისე როგორც ცალკე ინდივიდის, ორგანიზმის, ნაწილების ურთიერთ შორის კავშირი თითქმის არ არსებობს, ნაწილების კავშირი მხოლოდ თან და თან ნელ ნელ იკავდება ფეხს და იძენათ იზრდება, რომ თითოეული საზოგადოებრივი ნაწილის ცხოვრება და მოქმედება დამოკიდებულია მთელი ორგანიზმის მოქმედებისაგან. საზოგადოების ცხოვრება არ არის დამოკიდებული მისი შემადგენელი ნაწილების ცხოვრებაზე. საზოგადოებრივი ორგანიზმის ნაწილები იბადებიან, იღუპებიან, მთელი ორგანიზმი კი არსებობს, როგორც ერთი რთული რამ, მისი აკუმულაცია სულ იზრდება და მასთან ერთად იზრდება საზოგადოების მოქმედება. რას გვეუბნება ეს დაკვირვება? იმას, რომ საზოგადოებრივი ორგანიზმის შემადგენელი ნაწილები თან და თან რთულდებიან და მათ შორის თან და თან იზრდება ურთიერთ შორისი დამოკიდებულება. ეს ნაწილების მჭიდრო დამოკიდებულება აუცილებელია, ამას სპენსერი ისტეგრაციას უწოდებს. ამასთან ერთად თითოეული ნაწილი საზოგადოების ორგანიზმისა სულ სხვა და სხვა სახისა და ელემენტის არის, თითოეული

ნაწილის სახე ნათლად და ცხადად არის გამოხატული, საზოგადოება აშკარად არის დანაწილებული, ამას სპენსერი დიფერენციაციას უწოდებს. საზოგადოებისა და კერძო ინდივიდუუმის ორგანიზმის შორის მსგავსებისათვის არის დიდი განსხვავებაც. საზოგადოებრივი ორგანიზმს არა აქვს გარეგანი სახე, ფორმა; საზოგადოებრივი ორგანიზმის ნაწილები გაფანტულნი არიან დეამიწის ზურგზე; საზოგადოებრივი ორგანიზმის მთლის ნაწილნი ძლიერ მოძრავნი არიან, ადვილად იცვლიან ადგილს. საზოგადოებრივი ორგანიზმში თითოეული მისი შემადგენელი ნაწილი შეიცავს გრძობას, კერძო ორგანიზმში კი მხოლოდ ერთ ნაწილს აქვს გრძობიერება. ანალოგია საზოგადოებისა, როგორც ორგანიზმის და კერძო ორგანიზმის შორის, საუზრადღეობა, რასაკვირვებელია, მაგრამ აქ შესაძლებელია ძლიერი გადაატრება. შეიძლება გატაცებულ მკვლევარმა სრული ანალოგია გაატაროს კერძო ცოცხალი ორგანიზმის და საზოგადოებრივი ორგანიზმის შორის, მაგრამ დაკავშირებას შეცნობიერული მნიშვნელობა არ აქვს. ასეთი გატაცებელი ანალოგია აქვს მაკალითად სოფრანკეთის სოციალთაგ რეზე ვოზრის.

სპენსერის დეაწლი იმაში გამოიხატება, რომ მან ნათლად განმარტა ის აზრი, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრება ექვემდებარება მუდმივ ცვლილებას, განვითარებას. საზოგადოების, როგორც ერთი განუყოფელი ორგანიზმის, განვითარება შეიცავს მხოლოდ ნაწილს საერთო მსოფლიო განვითარებისას. სპენსერმა გამოთქვა არა განუწყობი აზრები, არამედ თავის უმთავრეს სოციალთაგური შრომებში დიდი მასალის შექმნობით დაკვირვება სურათი საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების, დაკვირვებათხატა როგორ იზრდებოდა და რთულდებოდა ადამიანის გრძობიანი და წარმოდგენანი, როგორ იზრდებოდა ოჯახი და სხვ. ე. ი. თავისი საზო-

გადთებრივი აზრები დასახუთა მრავალ გვარი სოციოლოგიური სურათებით.

თავისი ცხოვრება; შეცნობილი მოდერნიზაცია, თავისი კონსერვატივი ზრდა სპენსერმა ასწერა თვითონ და დავიდატოვა ძლიერ საეუროპულ ავტობიოგრაფიას; ავტობიოგრაფიის ფრანგულ თარგმანს შემდეგი სსხელი აქვს:

„Une autobiographie, par. H. spencer, traduction par. H. G. Yarıgny, Paris, 1907 წ. გვ. 539; არის მოკლე რუსული თარგმანი მ. მიჟუგვის. ვინც ამ წიგნს წაიკითხავს, დიდ სიამოვნებას იგრძნობს და ნათლად გაითვალისწინებს დიდებულ მეცნიერის დაუღალავ შრომას და მეცნიერისადმი თავდადებულ ამბავს.

სიმ. ავალიანი.

ქართული ზმნის ძირითადები და იმათი კანკლედობრივი წამომავლობა.

ლექსიკონი რომლისაზე ენისა შეიძლება იყოს მხოლოდ იმდენად სრული, მეცნიერულად საესე, — მაგალითად — „Dictionnaire étymologique de la langue française“ ე. ლიტრესი — რაოდენადაც თვითონ იგი ენამეტყველებს არის გამოკვლეული მეცნიერულად, როგორც მაგალითად ფრანსიულივე ენა.

ქართულ ზმნების ძირითადები არ იყო გამოკვლეული და შემუშავებული და ამიტომ ლექსიკონში იმათი არც თავი სჩანდა, არც ბოლო, — ძირეული კანონი შენობისა არ იყო ნაპოვნი.

ვიღრე ჩემს შრომას დავეუქმავდე, საჭიროდ მიპაჩნია, ჩვენი ზმნების ძირითადები დღესვე გავაცნო მოკლედ ქართველ საზოგადოებას და ამითი ლექსიკონის განვითარებას დავეხმარო.

აი, რა მპებდვინებს, ბ. რედაქტორო, გთხოვოთ, დაუთმოთ ამ წერილს თქვენს პატივცემულს ჟურნალში აღგილი.

I. ქართულ გრამმატიკაში თითქმის ყოველი სიტყვის ნაწილი ცვლებადია კანკლედობრივად. სახელი: არსებითი,

ზედშესრული, რიცხვითი, ნაცვალი, „ზმნა“ და აგრედვე ზმნის-ზედა, თანდებული, კავშირი და შორისდებული, ჰბრუნავენ ყველანი მეტყველების საჭიროებისა და გვარად.

მაგალითად: წრფელობითი და მიცემითი ფორმები: კაც—კაც-ს, ლამაზ—ლამაზ-ს, ოც—ოც-ს, მა—მა-ს, მი—მი-ს*), ზე—ზე-ს, ნუ—ნუ-ს, თანა—თანა-ს, მაგრამ—მაგრამ-ს, ვაი-უი—ვაი-უი-ს, ჰხევე—ჰხევე-ს, ჰფენ—ჰფენ-ს, ჰხელობ—ჰხელობ-ს, ჰსახლობ—ჰსახლობ-ს და სხვა.

II. სახელზმნა (verba) ანუ არსებითი სახელი მოქმედებისა და მდგომარეობისა (ყოფა—მოქმედებისა) აგრედვე კანკლედობრივად ცვლებადია, ჰბრუნავს როგორც საზოგადოდ ყოველი სახელი.

მაგალითად:

- 1. წრფელ. წერ , (ი) წველი,
- 2. ნათეს. წერ-ს(ი) „ წველი-ს(ი),
- 3. მიცემ. წერ-ს(ა) „ წველი-ს(ა),

*) მეგრული პირიანი—მა და სენური—მი, მ, ყ.

- 4. მოთ. (ნა) წერ-მან, (ნა)-წველ-მან,
- 5. მოქმედ. წერ-თ(ი,ა), „წველი-თ(ი,ა),
- 6. განით. წერ-ღ(ი)ე „წველი-ღ(ი)ე,
- 7. წოდებ. წერ-თ; „წველ-თ(წველი-თ).

III. კანკლედობის საფუძვლებად ქართული გრამმატიკა სცნობს, როგორც ვიცით *) ან სიტყვის ძირს მარტივად, ან სიტყვის ძირსავე ნაწარმოებს მარტივ ნაცვალსახელებითა (ა, ი, აი, ია):

- ა) კაც, ლამაზ, ოც, წერ, ცემ, ხევ, ფენ;
- ბ) კაცი, კაცა, კაცია; ლამაზი, ლამაზა, ლამაზია; ოცი, ოცა, ოც-ია;(ნა)ცემი, ცემა, ცემია; (ნა)ხევი, ხევა, ხევია; (ნა)ფენი, ფენა, ფენია.

IV. ყოველმა გაგებულმა ქართველმა იცის, რომ სიტყვები კანკლედობრივ ცვლებადობით გამოიხატევენ საგნების ურთიერთობას.

ხოლო ამასთან უნდა ვსთქვათ ისიც, რომ ქართულ სახელწმინდების კანკლედობრივ ცვალებადობით ქართული გრამმატიკა გვიჩვენებს უოფომოქმედების ურთიერთობას დროში, პიროვნებაში და რიცხვში, რისთვისაც მსახურებენ უპირველესად კანკლედობრივი საფუძვლები, რომლებზედაც ჰქმნება ქართული უფვლილება, და ამასთან ნაცვალსახელების მართებები**).

კანკლედობრივი შენობა უფვლილების ძირითადებისა.

V. წრფელობითი (nominativus) ფორმა, როგორც საფუძველი ბრუნვებისა, ჰქმნის პირველ რიგს ძირითადების უფვლილებაში:

- ა, ცემ, წერ, ხევ, ფენ, რევ, წევ;
- ბ, ცემა, წერა, ხევა, ფენა, რევა, წევა;
- გ, ცემია, წერია, ხევია, ფენია, რევია, წევია;

*) ბუნება ქ. ენის ეტიმ. შენობისა 1910 წ. გვ. 17—17. მ. ყ.

**) ibi. გვერდი 29, 30 და 21.

აქედან:

- ა., მ-ცემ, მ-წერ, მ-ხევ, მ-ფენ, მ-რევ, მ-წევ;
- ბ., მ-ცემა, მ-წერა, მ-ხეა, მ-ფენა, მ-რეა, მ-წეა;
- გ., მი-ცემ-ია, მი-წერ-ია, მი-ხევ-ია, მი-ფენ-ია, მი-რევ-ია;

ეს ძირითადები ანუ საფუძვლები უცვლელად ჰრჩებიან ქართულ ზმნის უფვლებაში, ხოლო მარტივი ნაცვალსახელები (ა, ი, მ, ვ, გ, უ) ცალ-ცალკედ ან ერთმანეთში შეუღლებით შეავსებენ და ამთავრებენ უფვლებას დროში, რიცხვში და პიროვნებაში.

VI. ნათესავობითი და მიცემითი ბრუნვა ჰქმნის მეორე რიგს ძირითადებისას, რომლის სახიერება ძველ ენაში განზორებულად იხმარება: ცემ-ს(ი)—ცემ-ს(ა); წერ-ს(ი)—წერ-ს(ა); ფენ-ს(ი)—ფენ-ს(ა); ხევ-ს(ი)—ხევ-ს(ა); რევ-ს(ი)—რევ-ს(ა); წევ-ს(ი)—წევ-ს(ა); ხოლო ახალს ენაში, ეს კანონიერი სიმძიმე შესუბუქებულია, რადგან ორივე ბრუნვის—ნათესავობითის და მიცემითისა—მეზასიათე არის „გამაფრთხილებელი“ ს-ანი და არა მარტივი მანძილ. მაჩვენებელი „ა“-ნი და „ი“-ნი; ამიტომ ორივე ბრუნვისაგან ერთი ძირითადი ფორმა ჩამოსხმულა უფვლილებისა: ს-წერ-ს, ს-ცემ-ს, ჰ-ხევ-ს, ჰ-ფენ-ს, ჰ-რევ-ს, ს-წევ-ს.

აქედან:

- ა) მ-ს-წერ-ს, მ-ს-ცემ-ს, მ-ჰ-ხევ-ს, მ-ჰ-ფენ-ს, მ-ჰ-რევ-ს, ა-ს-წევ-ს (სხვა ა-ჰ-წევ-ს);
- ბ) მი-ჰ-წერ-ს (სხვა მი-ს-წერ-ს), მი-ჰ-ცემ-ს (სხვა მი-ს-ცემ-ს: გული მი-ჰ-ცემ-ს, ხელს მი-ს-ცემ-ს) მი-ჰ-ხევ-ს, მი-ჰ-ფენ-ს, მი-ჰ-რევ-ს, მი-ჰ-წევ-ს (სხვა მი-ს-წევ-ს: ავადმყოფი მი-ჰ-წევ-ს, ნივთს იქით მი-ს-წევ-ს);

გ) მა-პ-წერ-ს, მა-პ-ხეც-ს, მა-პ-ფენ-ს, მი-პ-წერ-ს, ჩა-ს-წერ-ს, და-ს-ცემ-ს, ჩა-პ-ხეც-ს, მა-პ-ფენ-ს; და-პ-ფენ-ს, და-პ-ყოფ-ს და სხვა *).

VIII. მოქმედებითი ბრუნვა ჰქმნის მესამე რიგს კანკლედობრივ ძირითადებისას უღვლილებაში ძველებურად:

*) აქ მაგალითებში ყველგან ცხადია „ჰ“-ს საჭიროება, რადგან მისი კაინიური (ბუნებრივი) მნიშვნელობა ქართულ უფვლობაში აგებულებრივია და, სადაც ვერ ვგვძრძობთ და არც მისი კანონიერება შეგვისმუნია, იქ ჩვენ „ისთუ“ უეიტობით უარვჭყოფთ მას, რადგან აღბად „მისაურული შეუნდობლობა“ და კარუსება გვაიჭმულებს საკუთარ ბუნების განადგურებასა.

ვიღრე „ჰ“-ს უღელს უფვლილებაში უფრო ვრცლად გამოვამტკუნებდე, აქ მოკლედ ვიტყუე: შემდეგ: 1) „ჰ“-აე ზოგიერთ თანხმფანების ზედ-წინ გამოითქმის „ს“-ნად და დღეს სწორედ „ს“-ანის სახეურებითვე იწერება: ს-წერს, ს-ცემს, ს-ჭამს და სხვა; 2) სხვა თანხმფანების ზედ-წინ „ჰ“-აე ისევ თვინიერად სცხადდება და გამოიჭთქმის, როგორც მაგალითად ევროპული *h aspiré* (ამოსულთქმითი): ჰ-ფენს, ჰ-ეფეს, ა-ჰეფეს, ჩა-ჰეფენს, ჩამა-ჰეფეს, ჰტობს და სხვა; 3) ზოგჯერ მიმართალებით, მუხვად გამოითქმის, როგორც ევროპული *h muet*. — გული მი-ჰ-ცემს, საქმეს მი-ჰ-ჩენს, შინ მი-ჰ-ხმობს, ასე მი-ჰ-რჩევს და სხვა; 4) „ჰ“-აე ა, ე, ი, ო და უ-ნის გამოთქმას განაგრძობს უფვლიებრივს ფორმებში, როგორც *h muet* ინდოევროპულს ენაში, მაგალითად, გერმანული: *Hahn* (მაშადი), *ihr, ihm* (იბს), *steht* (სდვას), *Ohr* (ეური), *Uhr* (სათა); ქართულში: დამა-ჰ-ხიოს, დამა-ჰ-ფინოს, დამი-ჰ-წეროს, მი-ჰ-ცემს, მია-ჰ-ფინოს, აუ-ჰ-წეროს, შეგე-ჰ-წიოს და სხვა.

მ. უ.

ს-წერ-თ(ი), ს-წერ-თ(ა), ს-ცემ-თ(ი), ს-ცემ-თ(ა), ჰ-ხეც-თ(ი), ჰ-ხეც-თ(ა), ჰ-ფენ-თ(ი), ჰ-ფენ-თ(ა), ჰ-რეც-თ(ი), ჰ-რეც-თ(ა), ს-წერ-თ(ი), ს-წერ-თ(ა); ხოლო დღეს „სასადს“ ენაში შემოკლებულია ამ გვარად: ს-წერ-თ, ს-ცემ-თ, ჰ-ხეც-თ, ჰ-ფენ-თ, ჰ-რეც-თ, ჰ-დღი-თ, ს-ცდი-თ, ს-ჭრ-თ და სხვა.

აქედან:

- ა) მი-ჰ-წერ-თ, მი-ჰ-ცემ-თ, მი-ჰ-ხეც-თ, მი-ჰ-ფენ-თ, მი-ჰ-რეც-თ, მი-ჰ-წევ-თ და სხვა.
- ბ) მა-ჰ-წერ-თ, მა-ჰ-ხეც-თ, მა-ჰ-ფენ-თ, მა-ჰ-რეც-თ და სხვა;
- გ) მი-ჰ-წერ-თ (სხვაა მი-ს-წევ-თ, მი-ჰ-ცემ-თ (სხვაა მი-ს-ცემ-თ) მი-ჰ-ხეც-თ, მი-ჰ-ფენ-თ, მი-ჰ-რეც-თ, მი-ჰ-წევ-თ (სხვაა მი-ს-წევ-თ) და სხვა.
- დ) ჩა-ს-წერ-თ, და-ს-ცემ-თ, ჩა-ჰ-ხეც-თ, წა-ჰ-ფენ-თ, ჩა-ჰ-რეც-თ, შე-ს-წევ-თ, და-ჰ-ფენ-თ, და-სხვა.

VIII. განვითარებითი ბრუნვა ჰქმნის მეთორხე რიგს კანკლედობრივ ძირითადებისას უღვლილებაში თავის მესხსათე სწორედ „დ“-ითა, რომელსაც „ახალი მწერლები“ ვითომ განაძიბენ ჩვენი გრამმატიკიდან და მათ ბანს აძლევენ ჩიტრიერია კრიტიკოსები ჩინჩხვარა ოხუნჯობითა.

ს-წერ-და-იე, ს-ცემ-და-იე, ჰ-ხეც-და-იე, ჰ-ფენ-და-იე, ჰ-რეც-და-იე, ს-წევ-და-იე და სხვა.

აქედან:

- ა) მი-ჰ-წერ-და-იე, ს, თ; მი-ჰ-ცემ-და-იე, ს, თ; მი-ჰ-ხეც-და-იე, ს, თ; მი-ჰ-ფენ-და-იე, ს, თ; მი-ჰ-რეც-და-იე, ს, თ; მი-ს-წევ-და-იე, ს, თ და სხვა.
- ბ) მა-ჰ-წერ-და-იე, ს, თ; მა-ჰ-ხეც-და-იე, ს, თ; მა-ჰ-ფენ-და-იე, ს, თ; მა-ჰ-რეც-და-იე, ს, თ;
- გ) მი-ჰ-წერ-და-იე, ს, თ. (სხვაა მი-ს-წერ-და-იე), მი-ჰ-ცემ-და-იე, ს, თ; (სხვაა მი-ს-

ცემ-და-ი-ე, ს, თ), მი-ჭ-სევე-და-ი-ე, ს, თ; მი-ჭ-რევე-და-ი-ე, ს, თ; და სხვა აუარებელი ფორმები, ამ კვალად აშენებულები.

IX. წოდებითა ბრუნვა ჰქმნის მგუთუფ რიგს კანკლედობრივს ძირითადებისას უღვლილებაში.

ა) ს-წერ-ო, ს-ცემ-ო, ს-ძლი-ო, ს-ქიმ-ო; ჰ-ხი-ო, ჰ-ფინ-ო, ჰ-რი-ო, ჰ-ყარ-ო და სხვა.

აქედან:

ა) ა-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; ა-ჰ-ცემ-ო, ს, თ; ა-ჰ-ხი-ო, ს, თ, ე; ა-ჰ-ფინ-ო, ს, თ, ე; ა-ჰ-რი-ო, ს, თ, ე; ა-ს-წი-ო, ს, თ, ე;

ბ) ი-ჰ-წერ-ო, ი-ჰ-ცემ-ო; ი-ჰ-ხი-ო, ს, თ, ე; ე-ჰ-ფინ-ო, ს, თ, ე; ი-ჰ-წი-ო, აი-ჰ-რი-ო და სხვა.

გ) ე-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; ე-ჰ-ცემ-ო, ს, თ, ე; ა-ჰ-ფინ-ო, ს, თ, ე; მო-მე-ჰ-რი-ო, ს, თ, ე; შე-მე-წი-ო, ს, თ, ე და სხვა.

დ) მ-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; მ-ჰ-ცემ-ო, ს, თ, ე; მ-ჰ-ხი-ო, ს, თ, ე; ამ-ჰ-რი-ო, ს, თ, ე; ამ-ჰ-წი-ო, ს, თ, ე; და სხვა.

ე) მა-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; მა-ჰ-ფინ-ო, ს, თ, ე; მა-ჰ-წი-ო, ს, თ, ე; და სხვა.

ვ) მი-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; მი-ჰ-ცემ-ო, ს, თ, ე; მი-ჰ-ხი-ო, ს, თ, ე; მი-ჰ-ფინ-ო, ს, თ, ე; შემი-ჰ-რი-ო, ს, თ, ე; მი-ჰ-წი-ო, ს, თ, ე; (სხვაა მი-ს-წი-ო, ს, თ, ე) და სხვა.

ზ) მე-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; მე-ჰ-ცემ-ო, ს, თ, ე; გამე-ჰ-ხი-ო, ს, თ, ე; მე-ჰ-ფინ-ო, ს, თ, ე; ამე-ჰ-რი-ო, ს, თ, ე; შემე-ჰ-წი-ო, ს, თ, ე და სხვა;

თ) შეგე-ჰ-წი-ო, ს, თ, ე; ჩამი-ჰ-წერ-ო; გადამი-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; გადმოვეი-ჰ-წერ-ო, ს, თ, ე; და სხვა.

X. ბრუნვათა ზედკეცილობის კანონმა გვიჩვენა *), რომ ერთხელ დაბრუნებული

სიტყვის რომელიმე ფორმა ჰხდება საფუძვლად კანკლედობისა, ე. ი. იღება იგი წრფელობით ბრუნვად და კვალად მიეცემა განმეორებულ ბრუნვას; სწორედ ამ გვარადვე კანკლედობრივი ძირითადი უღვლილებისა განიცდის კვალად ბრუნვათა ზედკეცილობასა და, ამ გვარ ნაცვალებადი, ჰხდება უღვლილების საფუძვლად. მაგალითად ავიღოთ წოდებითი ბრუნვის ფორმა და იგი დავაბრუნოთ.

1. წრფელობითი ბრ. ს-წერ-ო, ს-ცემ-ო, ჰ-ხი-ო, ჰ-ფინ-ო;

ნათესაობითი }
2. და } -ს-წერ-ო-ს, ს-ცემ-ო-ს,
მიცემითი ბრ. } ჰ-ხი-ო-ს, ჰ-ფინ-ო-ს;

3. მოქმედებითი ბრ.—ს-წერ-ო-თ, ს-ცემ-ო-თ, ჰ-ხი-ო-თ, ჰ-ფინ-ო-თ;

4. განვითარებითი ბრ.—ს-წერ-ო-და-ი-ე, ს, თ; ს-ცემ-ო-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-ფინ-ო-და-ი-ე, ს, თ;

5. წოდებ. ბრ. ს-წერ-ო-ო; ს-ცემ-ო-ო; ჰ-ფინ-ო-ო.

აქედან:

ბრუნვა-ზედკეცილი ძირითადები უღვლილებისანი ჰქმნიან რთულ ბრუნვის-წოდებით—მიცემით ფორმებს:

ა) ი-ჰ-წერ-ო-ს (სხვაა ა-ს-წერ-ო-ს), ი-ჰ-ცემ-ო-ს; ი-ჰ-ფინ-ო-ს, ი-ჰ-რი-ო-ს; ი-ჰ-წი-ო-ს;

ბ) ა-ს-წერ-ო-ს, (სხვაა ა-ჰ-წერ-ო-ს); ა-ჰ-ცემ-ო-ს; ა-ჰ-ხი-ო-ს; ა-ჰ-ფინ-ო-ს; ა-ჰ-რი-ო-ს; ა-ს-წი-ო-ს (სხვაა ა-ჰ-წი-ო-ს) და სხვა.

გ) მ-ჰ-წერ-ო-ს, მ-ჰ-ცემ-ო-ს, მ-ჰ-ხი-ო-ს, მ-ჰ-ფინ-ო-ს, ამი-ჰ-რი-ო-ს, ამ-ს-წი-ო-ს და სხვა.

დ) მა-ჰ-წერ-ო-ს; მა-ჰ-ცემ-ო-ს; დამა-ჰ-ხი-ო-ს; დამა-ჰ-ფინ-ო-ს; მამა-ჰ-წი-ო-ს; ამა-ჰ-შენ-ო-ს;

*) აბუნება ქართ. ენის ეტიმოლოგ. ზნობი-სა. 1910 წ. მ. ყ. გვერდი 20, 21 და 22.

ე) მი-ჰ-წერ-ო-ს (სხვაა მი-ს-წერ-ო-ს); მი-ჰ ცემ-ო-ს; მი-ჰ-ხი-ო-ს, მა-ჰ-ხი-ო-ს); მი-ჰ-ფინ-ო-ს (მო-ჰ-ფინ-ო-ს); ამი-ჰ-რი-ო-ს; მი-ჰ-წი-ო-ს (სხვაა მი-ს-წი-ო-ს) და სხვა.
 ვ) გადამი-ჰ-წერ-ო-ს; გადამი-ჰ-ხი-ო-ს; გადამი-ჰ-ფინ-ო-ს და სხვა.

XI. კანკელდობრივ ძირითადებად უღვლილებისა არა მარტო სახელზმნის საფუძვლები მოჰქმედებენ, არამედ სახელ-არსებითის ძირიცა მარტივად თუ რთულად ეძლევა როგორც კანკელდობრივის, ისე უღვლილებრივის ცვალებადობასაც.

სასწი, ხელი, სრული, მაგალითად, მიიღებენ შემდეგ უღვლილებრივის ფორმებსა:

1. წოდებ. — წრფელობითი სახლო-ხელო-ს, სრული-ო;
2. „ ნათ. მიცემითი — (ე)-სახლო-ო-ს, (გაა)-ხელო-ო-ს, (აა)-სრული-ო-ს;
3. „ მოქმედებითი — (ე)-სახლო-ო-თ, (გაა)-ხელოთ, (აა)-სრული-ო-თ;

4. „ განვითარებითი: (ე)-სახელებ-ოდ(ა-ი-ე), ხელო-(სნობ)-დ-(ა-ი-ე);
5. „ წოდებითი: (დაე)-სახლო-ო, (გაა)-ხელო-ო, (აა)-სრული-ო.

აქედან:

- ა) დაე-ჰ-სახლო-ო, ს, თ; შვა-ჰ-სრული-ო, ს, თ;
- ბ) გადამა-ჰ-სახლო-ო, ს, თ, ე; გამა-ჰ-ხელო-ო, ს, თ; შემი-ჰ-სრული-ო, ს, თ; და სხვა.

XII. ამ გვარად ქართულ უღვლილების ძირითადები საზოგადოდ კანკელდობრივის და კერძოდ ბრუნვა—ხედგეცილობის ჩამომავალნი არიან და მათზედ, როგორც საფუძვლებზედ, ჰშენდებიან.

სწორედ ამ ძირითად ბუნებრივ კანონის ამოკითხვა იყო საჭირო, რომ ჩვენი ქართული ეგრედ წოდებული „ზმნების“ არა კანონიერება, რაიც დღეს უაზრობად და უნდა ჩიჰთვალოს, უარქმნილიყო და იმითი თითქმის ყველა ჩვენი ზმნების რიგიანობა დამტკიცებულიყო.

ეს ძირითადები მოვაქციოთ შემდეგ სხმაში.

ქ ა რ თ უ ლ ი

კანკელდობრივი ფორმები უღვლილებისა.

Particip.

Perfecti:	1. წრფელობ. ბრუ.		2. ნ.ღ მიც.	3. მოქმედ.	4 განვითარებითი		5. წოდებითი
	1	2	3	4	5	6	7
სა-წერ-ი	წერ, წერა, წერა;		წერა;	ს-წერ-ს,	ს-წერ-თ,	ს-წერ-და-ი-ე, ს, თ;	ს-წერ-ო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ცემ-ი	ცემ, ცემა, ცემა;		ცემა;	ს-ცემ-ს,	ს-ცემ-თ,	ს-ცემ-და-ი-ე, ს, თ;	ს-ცემ-ო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ხეუ-ი	ხეუ, ხეა, ხეა;		ხეა;	ჰ-ხეუ-ს,	ჰ-ხეუ-თ,	ჰ-ხეუ-და-ი-ე, ს, თ;	ჰ-ხეო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ფენ-ი	ფენ, ფისა, ფისა;		ფისა;	ჰ-ფენ-ს,	ჰ-ფენ-თ,	ჰ-ფენ-და-ი-ე, ს, თ;	ჰ-ფენ-ო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-რეუ-ი	რეუ, რია, რეა;		რეა;	ჰ-რეუ-ს,	ჰ-რეუ-თ,	ჰ-რეუ-და-ი-ე, ს, თ;	ჰ-რეო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-წევ-ი	წევ, წია, წეა;		წეა;	ს-წევ-ს,	ს-წევ-თ,	ს-წევ-და-ი-ე, ს, თ;	ს-წეო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ღებ-ი	ღებ, ღეპა, ღეპა;		ღეპა;	ჰ-ღებ-ს,	ჰ-ღებ-თ,	ჰ-ღებ-და-ი-ე, ს, თ;	ჰ-ღებ-ო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ხეხ-ი	ხეხ, ხეხა, ხეხა;		ხეხა;	ს-ხეხ-ს,	ს-ხეხ-თ,	ს-ხეხ-და-ი-ე, ს, თ;	ს-ხეხ-ო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ხან-ი	ხეუ, ხეა, ხეა;		ხეა;	ჰ-ხეუ-ს,	ჰ-ხეუ-თ,	ჰ-ხეუ-და-ი-ე, ს, თ;	ჰ-ხეო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-ტეუ-ი	ტეუ, ტია, ტეა;		ტეა;	ს-ტეუ-ს,	ს-ტეუ-თ,	ს-ტეუ-და-ი-ე, ს, თ;	ს-ტეო (ს, თ, ე: ს, თ);
„-გობ-ი	გობ, გობა, გობა;		გობა;	ჰ-გობ-ს;	ჰ-გობ-თ;	ჰ-გობ-და-ი-ე, ს, თ;	ჰ-გობ-ო (ს, თ, ე: ს, თ)*

VIII. ცხადია, რომ „ზმნების“ უღვლილობა უმთავრესად ჰშენდება შვიდს ძირითადს ფორმაზედ. ა., წრფელბითისაზედ სამზედ: 1. წერ, 2. წერა, 3. წერია; ბ., სათ.—მიტეხითისაზედ ერთზედ: 4., წერ-ს (ი, ა), გ., მიტეხდებითისაზედ ერთ. ნ., ს-წერ-თ (ი, ა); დ., განვითარებითისაზედ ერთზედ და რთულზედ: 6, ს-წერ-და-ი-ე, ს, თ, (სწერდა, სწერდი, სწერდე, სწერდით, სწერდეს, სწერდეთ); ე., წოდებითისაზედ ერთზედ და რთულზედ: 7., ს-წერ-ო (ს, თ, ე; ს, თ); (სწერო-ს, სწეროთ, სწერე, სწერეს, სწერეთ).

XIV. ეს არის ის ქართული ძირითადები, რომლებს თანაბარადაც ლათინური გრამმატიკა თავისად გვიჩვენებს ძირითადებს, მაგალითად:

amo, amavi, amatum, amare;
 ან გერმანული: {Lieben, liebte, geliebt;
 {Trinken, trank, getrunken.

*) აგოგა, იგოგა, უგოგა, გსაგსა მოჭოგო (მოჭოგავს), მიჭოგოთ (მოჭოგათ), იგოგო, იგოგოთ და სხვა.

აქედან არის სხელი—გოგო, გოგონა (კახტა მოსიარულე). ეს სიტყვები ანუ ძირი ამ სიტყვებისა ინდოევროპული უნდა იყოს: ინგლისური—to go (სვლა, გოგა); გერმანული: gehen, gang, gegangen; რუსული: идти, идти, вѣдѣть; სომხური—გსა, გსა, გსა.

ეს ძველის ძველი ძირი გოგ, გუ, გოი, გეგ, გაგ — სიარულის, როგორც მოსიარობის, აზრის მატარებელი და ფონეტიკურად ცვალებადი ძირია; ქართულს გონებაში ჰბადავს, ადვიტებს ღამის სიარულის წარმოდგენას, მატარა და დიდი ქალის შინიან, საამურ სიარულს; ამიტომ თითონ ბავშვს ქალს დარქმევია — „გოგო“. ილ. ჯავახიძის „ბოთარ“.

XV. ჩვენი ზმნები „გვეჩვენებოდნენ“ „უბრალოდ (verbes irréguliers) რადგან ვერ მიგვეგნო მათი ძირითადები, მაგრამ, როგორც ღღეს ვხვდებით, თითქმის სავსებით ყველა ქართული ზმნა (verba) საკუთარს რიგიანობის წესს ემორჩილება და ღღეს ქართული ძირითადების გამოგნება გვიჩვენებს, რომ თითქმის ყოველი ზმნა რიგიანობის წესს მისდევს და მისი კანონიერი საგრამმატიკო ფორმადობა ღღეს სრულიად გამორკვეულია.

გავხვდეთ და ვიტყვი,—ჩვენი ზმნების რიგიანობა რაოდენადაც ღღემდის ძნელი, გზაკვალ გაუგებელი იყო და თავბოლო დაკარგულად გჩვენებოდა კაცს, სწორედ იმდენად ადვილი გასაგები, გზაკვალ განათებულ და სრულიად რიგიან ყოფილი უიძქმნა. სამწუხაროდ მრავალმა შრომამ ამაოდ ჩაუტარა ბევრს კეთილ მოსურნე მკვლევარსა წარსულში *).

ქართველი: კისო ბაღაშვილი დაჭოგმანებდა, გიორგის წარმოდგენით.

გოგ, გოგ-ს(ი) გოგ-ს(ა), გოგ-მან (აქედან გოგ-მანი, როგორც მაგალ. წერილ-მანი-ი), გოგ-თ (ი, ა), გოგ-და და გოგო. აქედამივსი შეცნობი მარრი ამ უბრალო ახსნას არ სჭირდება: იგი შეცნობი ამბობს: ქართული ,,ს-გოგ-მან-ები“ სომხური გუგ-ჟან-იდან არის, სიღო გოგვა (ფრინველზე ითქმისო?) ამ სომხურ ძირისა არ უნდა იყოსო“. ,,შეცნობიებათ“ იცის ზოგჯერ ძალად კიმიბა!?

ქართველი უბრალო, არა „კომპლექტორი“, ბიჭი ჩემოდან იტყვის სოღო შეყვარულ „ქალა-სზე: „შენი გოგმანის ჰირიმიო“, და ამით სომხური გუგ'ჟან-ი კი არა, უბრალო ქართული უნდა სთქვას—,ქალავ, შენი კოსტა, ღამისი სიარულის ჰირიმიო“. მ. ე.

*) მაქსსოგს და მოწამე ვარ, რომ მესამე მთვე წლების ერთმა თანამშრომელმა „საქარ-

XVI. კიდევ რამდენიმე მსგავსი. ზმნის ძირითადებია. ს-ღევ, ს-ღევს, ს-ღევთ, ს-ღვე-და-ი-ე, ს, თ, ს-ღი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; თვე; თვეს, თვეთ, თვე-და-ი-ე ს, თ, თი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-ღევ, ჰ-ღევს, ჰ-ღევთ, ჰ-ღვე-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-ღი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-რევ, ჰ-რევს, ჰ-რევთ, ჰ-რვე-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-რი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-სევ, ჰ-სევს, ჰ-სევთ, ჰ-სვე-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-სი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ს-ტვი, ს-ტვეს, ს-ტვეთ, ს-ტვე-და-ი-ე, ს, თ; ს-ტი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ს-ძვე, ს-ძვეს, ს-ძვე-და-ი-ე, ს, თ; ს-ძი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-ბნევ, ჰ-ბნევს, ჰ-ბნევთ, ჰ-ბნე-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-ბნი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ს-ძლევ, ს-ძლევს, ს-ძლევთ, ს-ძლვე-და-ი-ე, ს, თ; ს-ძლი-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ს-ჰამ, ს-ჰამს, ს-ჰამთ, ს-ჰამ-და-ი-ე, ს, თ; ს-ჰამ-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-ბამ, ჰ-ბამს, ჰ-ბამთ, ჰ-ბამ-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-ბა, ს, თ, ი; თ; ჰ-პობ, ჰ-პობს, ჰ-პობთ, ჰ-პობ-და-ი-ე, ს, თ; (ა) ჰ-პ-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-სობ, ჰ-სობს, ჰ-სობთ, ჰ-სობ-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-ს-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-წობ, ჰ-წობს, ჰ-წობთ, ჰ-წობ-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-წ-ო, ს, თ, ე; ს, თ; ჰ-გობ, ჰ-გობს, ჰ-გობთ, ჰ-გობ-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-გ-ო, ს, თ, ე; ს, თ; და სხვანი.

XVII. მრავალი მარტივი ზმნა გავაპრკვიე, ძირითადების მოძებნით ჰუმეოვიკრინებ და დავრწმუნდი, რომ ჩემ მიერ გამოკვივულს კანკლილობა-უღვლილების კანონს ემორჩილება ბუნებრივად ქართულ ზმნა.

დასასრულ ვიტყვი, რომ მეცნიერების უარყოფა ყოველთვის აშკარა ნიშნია უმეტ-

თველოს მოამბე“-ისში ზმნა „წერ-ის“ ფორმები ათათასობით წერილ ნაწერებად შემოიკრიბა დიდ-სუფრას ქადაღებზედ, ვერ მიუჭიკნო ამ ზმნას ძირითადი წესი შენობისა, და დიდმა ხანგრძლივმა შრომამ 1861—1866 წ. ამაღლ ჩაუყარა.

მ. უ.

რებისა, რომლის არც ჩინჩხვარა ოხუნჯობა და ზეტიტინა კრიტიკა ვარგა საღმე, არც ბაგე-ვან-უხეჩილი მისი ძალადინჯა ლიმილი, რომლებშიც, ღმერთ-წინაშე, არა ჰყრიარა *).

XVIII. ტეზისები.

1. კანკლელობა უმთავრესი ზოგადი ეტიმოლოგიური ცვალებადობა არის ქართულს გრამმატიკაში.

2. უღვლილები არის კანკლელობაზედ დამყარებული კერძო გრამმატიკული ცვალებადობა ყოფა-მოქმედიბისა ღროში, პიროვნებში და რიცხვში. მარტივ პრეფიკსების წინ-წამებით.

3. ზმნის ძირითადები. რომლებზედაც ჰშინდება უღვლილება შვიდი კანკლელობრივ სახიერებისანი, არიან: მავალითად, ნა-ფინ-ი: ა, ფინ, ფენა, ფენია, ჰ-ფინ-ს, ჰ-ფინ-თ. ჰ-ფინ-და-ი-ე, ს, თ; ჰ-ფინ-ო, (ს, თ, ე; ს, თ).

4. უღვლილების აუცილებელი და აგებულიებრივი მიხასიათე მარტივი არის: ჰ-აე, რომელიც პრეფიქსად წაგბმის ზედ-წინ ზმნის ძირსა ანუ საფუძველს უღვლილებისს და გამოითქმის ოთხ გვარად: ა, „ს“-ანად; ბ, თვინიერად—„ჰ“-ად, როგორც ეგროპული h aspiré (ამოსულთქმითი); გ, მიმკრთალებით, მუნჯად, როგორც h muet, და დ., ხმოვნების (ა, ი, ე, ო და უ-ს) გამოთქმას ავკრძელებს, როგორც გერმანული h: Hahn. ihm, steht, Ohr და Uhr.

1910 წ.

მ. ქ. უიფიანი.

*) ჩემთვის შრომე. აღექვსანდრე ხსანაშვილის ურადღება მეტად დაუფასებელი იყო; მან შორეულმა ინება ჩემი მოსმენას; მაგრამ, არა სკანდინოროდ, ვიტყვი, რომ აქ ჯერ-ჯერობით, უადგილობის გაშო, მხოლოდ ორიოდ სიტყვა მოვაჭხსენე ბ-ის აღექვსანდრეს „ჰ“-აეის „ჩაგვსების“ შესახებ, რასაკერძეულა სრულეს მატევისტეკითა, ხოლო სავსე დასაბუთება შემდეგ იყოს.

მ. უ.

უცხოეთი

სასკოლო სისტემა მანკეიმში

ჰედაგოგიკის ერთ უმთავრეს მიზანს ყოველთვის შეადგენდა სწავლების მეთოდების შეფარდება ბავშვის ფსიხოლოგიურ და ფიზიოლოგიურ თავისებურობასთან. იქ, სადაც მასწავლებელს ჰქონია საკმე ბრძემბთან ან ყრუ-მუნჯებთან, თავის-თავად იბადებოდა აზრი, რომ შესაფერი ცვლილება სწავლების მეთოდებში შესაძლებელია განსაკუთრებულ, მათთვის სპეციალურად დაარსებულ სკოლებში. შემდეგ გადასდგეს კიდევ ერთი ნაბიჯი წინ — აღიარებულ იქმნა განსაკუთრებულ სკოლების საჭიროება ჩამორჩენილ და გონებრივად არა ნორმალურ ბავშვთათვის. ამისთანა „დამხმარებ სკოლები“ (Hiltschule) გერმანიაში არსდება 1867 წლიდან; ეხლა კი მათ შეხედებით გერმანიის ქალაქების უმეტესობაში. დაწყებული მოძრაობა ამ წერტილზე არ შეჩერებულა: დიდი ყურადღება მიექცა ბავშვის ფსიხოლოგიის შესწავლას და ექსპერიმენტებმა ამ დარგში მისცეს საფუძველი უფრო ღრმა ანალიზისთვის. ცნობილ ფსიხოლოგს კრეველინს არა ერთხელ გამოუთქოვს აზრი, რომ იდეალურ სასკოლო სისტემათ უნდა ჩაითვალოს ის, რომელიც შევირდებს ანაწილებს ჯგუფებათ იმის და გვარათ ვინ რამდენ ხანში ილღება, იქანცებაო. ფსიხოლოგი მაქს ბრანი (1897, Zeitschrift fiiv Schulgesundheitspflege) საჭიროთ სცნობდა შევირდების დაყოფას ნიქის მიხედვით ორს განყოფილებათ მაინც. აზრი, რომ ნორმალურ ბავშვებშიაც შეიძლება შეხედეთ იმისთანა განსხვავებას, რომელიც თხოუ-

ლობს ბავშვების ჯგუფებათ დანაწილებას, (კოტ-კოკათი ფხს იკიდებდა ჰედაგოგთა და ჰიგიენისტთა შორის, და ბოლოს განხორციელება ჰპოვა ჯერ ზეიმბერტის ცდებში (1891 წ.), შემდეგ სკოლების ორგანიზაციის რეფორმებში, რომელიც ქ. მანკეიმში ზიკინგერმა 1899—1901 წლებში გაატარა.

ზიკინგერი მიიყვანა ამ რეფორმებადის სტატისტიკის იმ ცნობებმა, რომელნიც ააშკარაებდნენ, რომ უდიდესი, რიცხვი შევირდებისა სტოვებს სკოლას, სანამ მის კურსს გაივლიდეს. 1899 წ. იმისთანა მოწაფეები, რომელთაც ვერ მიღწიეს 8 კლ., შეადგენდნენ ბერლინში 40 პროცენტს, მანკეიმში კი $\frac{1}{4}$ ეს გარემოება, ზიკინგერის აზრით, გვიჩვენებს, რომ სასწავლებლის მოთხოვნილებანი მოსწავლეების დიდი ნაწილისთვის შეუფერებელი და მიუწოდებელია, რადგანაც უკანასკნელთ არ შეუძლიათ ისე ჩქარა გაიარონ კურსი, როგორც მათ ნიჭით დაჯილდოვებულ ამხანაგებს; მცირე ნიქის პატრონი ან უნდა დარჩეს კლასში, ან ძალა დაჯანოს თავის თავს, რაც ძლიერ მავნებელია ჰედაგოგიურის და ჰიგიენურის თვალსაზრისით. ამ ბოროტებისთვის რომ ბოლო მოელო, ზიკინგერმა სახალხო სკოლების უმთავრეს კლასების გვერდით დაარსა ორი პარალელური რიგი, ვგრედ წოდებულ „დამხმარებ“ და „განმეორებითი კლასებისა“. პირველი რიგი, რომელიც შეიცავს ოთხს საფეხურს, წარმოადგენს ჩვეულებრივ სკოლას არა ნორმალურ ბავშვთათვის, არც მეტს

და არც ნაკლებს, მხოლოდ ის მჭიდრო-
თაა შეკავშირებული-საზოგადო სკოლის
ორგანიზაციასთან. უფრო საინტერესო
და ახალია ჩვენთვის განმეორებითი კლას-
ები. ზიკნგერმა დაარსა ამისთანა კლას-
ები იმ გონებრივად ნორმალურ ბავშვ-
თათვის, რომელთა შრომის უნარი სა-
შუალოზედ დაბლა იდგა იმნაირ მიზეზე-
ბის გამო როგორცაა, მაგალითად,
სისხლ-ნაკლებულობა და აქედან წარ-
მოშობილი სიდუნდლავე, აღმატებული
ნეროზობა, ჩქარი დაღლილობა, მხედ-
ველობისა და მსმენელობის ნაკლებუ-
ნება, ოჯახის კუდი პირობების გავლენა,
მძიმე ავადმყოფობა და სხვ. ამნაირ ბავ-
შვების სწავლა-აღზრდისთვის საჭიროა
მთელი რიგი სპეციალური პირობებისა,
რომელნიც შესაძლებლათ ხდიან მათ სუ-
ლიერ განვითარებას. უკანასკნელი სამი
საფეხური განმეორების სისტემისა (სულ
შეიცავს 6 ან 7 საფ.) ატარებს „დამთავ-
რებით“ კლასების სახელს Adsohlussklas-
sen). ამ კლასების მიზანია მისცეს დამ-
თავრებული განათლება იმ მოწაფეებს,
რომელთაც 8 წლ. სავალდებულო სწავ-
ლის დროს ვერ მოასწარეს მთელი კურ-
სის გათავება. დამთავრების კლასებში
წელიწადში გადიან შემოკლებით იმ საგ-
ნებს, რომელიც აღნიშნულია ნორმალურ-
სისტემის უფროს კლასების პროგრამაში.

მოსწავლეების გადაყენება - გადმოყენა
ხდება ამნაირათ: სკოლაში შესვლის დროს
ბავშვებს იღებენ პირველ ნორმალურ
კლასში. ერთი წლის შემდეგ ის მოწაფე-
ები, რომელნიც სხვა-და-სხვა მიზეზების
გამო ვერ გადავიდნენ შემდეგ კლასში,
გადაჰყავს განმეორებითი სისტემის პირ-
ველ კლასში. აქ უმთავრეს ყურადღებას
აქცევენ იმ ცოდნას კი არა, რომელიცა
აქვს მოწაფეს, არამედ მის ფაქტიურს

ნიქს და შრომის უნარს. მოზესი, ერთი
თანამშრომელთაგანი ზიკნგერისა, დაბე-
ჯითებით მოითხოვს, რომ გადაყენა მოს-
წავლეებისა ერთი სისტემის კლასებიდან
მეორეში არ უნდა იყოს შეკავშირებული
რომელიმე გაყინულ ნორმებთან, არამედ
უნდა სწარმოებდეს ჰიგიენური და პე-
დაგოგიური მომენტების მიხედვით. თავის
წიგნში „Das Mannheimev Souderklassen-
system“ მას მოჰყავს კონკრეტული მა-
გალითები, რომელთაც ჰქონიათ ადგილი
სხვა და სხვა შემთხვევებში. ზოგი მოს-
წავლე პირველ წლიდან იჩენს ძალიან
ნაკლებ ნიქს, დუნდულაა, უხეიროთ
საზრდობს; ის გადაჰყავთ განმეორებით
სისტემის კლასებში, რომლის კურს გა-
დის რეგულიარულათ და ათავებს მეშვი-
დე კლასში. მეორე მოწაფე ბუნებისაგან
დაჯილდოვებულია უხვი ნიქით, მაგრამ
ავადმყოფობის გამო იძულებულია გამოს-
ტოვოს ბევრი გაკეთილები; ესეც გადა-
ყავს განმეორების კლასში, სადაც თავისი
ჩინებული ნიქის გამო ისეთს წარმატებას
იჩენს სწავლაში, რომ წლის ბოლომდის
ისევე გადმოჰყავთ ნორმალურ კლასში.
მესამე მოწაფე წარმოადგენს იმისთანა
ტიპს, რომელიც ძალიან მძიმეთ ვითარ-
დება; ათ წლამდის ის იმყოფება განმეო-
რების სისტემის კლასებში, მაგრამ აი
იმისმა ნიქმა იწყო სწრაფი ზრდა და გან-
ვითარება: მაშინ ის გადაჰყავთ ნორმა-
ლურ სისტემის კლასებში, რომელსაც
კიდევ ათავებს. ბოლოს არის კიდევ
ავადმყოფი, უყურადღებოთ დატოვებუ-
ლი ბავშვი ნაკლები ნიქით; ეს გადაჰყავთ
განმეორებით კლასში. მაგრამ თუ ის
აქაც შეუფერებელი აღმოჩნდა, მაშინ
მას ათავებსდენ დამხმარე სკოლაში. მოზესი
ყურადღებას აქცევს იმას, რომ განმეო-
რებით, მით უმეტეს კი დამხმარე კლასე-

ბი, წარმოადგენდნენ, ერთს მთელს ერთეულს, რომელსაც თავისი საკუთარი მიზანი აქვს და სრულებით ემსახურება მას. მათი მოქმედება მარტო იმითი კი არ უნდა დაფასდეს, თუ რამდენს შეგირდს მისცეს შეძლება დაბრუნებულიყვნენ ნორმალურ სისტემის კლასებში — „უმთავრეს მიზანს შეადგენს მისცეს გაანათლება“ ნაკლებ ნიჭიან ბავშვებს.

რანაირ განსაკუთრებულ პირობებს ჰქმნიან განმეორებით კლასებში?

პირველ ყოვლისა ამნაირ პირობათ ჩათვლება მოწაფეების სიმცირე (განმეორების კლასებს 30—35, დახმარების კლ. 15—20), რომელიც საშუალებას აძლევს მასწავლებელს შეისწავლოს თვითეული ბავშვის ინდივიდუალური შემდეგ პედაგოგიურ პერსონალს განმეორებით კლასებისთვის არჩევდნ იმ მასწავლებელთაგან, რომელთაც განსაკუთრებული გამოცდილება შეუძენიათ ჩამორჩენილ ბავშვებთან მეცადინეობაში. მასთანვე მასწავლებელი სწავლის გათავებამდის თავს არ ანებებს თავის მოწაფეებს; თვითეულ მოწაფის შესახებ ის აწარმოებს საკუთარ დავთარს, სადაც აღნიშნულია ოჯახური პირობები, რომელშიაც იმყოფება ბავშვი, სხვა და სხვა ავადმყოფობა, რომლითაც ის ყოფილა—ავად, ფიზიკური ანომალიები, დეგენერატიული ნიშნები, მისი ფსიხიური თავისებურობა და მიდრეკილებანი. სამოსწავლო გეგმა განმეორებით კლასებისთვის იცვლება რაოდენობით და თვისებით; ის, რამდენათაც კი შეიძლება, შემოკლებულია; თუმცა ძალიანაც არ შორდება ნორმალურ კლასების პროგრამას. დიდი ყურადღება აქვს მიქცეული თვალსაჩინო სწავლებას, სკოლასთან არსებულ სახელოსნოებში მუშაობას, ექსპერსივებს და სეირნობას, რადგანაც აქ

ბავშვები უფრო ჩქარა იღლებიან, მათთვის შემოღებულია ნახევარსაათიანი გაკვეთილები, გადრეხულია დასასვენებელი დრო, შემსუბუქებულია დისციპლინის მოთხოვნილებანი. სწავლების მეტი ინდივიდუალური ხასიათის განმეორებითი კლასები დაყოფილია ორ-ორ ჯგუფთა—ძლიერი და სუსტი განყოფილება: თვითეულ განყოფილებასთან მეცადინეობენ ცალკე, მაგრამ ორივეს განსაზღვრული რიცხვი საერთო საათების აქვს. მოზესის წიგნიდან ჩვენ ვხედავთ, რომ 26 საათი, რომელსაც მასწავლებელი ანდამებს პირველ განმეორების კლასს, განაწილებულია შემდეგნაირათ: სუსტ განყოფილებას ა—აქვს 6 $\frac{1}{2}$ ს., ძლიერ განყოფ. ბ — 6 $\frac{1}{2}$ ს.; ორივეს ერთად (ა+ბ)—13 საათი. ეს სისტემა საშუალებას აძლევს მოსწავლეს, რომელიც დროებით ჩამორჩა თავის ტოლ-აშხანაგებს ავადმყოფობის ან სხვა მიზეზის გამო (მაგალ. შეიძლება ის გადმოსულია ისეთ სკოლიდან, რომლის პროგრამა უფრო ნაკლებია) ჩქარა დაეწიოს მას და გადავიდეს ძირითად სისტემის კლასში.

განმეორებით და დახმარე კლასის მოწაფეებს განსაკუთრებულ მზრუნველობით ეკიდება სკოლა; უკანასკნელი თავისი ქველმოქმედებით დიდს შემწეობას უშვრება ლარებებს, რომელთაც აძლევენ ცხელს საუზმესა და სადილს, უმართავენ სკოლებთან აბანოებს, საბავშვო კლონიებს, დათხოვნის შემდეგ გზავნიან მთავე წყლებზე და სხვა. მთელ ამ პარალელურ კლასების სისტემას მუდმივ კანტროლს და დახმარებას უწენს სკოლის ექიმი.

თავის თავთ ცხადია, რომ ამნაირი საქმის დაყენება ითხოვს აუარებელ ხარჯებს სახალხო სკოლაზე. და მართლაც ჩვენ ვხედავთ, რომ როდესაც, საერთო

გასავალი მანგეიმის მუნიციპალიტეტის 7 წელიწადს (1897—1904 წლ.) გაიზარდა 95% , გასავალი სკოლებზე ავიდა 113% და ეხლა შეადგენს 23% მთელს ხარჯთაღრიცხვის.

პირველ საერთაშორისო კონგრესის შემდეგ სასკოლო პიეინაზე 1904 წელ., როდესაც ზიკინგერმა წაიკითხა მოხსენება სახალხო სკოლის ორგანიზაციის შესახებ, მანგეიმის სისტემამ მთელის ქვეყნის პედაგოგთა განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია. ეხლა ძირითადად იდეამ ჯგუფობრივ მეცადინეობის საჭიროებისამ, მით უმეტეს იმისთანა დაწესებულებამ, როგორცაა დამთავრებითი კლასები, ჰპოვეს ფართე პრაქტიკული განხორციელება გერმანიისა და სხვა ქვეყნის ქალაქების მთელ რიგში (მოვიხსენიებთ ბრიუსელს, ვენას, ბაზელს, კოპენჰაგენს), სადაც ცოტათ თუ ბევრათ გატარებულია მანგეიმის სასკოლო სისტემა. მიუხედავად ყველა ამისა თვით იდეა—დაყოფა შეგირდებისა ნიჭიერობის და გვარათ—იწვევდა და იწვევს პედაგოგების მხრივ სერიოზულ კრიტიკას. თვით კრიტიკერიუმი, რომლითაც შეიძლებაოდეს ბავშვის ნიჭიერობის დაფასება, ძალიან საეჭვოთ მიაჩნიათ. უთითებდნენ იმაზე, რომ ზღერმიწვენიითი ანალიზი ყოველთვის წინ აყენებენ თვისებით სხვა და სხვაობას. ესა თუ ის ტიპი მეხსიერებისა, ესა თუ ის ხასიათი ნიჭისა, არა ერთნაირი მიდრეკილება ამა თუ იმ საგანზე—ყველა ამას შეუძლიან ცუდი გავლენა იქონიოს ბავშვის წარმატებაზე. მაგრამ არავითარ უფლებას კი არ გვაძლევს სუსტ ნიჭიერთა რიცხვში მოვაქციოთ ის. მეორე მხრით თუ ვიხებოდნენ ენობით იმ მოსაზრებით, რომლითაც სტოვერენ მოწაფეს იმავე კლასში ე. ი. მივაქცევთ ყურადღებას

ბავშვის ცოდნას, მაშინ მანგეიმის სკოლა მხოლოდ იმით განსხვავდება სხვა სკოლებიდან, რომ მასში ძველს შეგირდებს აცალკევებენ ახლად შემოსულ ამხანაგებიდან (ასე უყურებს მანგეიმის სისტემას პედაგოგი პრეტცელი) მაშინ იზადება კითხვა: საჭიროა თუ არა ამნაირი გაცალკევება? კრიტიკოსები *Sondesklassensystem* უპასუხებენ მასზე უარყოფით. ის გაუკეთესება სწავლების მეთოდებში, ის მზრუნველობა შეგირდებზე, რომელსაც ადგილი აქვს განმეორებით კლასებში, უნდა ვრცელდებოდეს მთელს სკოლაზე. ეს აზრი განსაკუთრებით განავითარა ვ. პაულსენმა („*Päd Re form*“ 1904), რომლის აზრით სამოსწავლო გეგმის და სწავლების მეთოდების ნაკლები განხორციელებაში უნდა ვეძიოთ ძველი სასკოლო სისტემის უფარგოსობის მიზეზები. აღნიშნავენ შემდეგ იმ გარემოებასაც, რომ გამოყოფა სუსტ შეგირდებისა ცალკე ჯგუფად უსაძრის მათ ნიჭიერ ამხანაგების კეთილ გავლენას, ამცირებს მათში მოცილეობას სწავლაში, ამას შეუძლიან ცუდათ იმოქმედოს ბავშვის თავმოყვარობაზე, გამოიწვიოს უკმაყოფილება მშობლების მხრივაც. ყურადღებას აქცევენ იმ გარემოებასაც, რომ განმეორებითი კლასების მოსწავლენი უმთავრესათ უღარიბეს მცხოვრებთა შვილებია და ამას, ზოგიერთ პედაგოგის აზრით, ჰყვება ის ცუდი შედეგი, რომ ღარიბთათვის არსდება ცალკე სკოლა, რასაც შეუძლიან გააღრმავოს არა სასურველი სოციალური წინააღმდეგობანი, მანგეიმის სისტემის მომხრეთ ამაზე უპასუხებდნენ, რომ განმეორებით კლასების მოწაფეთა რიცხვში 30% შეძლებულ მშობელთა შვილებია და თუ ოჯახური პირობები მოქმედებენ ბავშვზე, უნდა სკოლა მიეშველოს მას; მოთავსება იმისთანა კლასებ-

ში, სადაც მოწაფეს განსაკუთრებული სიყვარულით ეპყრობიან და აქცევენ ყურადღებას მის ფსიხოლოგიურ და ფიზიოლოგიურ თავისებურობას ეს უსამართლობა კი არა, ქველმოქმედებაა.

რაც უნდა იყოს დღეს მანგეიმის სისტემა პოულობს მრავალს მომხრეებს. უკანასკნელთა რიცხვში მოგახსენებთ Reichlvat ქალ. კილისას, პოპპეს, რომელმაც ამ ცოტა ხანში გამოსცა წიგნაკი, სადაც ვრცლათ აწერილია მანგეიმის სკოლა; ავტორს ადგილზევე შეუსწავლია ეს და ბევრს პანეგირიკებსაც უძღვნის მას. თვით მოწინააღმდეგენიც Sonderklassensystem კი პოულობენ მასში კარგს

მხარეებს. ეს სისტემა, პრეტცელის აზრით, გვიჩვენებს, როგორი გასაოცარი წარმატება მისდევს სწავლაში იმისთანა საშუალებებს, როგორცაა შეგირდების რიცხვის შემცირება, განხორციელება იმ სამოსწავლო გვემისა, რომელიც ყურადღებას აქცევს რაოდენობას კი არა, არამედ მასალის საფუძვლიანად შემუშავებას. ჯგუფებრივი და ინდივიდუალური სწავლება სხვა და სხვა მიზეზების გამო ჩამორჩენილ ბავშვებთან და, ბოლოს, ფართეთ დაყენებული ზრუნვა სიღარიბისაგან შევიწროებულ ბავშვებისა. სწორეთ ამაში გამოიხატება უდიდესი და უტყუარი სამსახური ზიკინგერისა.

მ. მარკოზიშვილი.

სამსუდრო აღზრდის კამო

ღღეს, როცა ოფიციალურ პედაგოგიკას შემოაქვს ჩვენს სკოლებში სამხედრო აღზრდის წეს-რიგი, ურიგო არ იქნება გავეცნოთ გერმანელ გენერალ ლეიტენანტის ფონ-რეიხენაუს აზრი ამ საგნის შესახებ. გაზეთ „Tag“-ში (16. XI) მან გამოსთქვა, რომ ჯარის კაცობანას თამაშ შეუძლია მხოლოდ აენოს იმ დანიშნულებას, რასაც აღზრდა ისახავს თვალწინ, რადგანაც იგი ავითარებს ბავშვში მედიდურობას და თავის თავზე ღიდი აზრის შედგენას. ფორმის გარეგანი ბრწყინვალეობა დროშებისა და ალღუმისა უნერგავს ბავშვს ცრუ წარმოდგენილებას თავისი ძალებისა და მოქმედების მნიშვნელობის შესახებ. ამას ავადმყოფური გავლენა აქვს ბავშვის ხასიათზე და ხელს

უშლის მას სასკოლო მუშაობაში. განა შეიძლება ბავშვმა, რომელსაც ჯერ კიდევ ყურში უწივის გუშინდელი „ურა“, გულდასმით მოისმინოს ის, რასაც კლასში ასწავლიან? საზოგადოთ თავის-თავად ყოველგვარ გამოსვლას ბავშვებისას საზოგადოების წინაშე გარდა ენებისა არა მოაქვს რა. აქედან შეიძლება შეზღვევი დასკვნა: აღზრდა ხელს უნდა ეწყობდეს და მიმართული უნდა იყოს იმ პიროვნების გარემონიულად განვითარებისაკენ, რაც მაღლა დგას თავისი მუშაობის ნიჭით. საკმარისია ამ გზით სიარული და მაშინ სრულიად მოისპობა დანიშნულება რაღაც განსაკუთრებულ სამხედრო აღზრდისა.

პირველ-დაწყებითი საერო განათლება
ინგლისსა და ბრაზილიაში.

როგორც მოვეითხრობს ჟურნალი „P. H. Y.“, პირველ-დაწყებითი განათლება ინგლისში უსასყიდლო და სავალდებულოა. სკოლებში არსებობს ვრცელი პროგრამა: ასწავლიან სამშობლო ენას, ანგარიშს, გეოგრაფიას, ისტორიას, ქიმიას, ბუნების მეტყველებას; ალგებრას, ფიზიკას, ნემეკურ და ფრანგულ ენებს. ნორმალური კურსი პირველ-დაწყებითის სკოლისა შესდგება შეიდი კლასისაგან. მდგომარეობა მასწავლებლისა მეტად უზრუნველ ყოფილია: მასწავლებელნი კაცნი იღებენ 1240—3000 მანეთამდე წლიურად, მასწავლებელნი ქალნი კი 840—2000 მანეთამდე. რაღა, თქმა უნდა განათლებით იქაური მასწავლებლები აჯობებს რუსეთის მასწავლებლებს.

— ბრაზილიაში იმპერატორის დონ-პეტროს მეორის თაოსნობით 1951 წელს, 17 სექტემბერს, დადგენილ იქნა პალატის მიერ კანონი პირველ-დაწყებითი სწავლის შეცვლის შესახებ სატახტო ქალაქ როდრიგოპოლისში. მოქმედება ამა დადგენილებისა დაიწყო მთავრობის ბრძანებით 1854 წლიდან და იმყოფებოდა ძალაში 1889 წლის 15 ნოემბრამდე, მონარქიის დაცემამდე. დასაბამითი აზრი ამ კანონის დადგენილებისა იყო: გავრცელება პირველ-დაწყებითის განათლებისა სატახტო ქალაქში, მომზადება პირველ-დაწყებით სკოლათა მასწავლებლებისა და უზრუნველყოფა მათი აწმყოსა და მომავალში, დაარსება ინსპექციისა, რომელსაც უნდა დაეაღმებოდა მართვა-გამგეობა და ყურის გდება ყველა სამოსწავლო დაწესებულებათა. ახლა გვგმა პირველ-დაწყებითი განათლებისა იქ საქმიად შეცვლი-

ლია. საზოგადოთ პირველ-დაწყებითი განათლება ბრაზილიაში უსასყიდლოა, მაგრამ ზოგან სასყიდლოანი სკოლაც არსებობს. პირველ-დაწყებითი მასწავლებლები ინახება იქ დაბა-ქალაქების ხარჯით და განიყოფება სამ კატეგორიად: 1, საბავშვო ბალები, 2, პირველ-დაწყებითი სკოლები პირველი ხარისხისა, 3, პირველ-დაწყებითი სკოლები მეორე ხარისხისა. საბავშვო ბალები არსებობს ორივე სქესის ბავშვთათვის, წლოვანობით 4—7 წლამდე. პროგრამა სწავლისა ასეთია: ფიზიკური ვარჯიშობანი, შეერთებული სიმღერასთან; მუშაობა; პირველი წესები ზნეობრივის აღზრდისა; ვარჯიშობანი სამშობლო ენაზედ, კითხვა, წერა, შესწავლა ციფირებისა, ანგარიში და ხატვა.—

პირველ-დაწყებითი სკოლები პირველი ხარისხისა განიყოფება სავაჟო და საქალბო სკოლებად. ორივეში მიიღებიან 14 წლის შესრულებამდე, სწავლა ასეთ სკოლებში შესდგება სამი კურსიდან: პირველ-დაწყებითი, საშუალო და დამატებითი. თვითეულ კურსს აქვს ორი კლასი; მთელი კურსი კი გრძელდება ექვს წლამდის. ამ სკოლაში ისწავლება შემდეგი საგნები: წერა-კითხვა, პრაქტიკული არითმეტიკა, ფრანგული ზომები, მიწის ზომვა, გეოგრაფია, ისტორია ბრაზილიისა, ელემენტარული ფიზიკა, ბუნების მეტყველება, მოქალაქური და ზენეობრივი აღზრდა, ხატვა, პატრიოტული სიმღერები, გიმნასტიკა, სამხედრო ვარჯიშობანი, მუშაობა და მეურნეობა.— მეორე ხარისხის პირველ-დაწყებით სკოლებში სწავლა განიყოფება სამ ნაწილად

და შესდგება შემდეგის საგნებიდან: კალიგრაფია, პორტუგალური და ფრანგული ენები, ელემენტარული მათემატიკა, გეოგრაფია და ისტორია (სპეციალურად ბრაზილიისა), ელემენტარული ქიმია, ფიზიკა, ბუნების მეტყველება, მეურნეობა, სწავლა სიმრთელის დაცვისა (ჰიგიენა), ელემენტარული საპოლიტიკო ეკონომია, მოქალაქობრივი უფლება, ხატვა, მუსიკა,

გიმნასტიკა, სამხედრო ვარჯიშობანი, მუშაობა. სამოსწავლო პერსონალი ყველა სკოლებში შესდგება ნორმალურ სასწავლებელში კურს დამთავრებულთაგან. მკითხველი მიხვდება, რომ ნორმალური სასწავლებლები ბრაზილიაში ჩვენებურ საშუალო სასწავლებლებს სჯობნებია.

ლ. ბზვანელი.

კიდევ ს. ქვარიანის „საქართველოს ისტორი“-ის შესახებ

ჩვენ ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნაზე „საქართველოს ისტორი“-ის შესახებ¹⁾ უკანასკნელის ავტორმა ბ-მა სიმ. ქვარიანმა საქირად სენო პასუხი გაეცა და ამ პასუხში ხაზგასმით გვისაყვედურა ორი რამ: ერთი, რომ ჩვენ არ აღწერსხეთ კონკრეტულ მაგალითებით „ისტორია“-ში შემჩნეული პროვინციალიზმები და გრამატიული შეცდომები, და მეორე მარტვილის მონასტრის აღწენება შეცდომით (?) მიეწერეთ გიორგი II აფხაზეთისას და არა ბაგრატ III-ს, როგორც ამას თვით ბ-ნი ს. ქვარიანი ამტკიცებს.²⁾

გვგონია—საქმისთვის გამოსადეგი იქმნეს და ამიტომ მზადა ვართ პასუხი გავსცეთ ბ-ნი ს. ქვარიანს ერთზე და მეორეზედაც.

პროვინციალიზმებად ბ-ნი ს. ქვარიანის წიგნში ჩვენ მიგვჩანია შემდეგი სიტყვები (ან უკეთ რომ ვსთქვათ „სიტყვის ფორმები“): 1) დაჯჯა (დაიჯიჯა-ს მაგიერად.—იხ. „ისტ.“ გვ. 29, მწკ. 20), 2)

ღველი („მღველი“-ს მაგ. გვ. 18/²⁵, 93/^{13,21}),³⁾ 3) მოემწყვრა (მოემწყვდიას-ს მაგ. გვ. 82/¹⁹), 4) დაუჟდა, დაუჟინეს (დაუჟდა, დაუჟინეს მაგ. გვ. 28/²⁷, 84/¹⁴, 100/¹¹, 104/¹⁷, 109/⁵), 5) ბორუმი ბორჯომის მაგ. გვ. 94/²³), 6) დამოჩვალი (დამჩრვალი-ს მაგ. გვ. 118/¹⁰), 7) მაცადინობა („მეცადინეობა“-ს მაგ. გვ. 125/²¹), 8) ეპისკოფოზი (ეპისკოპოსი-ს მაგ. გვ. 18/¹⁴)⁴⁾, 9) ბძანებლობდა (ბრძანებლობდა-ს მაგ. გვ. 29/⁶)...

მძიმე გრამატიულ შეცდომად კი ბ-ნი ს. ქვარიანის „ისტორია“-ში უნდა ჩათვალოს ასო ჰ განდევნა ხმარებიდან (იხ. „ისტ.“ გვ. 44/³, 94/²⁷ ქონდა, ჰქონდა-ს მაგ. 90/²⁷, 82/¹⁹, 89/¹²... მაჰალი, მაჰჰალი-ს მაგ. და სხვა...), თუმცა, უნდა შეე-

³⁾ მ-ღველი—თავსართი (პრეფიქსი) მ, როგორც *nonnen agentis*—მომქმედ მირის სახელწოდების მასწავლებელი, უსთურად უნდა იქმნას დაცული, წინააღმდეგ შემთხვევაში უნის „გაველვარებას“ ვერ ავცდებით.

⁴⁾ თუ კი ხაღხის გასათქმას მისდევს ბ-ნი ქვარიანი—მაშინ სჯობდა ესმარა ფორმა ეფისკოპოზი, როგორც სმირად ხაღხში ღაზარაკობენ სოღმე, და არა ეპისკოფოზი.

¹⁾ იხ. ჟურნ. „ცანაღ.“ 1910 წ. № 10 გვ. 501—503.

²⁾ იხ. ჟურნ. „ცანაღ.“ 1911 წ. № 4 გვ. 241—243.

ნიშნით, ამ შემთხვევაში ავტორი ვერ იჩინეს სიმტკიცეს და ზოგჯერ კიდევაც იძულებულ ჰყოფს თავის თავს იხმაროს მის მიერვე „თავალისწინებული“ ასო (იხ. გვ. 6/14, 84/17, 21, 25; 85/16, 18...; 96/30...) თავისებურობა ბგერა ჰ-სი ქართულ ფონეტიკაში ყოველ დაკვირვებით მოაზროვნე ქართველისათვის აშკარაა და ამიტომ მისი განდევნა აღფაბეტიდან (და ამასთანავე ერთად ფონეტიკიდანაც, რასაკვირველია) გასაკიცხია¹).

ვეთანხმებით ბ-ნ ს. ქვარიანს — ენა ევოლიუციას განიცდის და კიდევაც უნდა განიცდიდეს. მაგრამ ევოლიუციაც არის და ევოლიუციაც. ლინგვიურ სფერაში შესაწყნარებელია მხოლოდლა მტკიცე და ყოველმხრივ დაკვირვებაზე გაცხრილული ევოლიუცია. და ამ მხრივ ყოველივე პროვინციალიზმი, ნეოლოგიზმი თუ მორფოლოგიური ცვლილებანი, როდესაც რომ საუკუნოებით ჩამოყალიბებულ ლიტერატურულ ენაში თანაბარი სიტყვაფორმები უკვე მოიძებნებიან (და ისიც კეთილხმოვანნი და სხარტად აზრის გამომხატველნი), ზედმეტად უნდა ჩაითვალოს.

გარდვლდეთ ახალ საკითხზე მარტილის „მონასტრის“ აღშენების შესახებ. ვიმოვრებთ — მარტილის მონასტრის აღშენება, თანახმად „ქართლ. ცხოვრ.“-ის ჩვენებისა (წ. II, გვ. 285. — ტიკინაძის გამ.), ჯერ-ჯერობით, სანამ ახალი საბუთები არ აღმოჩენილან, უნდა მიეწეროს გიორგი II აფხაზეთისას (921—955) და არა ბაგრატ III (980—1014)... ის წარწერა მარტილის უმთავრეს ტაძარზე, რომელიც გადმოუღია ბროსსეს და რომ-

ლის მიხედვით თ. ეორდანია და მისგან დამოკიდებით ბ-ნი ს. ქვარიანიც ამტკიცებენ მარტილის „მონასტრის“ აღშენების დამთავრებას მეფე ბაგრატ III-ს დროს, ჩვენ მტირელირსოვან საბუთად მივიგანია. და აი რატომ: ერთი მხრით კონიექტურა, ე. ი. აღდგენა წარწერისა იმ სახით, რა სახითაც ის მოყვანილია ეორდანის „ქრონიკებში“ (წ. I, გვ. 84—85), მეტად პრობლემატურია, და მეორე — წარწერის თვით შეუბღალავ ადგილების ახსნა-განმარტებაც, ანუ ეგრედ წოდებული ინტერპრეტაცია, შეცდომებითაა აღსავსე. მაგალითი უკანასკნელის მხრით. წარწერაში პირდაპირაა ნათქვამი „აღაშენეს წმიდა სანათლაგი“ — ი... ბ-ნი თ. ეორდანისა და მასთან ერთად ს. ქვარიანიც, — არ ვიცი კი რა საფუძვლის ძალით, — ამ ადგილს ხსნიან იმ მნიშვნელობით, თითქოს აქ საყდრის აღშენებაზედ იყოს ლაპარაკი. მაგრამ შევნიშნავეთ — ეს შემცდარი მოსაზრებაა. ძველ საეკლესიო ტერმინოლოგიით სანათლაგი სულ სხვა რამეს ნიშნავს, ვინემ საყდარი ან ეკლესია-საფანე, და ვრცლად აქ ამის განმარტება, მგონი, ზედმეტი და უადგილოც იქნენ...²)

რომ სახიდათაა აღნიშნულ წარწერაზე დანდობა — ამას კარგად გრძნობდა თვით წარწერის გადამღები აკადემიკოსი მ. ბროსსე, რომელიც თავის Hist. de la

²) შევნიშნავეთ მხოლოდ — ამ სიტუა-ტურში — მა შესაძლებელია სულ ახალი ისტორიულ-ეკლესიურული ჰერსპექტივა გადავიშაღოს თვალწინ. საკითხი იმაშია — რა იგულისხმება აქ „სანათლაგი“ — ს ქვეშ, ეგრედ წოდებული ბაპტისტერიუმი თუ სტოვა (სტოა)... უნდა ექიფინოთ იმედი, რომ მომავალი ეპოქაეუყანი მოჭეფენენ ამ საკითხს ჩათაყს...

¹) უკდ. „გან.“ 1910 წ. № 10, გვ. 502 სუკტი 2 (2 რუბრ.), 503 სუ. 1.)

Сбор. I, 278, II, 8. S-Pet. — 1858 — მარტ-ვილის აღწენების შესახებ სხვა აზრისაა, ვინემ ჟორდანი-ქვარიანი...¹⁾

კითხვის ამისთანა გამოურკვევლობისა გამო დავგრაჩენია მხოლოდ ვუსურვოთ ბ-ნ ქვარიანს მისდოს „ქარ. ცხოვრ.“-ის ჩვენებას, რომ ამ ნაირად თავიდან აიცილოს ის საშინელი *petitio principii*, რომელიც ნებისთ თუ უნებლიეთ მოსვლია მას ჩვენ მომართ სიტყვისგებაში.

დასასრულ, რა კი შემთხვევა გვეძლევა, საჭიროდ ვრაცხო ვუჩვენოთ ზოგიერთ ამ კნინ-ნაკულუღევანებებზედაც, რომლებიც შევამჩნიეთ ბ-ნ ქვარიანის „ისტორი“-ის მეორედ გადათვლიერების დროს და რომლებიც პირველ ჩვენ წერილში („განათ.“ 1910 წ. № 10) გამოგვჩა.

1) მე-8 გვ. მწკ. 20 ნახსენებია აზო, რომელიც გამოგზავნა ალექსანდრე მაკედონელმა საქართველოს დასაპყრობად. თუ ვინ იყო ეს აზო არაფერია ნათქვამი. საკუთარ სახელის ასეთ სახტად დატოვება, ისიც სახელმძღვანელოში, არ ივარგებს. მას წინ უნდა წაემძღვაროს განმარტველი სიტყვა (*appositio* — მიმატება) „სარდალი“.²⁾

2) მე-10—11 გვ. საჭიროა ორ-სამ წინადადებაში შედარებით ვრცელი ცნობების მოყვნა ერისთავების შესახებ, სწორედ იმ სახით, რა სახით მე-7 გვ. მამასახლისების შესახებაა მოყვანილი ცნო-

¹⁾ მარტვილის მონასტრის აღშენების საკითხის გამოსარკვევად იხ. აგრეთვე ჟორდანიას „ქრონ.“ წ. 1, გვ. 113—114, სადაც ნახსენებია ჭყონდიდის ეპისკოპოსი სტეფანე. მწკ. წლამდი, ე. ი. იმ წლამდი, რომელში ჟორდანი-ქვარიანი მიაკუთვნებენ მარტვილის აღშენების დასრულებას...

²⁾ ანუ „ლაშქართ მოყვარე“, როგორც სწორად ვახუშტი (იხ. მისი „საქართვ. ისტ.“ დ. ბაქრაძის რედაქტ. გამოც. გვ. 35. — თბილ. 1885 წ.)

ები. ამას მოითხოვს მტკიცე სისტემა გარდმოცემისა თხზულებაში.

3) მე-33 გვ. მწკ. 1 — ნახმენებია ბარდა სკლიაროსის აჯანყება, ხოლო თუ რომელ იმპერატორს (საბერძნეთისას) აუჯანყდა, არაფერია ნათქვამი. აგრევე მხ გვ. მწკ. 14—16 ნაამბობია „ბავრატ I“ დამოყვრა ბიზანტიის იმპერატორს და ითხოვა ცოლად მისი დისწული ელენე“ო. ისტორიულ სიმტკიცის დასაცველად ორევე შემთხვევაში საჭიროა იმპერატორების სახელის მოყვნა.³⁾

4) უკანასკნელ მე-21 გვ. მწკ. 23—25 და 60 გვ. მწკ. 19—23 აზრები ბუნდოვანად არიან გამოთქმულნი. როგორც სახელმძღვანელოში, რომელიც პატარავ ბისთვის არის დანიშნული, აღნიშნული ადგილები უცილობოდ მეტი სისწორით და სიტხადით უხდა იქმან გამოხატულნი...⁴⁾

სამ. ცომიათ.

14, IV. 1911 წ.
პეტერბურგი.

³⁾ საჭირო წყაროები: „ათონ. ივერ. მონასტ. 1074 ხელთაწ. აღაშუბით“. გვ. 9 (5—6 მწკ.), 10 (23—24)... „ქართ. ცხ.“ II, 320—321 გვ... უცხო წყაროებზე აღარ უჩვენებ, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ქართული წყაროებიც საკმარისია...

⁴⁾ პირველი ადგილი: „ვახტანგი დიდი ჯარით შეესია ბიზანტიის სასდერებს. შორეუ მხრით მოადგა (?) მზარსეთას დიდი ღაშქარი“ — შესაძლებელია, სხვათა შორის, შესწორდეს ან საირადე: „ვახტანგი დიდის ჯარით შეესია ბიზანტიას (ან ბიზანტიის სასდერებს — ორივე ერთია), რომელს შორეუ მხრით მოადგა მზარსეთის დიდი ღაშქარი“... შორეუ ადგილს, აქ არ მოვიყვანთ, მხოლოდ კი შევნიშნავთ აუტორას საყურადღებოდ, რომ სიმბსდოვნეს მოსამსობად საკმარისია მარტო-ოდენ კავშირის „ღა“-ს ჩამატება სიტყვების „საშელო, შეერთებული“-ს შორის (მწკ. 22—23).

პასუხად ბ-ნ დ. ქადაგიძეს

შურსად „განათლების“ მიმდინარე წლის მე-2 ნი-ში ბ-ნი დ. ქადაგიძე არჩევს ჩემ მიერ შედგენილ არითმეტიკის სახელმძღვანელოს ოთხის დებულების—მეცნიერულისა, მეთოდისა, ენისა და მიზნის მიხედვით.

იწყებს იმითი, რომ სახელმძღვანელო ჩვეულებრივ ცეკმზუკა აკებულა, მაგრამ დასძეს: „უცნაურ შთაბეჭდილებას ახდებს აღმინახე“.

აქ რაღაც გაუკებობაა: ან ჩვეულებრივ ცეკმზუკ არ უოთილა აკებულა, ან, თუ უოფილა, ამ შემთხვევაში უცნაური შთაბეჭდილება აღარ უნდა მოახდინას.

უზარეულესად ენდა ვაუწყო პატივცემულ კრიტიკოსს, რომ მე სრულიად აზრად არა მქონდა შემდგინა არითმეტიკის სახელმძღვანელო გიმნაზიის მე-2 და მე-3 კლასისათვის, რადგან ეს მიზან მიუღწეველი განზრახვა იქნებოდა საყოველთაოდ ცნობილ მიზეზის გამო: პირიქით, სხეულები სახელმძღვანელო არის გავრცელება ჩემ მიერ შედგენილის ორ ნაწილად: „არითმეტიკული ამოცანათა და რიცხვითი მაგალითების კრებული“-სა, რომელთაგან უკანასკნელში შეისწავლება ოთხი არითმეტიკული მოკმედება უოველ გვარ რიცხვებსე. ამიტომ, არამც თუ შეუფერებლად, არამედ უსაჭიროესად მიმანია არითმეტიკის სახელმძღვანელოში შემეტანა პირველი ნაწილი—აეთრეტული კურსი შთაღის რიცხვისა, მრიცხველობის სისტემისა, რიცხვთა გაყოფისა და დაშლისა, უდიდესი სკრიოთ გამოყოფისა და უმცირესი სკრიოთ კეციღისა. ამას შთითხოვს თანდათანობის პრინციპი, ღოგიკური კავშირი უოველ გვარ მეცნიერების ნაწილებისა და მეტადრე მათემატიკისა, რომელნიც ურთი ერთსე უფრო მკიდროთ არიან დაკავშირებული და ბესერბიუად, აუცილებლად

ერთი მეორისგან გამომდინარეობენ. უამისოთ შეუძლებელია შეგნებით შესწავლა ნაწევრისა, რომლისათვისაც ნიდაგეს უმზადებს მთელი რიცხვთა გაყოფის თვისებანი და მასე დაკავშირებული უდიდესი გამოყოფი და უმცირესი კეციღი.

„რა კავშირი აქვს სხვა და სხვა სისტემებს მრიცხველობისსა შრტივ ნაწევრებთან, განცვიფრებით მეკითხება ბ-ნი ქადაგიძე: ამის ახსნა თვით ე. სრამელაშვილისთვის მიგვიჩივლიათ“. მე სიამოვნებით ვასრულებ მის მონღობილებას და მოვახსენებ: სწორეთ მრიცხველობის ათუულიან სისტემაში უნდა ვეძიოთ საფუძველი რიცხვთა გაყოფის თვისებისა და არა სხვაგან. განა გარეშე ათუულიან სისტემისა იგივე თვისებანი დარჩებოდა იმის გასაკებად, თუ რომელი რიცხვი იყოფა 2-სა, 3-სა, 5-სა და სხვა შრტივ რიცხვებსე. მაგალ., რიცხვი 12, ათუულიან სისტემით დაწერილი, იყოფა უნაშთოდ 2-სა, 3-სა, 4-სა და 6-სე; იგივე რიცხვი სხუთუულიან სისტემით დაწერილი, არც ერთ ნაშთოვლილ რიცხვზე არ იყოფა, რადგან იგი აღნიშნავს მხოლოდ 7-ს. ეს ერთი მაგალითიც ნათელ ჭეოთს იმ ძირითად ჭეშმარიტებას, რომ მრიცხველობის სისტემაზუ დაშეარებული რიცხვთა გაყოფა და ამ უკანასკნელზე ნაწევრების გამორტივება, გერთიმინშენკლობა და სხ. მამასადამე მრიცხველობის სისტემ დაწებითი რგოლი უოთილა იმ ცოღისს ვაჭვისა, რომელსაც არითმეტიკის უმთავრესი ნაწილი ექვდება.

გარდა ამის, თვით მრიცხველობის სისტემას ერთი უდიდესი გამოკონება კაცთა აზროსებისა, რომლის სიღრმე-სიკანესი უნებ აღვილად ვერ წარმოვიღებნა ჩვენ, ვისაც მზა-

მზარეულად გვაქვს გადმონაცემი ინდოელთა-
 გან. თეორეტიულად შეგნება მრცხველობის
 ათეულაინ და სხვა სისტემისა დაუფასებელი
 მასალაა მოწაფეთა ცოდნისა და განვითარები-
 სათვის, რაც შეადგენს სკოლის უმთავრეს
 მასალას. ამიტომ თქმა იმისი, რომ აღნიშნულ
 ნაწილს წიგნის დანარჩენთან არავითარი კავ-
 შირი არა აქვს, უსაფუძვლოთ უნდა ჩათვა-
 ლოს.

ბ-ნ ქადაგიძის აზრით, სიდიდის განმარ-
 ტების შემდეგ უნდა გადავსულიყო სხელწო-
 ლებითი. რიცხვების თვისებებზე და გამომერ-
 კვთა, თუ რა კავშირი აქვს ამ რიცხვთა თვი-
 სებას მარტივ ნაწევართა თვისებასთან. დიდი
 ნახტომია, ბატონო! აქვენიც კარგად მოკეს-
 სებათ, არითმეტიკის სისტემატიურს და
 არა პროფედევდუკურ კურსში ოდენობა—ნა-
 წევრის მანძილზე რამდენიმე საუკუნოინი
 კიბუა, რომელზედაც ასედა შეუდებულა, თუ
 ერთ საუკუნოს შიგნით გამოსტყუებით, წინააღმ-
 დეგ შემთხვევაში ნაწილების შექანკურად და-
 კოწიწება გამოვიდოდა, მათ შორის ლოგიკურ
 კავშირის უარყოფა, თანდათანობის დარღვევა.

ზემოთ მოყვანილ შედარებას სწავლების
 საქმეში დიდი მნიშვნელობა აქვს, ხოლო თა-
 ვის დროზე და შესაფერ ადგილას. სწორეთ
 იგივე შედარება, რაზედაც ბ-ნი ქადაგიძე მი-
 ეციითობს, საჭიროთ დაფინსხე მიმეყვანა
 წიგნის 21 გვერდზე, სადაც სახელწოდებულ
 რიცხვების მაგალითით ვამტკიცებ, რომ ნა-
 წევრებისა და მთელი რიცხვის ერთი მეორის
 შესავსად გამოხატვა შესაძლებელი ეყოფილა
 და ამის უამო მათ შორის არ არის არსებითი
 განსხვავება, ნაწევარი მთელი რიცხვის
 გაფართოებული ცნებაა. რომ ეს დებუ-
 ლება მოწ.ფემ ჭეროფანად შეივბოს, აუტი-
 ლებლად საჭიროა სათანადო მომზადება, რა-
 სიც იძლევა მთელი რიცხვის თეორეტიული
 კურსი და თვით მრცხველობის სისტემა, ბ-
 ქადაგიძის-მიერ ათეულწიხუბული.

რაც შეეხება იმ ცნებათა გამოთრკვევას, რთ-
 მელნიც რუსულად აღინიშნებთან სიტყვებით
 ВЛИЧИЧНА და КОЛИЧЕСТВО, უნდა მოგახ-
 სენოთ, რომ ტერმინების უჭონლობის გამო
 საქმე დიდ დაბრკოლებას განიცდის. ბ-ნ ქადა-
 გიძის მიერ ნახმარი ტერმინი „სიდიდე“
 როგორც თვითონვე ბრძანებს, სახსებით არ
 შეიძვის იმ შინაარს, რასაც მას უნდა ვაკეთ-
 ნებდეთ, ამიტომ უზიარტესობის მიცემა ამ
 თუ იმ ტერმინისათვის ჭერ-ჭერობით შეუძ-
 ლებელია. შირადად მე ტერმინი „სიდიდე“
 შეუყურებლად მიმაჩნია, ვამტობინებ ასევე შირ-
 ველ ცნებისათვის „ოდენობა“-ს და მეორესა-
 თვის „რაოდენობა“-ს. მე ამ ორ ტერმინს
 ვხმარებ ჩემს სახელმძღვანელოში და უადგი-
 ლოთ ხმარება. მოყვანილ ტერმინებისა ერას
 და იმავე გვერდზე, რასაც საზარალიანად შე-
 ნიშნავს ბ-ნი ქადაგიძე კორექტიურულ შეც-
 დობად უნდა ჩაითვალოს, სწორეთ ისეთად,
 როგორიც თვით მისევე წერილში 114 გვერდ-
 ზე მეორე სვეტში ვუხვდება, სადაც ნახმარია
 ტერმინები „მიმართულება“ და „მიმართი“
 ერთისა და იმავე მნიშვნელობით. რომ უფრო
 გულდინჯათ გადაუთვალერებინა სახელმძღვა-
 ნელო, ბ-ნი ქადაგიძე შენიშნავდა არა ერთს
 ხალ ტერმინს, რომელიც შირველად არის
 ნახმარი და რომლის შესახებ საჭირო იყო
 თავისი შეხედულობა გამოთქვა. როგორც
 ზევითაც მოგახსენეთ, ტერმინების უკონლო-
 ბა დიდ ნაკლს შეადგენს და მოითხოვს მცოდ-
 ნე შირთაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას,
 სერიოზულ შემოხმას.

კაითვის თვისებათა აღმოსახენად მე შომ-
 ეუს სამი ძირითადი დებულება, რომელთაგან
 შირველი მდგომარეობის შემდეგ ში: უკეთუ
 თვითეული შესაკრები. იეთთა რომელსაქ
 რიცხვზე, მათი ჭაშიც კაითთა იმავე რიცხვ-
 ზე. ბ-ნი ქადაგიძე ამს სრულ სიმართლედ
 აღიარებს, ხოლო საჭიროთ სოვლის შემდეგი
 დებულებაც მიემატოს: შესაძლებელია შესაკ-

რებები არ იყოფებოდნენ რომელსაში რიცხვ-
 ზე, მაგრამ მათი ჯამი-კი გაიყოს იმ რიც-
 ხვზე; ვინაიდან სამზე გაყოფის წესი უაბი-
 სოდ ვერ აისხნება. როგორც უოგელგვარ
 კანონს, ისე ტეშმარიტებად აღიარებული მ-
 თებთაგურ დებულებას ჟროვანი გამოყენება
 სჭირია. აქ უადგილოთ უნდა ჩათვალოს მო-
 ეყანილი დამატება, რადგან სწორედ უამისოთ
 აისხნება 3-ზე გაყოფის წესი. ეს ასე რომ
 არ იყოს, მაშინ დაგვიტყვიან ვიდეუ ერთი
 (მესხეთ) დებულებაც მოგვეჩვენას, სახელდობრ:
 შესაძლებელია რამდენიმე შესაკრები იყოფე-
 ბოდეს რომელსაში რიცხვზე, რამდენიმე არა,
 მათი ჯამი-კი გაიყოს იმავე რიცხვზე (6+
 9+2+4); ან ვიდეუ: შესაძლებელია ერთი
 შესაკრები იყოფებოდეს რომელსაში რიცხვზე,
 რამდენიმე არა, მათი ჯამი-კი გაიყოს იმავე
 რიცხვზე (3+5+1): 3. მივეივს, რატომ
 ეს დებულება-კი არ მოიყვანა ბ-ნ ქალაგიძეს,
 ხომ მის მიერ მოყვანილთან სწორ უფლები-
 ნია! მაგრამ, რა თქმა უნდა, ამ გვარი დებუ-
 ლებანი შეტი ბარგია, რადგან სამზე გაყო-
 ფის წესის დასამტკიცებლად რიგობად დუო-
 ყილი რიცხვი ვიდეუ უნდა დაძალოს შესა-
 კრებებად, რომელნიც შეადგენენ ოს ან რამ-
 დენსაში სამზე გასყოფ ჯამს, და თვითველი
 ჯამი-კი ამ შემთხვევაში განიხილება როგორც
 ცალკე შესაკრები საერთო ჯამის—მოცემულ
 რიცხვის შესადგენად. უადგილობის გამო აქ
 ვისარკებლებ წიგნში მოყვანილ მაკალითით:
 ოთხმოცდა ცხრამეტებისკან, ცხრებისკან და
 ხუც გასმულ რიცხვებისკან შესდგება სამი
 ჯამი: 297, 36 და 9; ესენი თავის მხრივ
 შეადგენენ მოცემულ 342-ს შესაკრებებს,
 რომელთაც თვითველი უნაშთოდ სამზე
 იყოფა, ამიტომ მთელი რიცხვიც 3-ზე გაი-
 ყოფა.

ბ-ნ ქალაგიძის მოსახრება შესახებ ოდნო-
 ბისა (მისის ტერმინოლოგიით „სიდიდისა“)
 ახლ აღმოჩენად უნდა ჩათვალოს. საქმე ის

არის, რომ მე ვსხნი ამ ზოგად ცნებას, რო-
 გორც მათემატიკურ მეცნიერების მიერ მიღე-
 ბულია, ე. ი. სკან-მოვლენათა თვისების
 ცვალებადობით, მეტ-საჯლებობით, რაც შე-
 ადგენს სხობადლო მათემატიკის შესწავლის
 საგანს; შემდეგ გადავიფარ არითმეტიკის
 შესწავლის საგანზე—რიცხვზე, ე. ი. ოდუ-
 ნობის იმ კერძო მნიშვნელობაზე, რომე-
 ლიც წარმოსდგება ერთ გვარ სკანთა. თვა-
 ლით ან შედარებით. ასეთის ხსენით ბ-ნი
 ქალაგიძე არა კმყოფილდება. „მე მგონია,
 ამის იგი, რომ მარტო ცვალებადობით სკ-
 ნის თვისება სიდიდით არ გადაიტყუვა, მაგ.
 ფერი სკანის ცვალებადი თვისება (შავი,
 მოხავო...), მაგრამ შეუძლებელია ითქვას,
 რომ შეადგენდეს სიდიდე“. მანატიეთ—
 სტეებით. სკანმოვლენათა უოგელგვარი თვი-
 სება, რატომ ცვალებადობას განიხილს, რო-
 გორც იტყენ მიერ მოყვანილი მაკალითი აყ-
 რ და შეც დეუმეტებ—სითბო, ელექტრონი
 ძალა, მანძილი, დრო—ვევლა ეს ზოგად ოდუ-
 ნობის ცნებაში შედის. მეცნიერებაში სხობა-
 დოდ მიდილებულია: ვევადაუერი, რაც-კი ცვალე-
 ბადობს, მეტ-საჯლებობით წარმოგვიდგება,
 გაზომება ვიდეუც, სოლო სტეროთა იმ პრო-
 ტესისათვის, გაზომისათვის, სათანადო ერ-
 თუელის შერჩევა. როცა ავითუელ ზემოთ
 ჩამოთვილილ ოდენობას ერთუელს გამოეძე-
 ნით, მას შევადარებთ, შევადგად მივიღებთ
 რიცხვს, როგორც არითმეტიკის შესწავლის
 საგანს, მანამ კი იგი ითვლება ზოგად ოდუ-
 ნობის ცნებად. რეაბიურმა გამოაცოცის ტერ-
 მომეტრი, ოსთავისაც სითბოს სახომ ერთუ-
 ლად მიიღო გრადუსი, რის შემწობითაც
 შეგვიძლიან გაზომოთ და გავგოთ, რომ
 მაგ. დღეს ჭერის სითბო 10⁰-ა. აგრეთვე
 გაზომება ელექტრონი, ძალა, ფერი, გუთხე
 და სხ. უკეთუ რომელიმე თვისებისათვის არ
 მოიპოვება ჟერ სახომი ერთუელი, ეს კიდემ

იმას არ ნიშნავს, რომ იგი ოდენობას არ შეადგენდა. შეცნიერება თან და თან იგონებს ისეთ თავიკებათა სხვათა ერთეულებს, რომელთადაც წინათ აღამინს წარმოდგენა არა ჰქონია, და ამ საშუალებით შესაძლებლად ჰქონდა სხვადა ოდენობის რიცვის შეზავსად წარმოდგენას. განსვენებულმა პრაფ. თარხნიშვილმა ერთს თავის ლექციაზე მთავრისა დემონსტრაცია ახლად გამოგონილ მანქანისა, რომლის საშუალებით ტეხილ ხაზებით აღი-

ნიშნებოდა შავ ლაფაზე გრძნობათა დეკლავ; სავარისია იმ ხაზის ერთი მუხლი მივიდოთ ერთეულად, რომ გრძნობა გაიზომოს, რიცხვით გამოიხატოს. მაშასადამე, არამც-თუ ფერი, ისეთი განკენებული თვისება არსებისა, როგორც გრძნობაა, შედის ოდენობის ცნებაში და რიცხვითაც გამოიხატება, უკეთეს მის შეუერხეთ სხვათა ერთეული.

ეგ. ხრამელიაშვილი.
(შემდეგი იქნება)

მოწერილი ამბები

(წერილი ბათუმიდან)

ვარსულ თვეში რუსულ გაზეთ „ბატუმსკია ვესტი“ ფურცლებზე ცხარე კამათი ჰქონდათ გამართული გ. სოდორაშვილსა და გოგოლაძეს იმ პროექტის გამო, რომელიც ამას წინათ შეიმუშავა და ქალაქის სასკოლო კომისიას წარუდგინა ქ. ბათუმის და სავაისი სკოლების მასწავლებელთა კორპორაციამ. მოკლეთ საქმის ისტორია ასეთია: ქალაქის დაწვებითი სკოლები უმეტესათა სამ-განყოფილებიანია; მასწავლებლებს სასურველათ დაუნახავთ მეოთხე განუ. მიმატებაც, მაგრამ, რადგან იმელი არ ჰქონიათ ქალაქისაგან ეოველ ნაციონალურ სკოლასთან ცალკე განუ. გახსნისა უფულობის გამო, მათ ბევრი არ უფიქრიათ, ქალაქის მდგომარეობა სხეში მიუღიათ და შემდეგი პროექტი წარუდგენიათ: გაიხსნას ერთი შერეული მეოთხე განუ. ეველა ჩვილის სკოლების ბავშვებისათვისა. ამ ხაირათ მასწავლებლებს თითქოს ერთბაშათ ორი კურდღელი დაუქრიათ: განყოფილება გავხსნიათ და ქალაქიც შეტი ხარჯებისაგან გაუნთავისუფლებათ. კარგი და პეტროსანი, ერთბაშათ ორი კურდ-

ღლის დაჭერა დაიხაც ჩინებული ნადირობა, მაგრამ საუბედურათ ეს ორი კურდღელი ნამდვილათ ორი ბაჭის გამოდგა, ხოლო ორი დელო კურდღელი კი მონადირეებმა თავალიდან დაჭკარგეს.

შერეული განყოფილების გახსნამ მასწავლებლების პროექტის თანახმათ, მოითხოვა სამშობლო ენის, თუ სრულიად უარ-უოფა არა, მისი საკმაოთ მიფუჩეჩება მანდ, და ამ ხაირათ კაი ხანა დამარხულ მუნჯური მეოთხის აღდგენა.

აი, ამის გამო გაიმართა კამათი ბ. ბ. სოდორაშვილსა და გოგოლაძის შორის.

მასწავლებელთა კორპორაციის პროექტი აშკარაა, დიდს შეცდომას წარმოადგენს: სხვა და სხვა ერთგნებთა ბავშვების ერთ განუ. მოთავსება და მათი ერთ უცხო ენაზე სწავლება სამშობლო ენის დაუნარებლათ, ხოლო ამ უკანასკნელის დაქვეითება, როგორც მაგ. მუხუთ კაკვეითლზე გადატანა ან და მისი, როგორც ერთი ცალკე სკანის სწავლება, ისეთი დიდი დანაშაულობაა, რომ არ ემატება არა

თუ მასწავლებელს; არამედ მასაც, ვისაც რაიმე სადი წარმოდგენა კი აქვს სწავლა-აღზრდის საქმეზე.

სახოგადოთ სამშობლო ენის მნიშვნელობა სწავლა-აღზრდის საქმეში და განსაკუთრებით დაწვევით სკოლებში, და თვით უცხო ენის მისი საშუალებით სწავლებაც ეს ისეთი მართკი და თან სადი ზედაგოგიური შეხედულებაა ჩვენს დროში, იმდენათ ნათელი ჭეშმარიტებაა, რომ ამაზე ღამნარკი ზედ-მეტად მიგვაჩნია. რიგიანი მასწავლებელი, ვინც სკოლაში, ამ წმინდა ტაძარში, ისე კი არ შედიოდა, როგორც ჩვეულებრივი მთავრობის მოხელე, არამედ როგორც ნამდვილი აღმზრდელი, მაშინაც კი სცდილობდა ამ ჭეშმარიტების დაცვას, როცა ჩვენი ჭკუის მასწავლებელი ბიუროკრატი მას ბურთს სჩრიდა ამოში და სამშობლო ენაზე სკოლაში ხმის ამოდებას მომაკვდინებელ ცოდავთ უთვლიდა. დღეს კი, როცა ეს ჭეშმარიტება რამოდენიმეთ მანინ თვით ამ ბიუროკრატამაც კი შეიგნო და შესამე სათათბირომაც ადიარა, სწორედ სამწუხარო მოვლენათ უნდა უნდა ჩაითვალოს, თუ რომელიმე მასწავლებელი არა თუ ფარათოდ არ სარკებლობს ამით, პირაქით, წინააღმდეგსაც აკეთებს. ამის წინააღმდეგის შტკიცება და ბათუმის მასწავლებელთა ზროექტის გამართლება უოვლად შეუძლებელია და გვაკვირვებს, თუ რათ შეეცადა ბ. სოდორაშვილი ამ შეუძლებელის შექლებას და მავის თითრათ მოჩვენებას. სხვა მის მოსახრებათა შორის, ხსენებულ ზროექტის დასაცავათ, ტუელია იმის შტკიცებაც, თითქოს სამი წლის განმავლობაში ბავშვებს იმდენათ შეეძლოთ რუსული ენის შესწავლა, რომ შეოთხეწედს არ გაუჭირდეთ ყველა საგნების ამ ენაზე სწავლა სამშობლო ენის დაუხმარებლათ. ანაც ცხად ჭკოთის არა ერთი და ორი წლის ზრაქტიკა სამასწავლებლო ახმარეზზე.

მაგრამ იქ იმდენათ ჩაუყარადლებოთ ის კი

არათ, რომ ბ. სოდორაშვილმა, როგორც არა ზედაგოგმა, შემცდარ ზედაგოგიურ ზროექტს გამოსარჩადა, არამედ ჩვენათვის უფრო საუურადლებათა შორე ცარეშობათა, სახელდობრ ის, თუ როგორ მოუვიდათ ასეთი ნაბიჯის გადადგმა თვით მასწავლებლებს, იმათ, ვინც თავისი მდგომარეობით სრულად წინააღმდეგს უნდა იცავდენ, ვინც ყოველის საშუალებით უნდა ებრძოდენ სკოლაში სამშობლო ენის მიფუწეჩებას და არა ზირიქით ხელს უწყობდეს მას.

ასეთი მარცხი რომ რომელსაშე შორეულ სოფლის მასწავლებელს მოსვლოდა, კიდეც როგორმე შესაწუნარებელი იქნებოდა; რა ქნას ზოგიერთ სოფლის საბრლო მასწავლებელმა, რომლის ურამდის ეგებ ჟურ არც კი მიუწევა სამშობლო ენაზე სწავლების ნებართვის ამბავს და ის მოხლოდ მისი ერთად ერთი ბატონ-პატრონის ინსპექტორის ცირკულარებით და მისი ჩაუერხეულებით ხელმძღვანელობს; ის ისეთ ზირობებში ეწევა თავის მძიმე მოვალეობას, რომ მას ვერ მოუხერხებია ერთად ერთი რიგიანი ქართული ზედაგოგიური ჟურნალის „განათ.“ გამოწერაც კი; აბა სხვა აურებულ ზედაგ. დიტრატურას რუსულ ენაზე ის ხომ მუდამ იყო და კახისსაც იქნება მოკლებული. ჩვენ ამით არ გვიანდა საესეებითი გაგამართლოთ სოფლის მასწავლებლები, მაგრამ არც ის გვიანდა დავაჯროთ, რომ, თუ გული გულობდეს, წლიურათ ორი მას. გამოღება ყურ. „განათლების“ შესაცხათ მანინ შეუძლებელი საქმე იფოს მათთვის. მაგრამ სოფლის მასწავლებლებს რადა უნდა უსაყვედროთ, როცა ცაცილებით უწეთეს ზირობებში მყოფთ ქალაქის მასწავლებლებშიც ბევრი მოიკნება ისეთი, რომელიც არა საკლებ ზერელე შეხედულებისათ თავის მოვალეობაზე და მისი ზედაგოგიური ცოდნა-გამოდდილებით ბევრ სოფლის მასწავლებელსაც კი ჩამორჩება. ასეთათ სხვათა შორის ქ. ბათუმის ზირველ-დაწვეათ (სახეში გვაქვს არა მარტო ქალაქის მ. — დაწ-

ეებითი სკოლები და სხვა დასავლ სკოლების ზოგიერთი მასწავლებელიც) და ჩვენ სრულიადაც არ გკავიყვირდება, რომ სხვალ ისეთივე მარცხი მოუვიდეს მეთრესაც და მესამესაც, როგორც ქალაქის მასწავლებელთა კორპორაციას მოუვიდა.

გასაკვირალია მაინც ქ. ბათუმის მასწავლებლების საქმე. ამ ქალაქში, მეტი თუ არა ოქაშდის ასე თუ ისე პროგრესულ მიმართულების მასწავლებელი მაინც იქნება და მათი არსებობა თითქმის აზავინ იცის. მდგომარეობით ისინი თითქმის ძალაღს ცოტათი განსხვავდებიან ერთი მეორისაგან, მიუხედავად ამისა მათ აქაშდის არა თუ ვერავითარი კავშირი და ურთიერთი შორის დამოკიდებულება გერ შუქნიანო, არამედ ხეირიანთ ვერც კი იცნობენ ერთმანეთს. თვითუკული მათგანი სავსებით თავისთავის ცხოვრებას და ხშირად ერთსა და იმავე სკოლაშიც კი არ იცნან ხეირიანთ თუ რას აკეთებს და რას წარმოადგენს მისი ამხანაჯი. იყო, მართალია, ერთი დრო, როცა რამოდენიმე შირ.—დაწ. სკოლების მასწავ-

ლებლებს ჰქონდათ ერთმანეთთან, თუ შეიძლება ასე ვითქვათ, პროფესიონალური დამოკიდებულება; მაგრამ, კარდა იმისა, რომ ეს იყო ის დრო, როცა ჰეირში სულ სხვა სენი ტრიალებდა და სხვანაირათ არსებობას არც შეიძლებოდა, სავსეღერათ მაშინაც ეს დამოკიდებულება უფრო ზირადულ კინკლაობითა სსზრდობდა, ვიდრე შეკნებული მუშაობით სავსათ სავსე. მიუხედავად ამისა, მას მაინც დიდი ნინიშნულათ ჰქონდა და მირი არსებობა სსურველი იყო შემდეგშიც: მისალოდნელი იყო კინკლაობას და ზირადულ ანკარიშებს ერთსედაც ბოლო მოუკებოდა და მასწავლებლები საქმეზე გადასულიყვენ, მაგრამ 'ზოგიერთებმა აღარ დაიცადეს; მათთვის ძნელი შეიქნა საამხანაგო დისციპლინა, ჩვენ საქმეს, ჩვენვე კავკეთობით" განაცხადეს და დემონსტრატულათ განშორდენ ერთმანეთს... თუ რავთორ აკეთებენ ისინი ამ თავიანთ სსქმეს" ამის ერთ უტყუარ საბუთს წარმოადგენს მათი ზემოხსენებული პროექტი.

ალაიციე.

წერილი სამეგრელოდან

ზოგიერთ მასწავლებლებს რომ ჰკითხოთ, რას შვრებიან ისინი სკოლაში, თამამად შოგიგებენ, რომ ასწავლიან რიგინან და წესიერად, მაგრამ კარგად რომ დაუკვირდეთ მათ სწავლებას — გულის გამსერავი სინამდვილე წარმოგიდგებათ თვალწინ, რომ დღევანდელი სკოლა მკედარი სკოლაა, მისი მიზანი არის მხოლოდ რუსული ენის შესწავლა; რუსული

ენა დგას ცენტრში, და ყველა სხვა საგნები იმას ემსახურებიან: არითმეტიკაც, გეომეტრიაც, გეოგრაფიაც, ისტორიაც, ბუნების-მეტყველებაც და სხვა.

ერთი საგნის ენა განსხვავდება მეორე საგნის ენისაგან. მაგ. ისტორიის ენა ძლიერ განსხვავდება ბუნების-მეტყველების ენისაგან, გეომეტრიის — გეოგრაფიისაგან და სხვა, რადგანაც გეოგრაფიაში და

გეომეტრიაში გვაქვს საქმე სულ სხვა და სხვა საგნებთან.

გეოგრაფიაში—ცის მნათობებთან, მიწის ნაწილებთან და მათს აწერილობასთან ზედა-პირის, ნიადაგის, გეოგრაფიულ მდგომარეობის, ჰაერის, მცხოვრებლების და მათი წარმოების მიხედვით; გეომეტრიაში—ხაზებთან, იმათ თვისებებთან, კუთხეებთან, სხვა და სხვა ფიგურებთან და იმათ დამოკიდებულებასთან; ბუნების მეტყველებაში—სხვა და სხვა ცხოველებთან, მცენარეებთან, ქვებთან, მანებთან, ჰაერთან და სხვა.

ჩამოთვლილი საგნების სწავლების მიზანი კი არ არის იმათი შესწავლა, როგორც ცოდნის შექმნა, რაც შეუძლებელია თვინიერ დედა-ენისა, არამედ რუსული ენის ყოველ-მხრივი შესწავლა, მაგრამ სამწუხაროდ ჩვენი ნორჩი თაობა ვერც ამ ენას სწავლობს და სულიერ-ხორციელად მახინჯდება.

გული გიკვდება კაცს, როდესაც ჰხედავ, რომ ბავშვი ალტაცებით იშვევრს თითს რაიმე ართიმეტრიკულ, ან გეოგრაფიულ, ან ისტორიულ ქართულად მიცემულს კითხვაზე და ჰმუნვით მალავს თითს იმავე კითხვაზე, მაგრამ რუსულად.

ამნაირად, როდესაც ზემოხსენებული საგნები ისწავლებიან არა იმ დედაენაზე, რომელიც დედამ შვილს მტკუნსთან ერთად შეაწოვა და რომელზედაც ბავშვმა პირველ რვა წლის განმავლობაში მიიღო იმდენი ცოდნა, რამდენსაც ის ვერ შეიტანს მთელს თავის სიცოცხლეში, გვიან მიღის ცოდნის მიღება ამ საგნებში, რადგანაც ნახევარზე მეტი დრო იმას უნდება, რომ გაუგებარ ენაზე გაგონილი

ბავშვს რამენაირად გააგებინოთ და ბევრი ვარჯიშობის შემდეგ გაუგებარ ენაზე აზვიროთ. ცოდნის შექმნასთან მკიდრად დაკავშირებულია სულის ძალების განვითარება. თუ პირველი გვიან მიღის, მეორეც, რასაკვირველია, გვიან წავა.

რადგანაც ბავშვი დიდს წამებაშია, როდესაც უნდათ გააგებინონ გაუგებარ ენაზე, პირველად, ფორმის ანუ ენის მხრივ, და მეორედ, შინაარსის მხრივ, ამ მუშაობაში ბავშვის როლი მკირდება და მასწავლებლის კი დიდდება; მუშაობაში ბავშვი ღებულობს ცოტა მონაწილეობას და მასწავლებელი კი დიდს, რაც პირდაპირ ანტიპედაგოგიურია. ეს მოვლენა ასუსტებს ბავშვებში აქტიურად, ენერგიულად და თავისუფლად მუშაობის ნიქს. ამიტომ ერთი მიზეზი ჩვენს ახალ-თაობაზე აღბეჭდილი აპპატივისა და უენერგიობისა სწორედ ეს არის.

ჩვენ მასწავლებლებმა უნდა მივაქციოთ ამ უკუღმართობას ყურადღება, რადგანაც ეს უკუღმართობა ყველაზე უფრო ჩვენ უნდა გვესმოდეს.

ფუჟია შერიგება უკუღმართობასთან, რასაც ჩვენ ჩავდივართ, რადგანაც ეს შერიგება უნაყოფოა, ვერ სპობს უკუღმართობას. ამიტომ ჩვენი ვალია საქმეს პირნათლად ვემსახუროთ, სიმართლეს პირდაპირ შევხედოთ და მტკიცედ დავიცვათ ის უფლებანი სამშობლო ენის შესახებ, რაც მონიკებული გვაქვს. რომ ბევრი ჩვენში სამშობლო ენასა მტრობს, ეს ცხადია, მაგრამ ჩვენი ვალია წინ აღუდგეთ უკუღმართობას და ნუ გავუხდებით მტრად ქვეყანას.

ს. მატრონაშვილი.

ბიბლიოგრაფია

1. Е. А. Пахомовъ. Монеты Грузии
4. I. Домонгольскій періодъ, СПб.
1910 г. გვ. I—129.

ქართული ნუმიზმატიკის მეცნიერულად შესწავლა ძლიერ ცუდ მდგომარეობაში არის. ბროსეს, ბარათაშვილის, ბარტოლომეის, ლანგლუს შრომები ძლიერ დაძველებულნი არიან და სრულიად ვერ აკმაყოფილებენ იმ მოთხოვნილებას და იმ კითხვებს, რომლებითაც ამ ეამათ მიმართავენ მეცნიერები ამ ცოდნის დარგს. ნუმიზმატიკას დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიური ისტორიის გამოკვლევაში. ახალი შრომის ავტორი ბ. პახომოვი ცდილობს შეაფასოს ეს ნაკლი ჩვენ მეცნიერებაში და მართალი უნდა ვთქვათ, რომ მშვენიერი შრომა გვიძღვნა. ბ. პახომოვის შრომა ასწორებს ძველი ავტორების შეცდომებს, ძველი და უფრო დიდ ძალი ახალი მასალების შემწეობით იკვლევს ნუმიზმატიურ ნაშთებს. ავტორმა კარგათ იცის აღმოსავლეთის ენები, მათი შემწეობით ხსნის ჩვენ ფულებზედ არსებულ წარწერებს, ცდილობს აგრეთვე გამოიკვლიოს რა და რა დროს ეკუთვნის ის ფულები, რომლებზედაც არ არის ქრონოლოგიური ცნობანი. ავტორის მიზანია გამოიკვლიოს ჩვენი ნუმიზმატიკის ისტორია მე XVIII საუკუნემდე. დასაწყისი ძლიერ კარგია და ყველანი ქართული ისტორიის მოყვარულნი დიდ მადლობას მიუძღენიან ბ. პახომოვს. ძლიერ ძვირფასია წიგნის დამატებანი,

რიცხვით 9, ჩვენი ძველი ფულების მშვენიერი სურათებით. წიგნი მშვენიერათ არის გამოცემული რუსული არქეოლოგიური საზოგადოების მიერ.

2. О. Семинъ. Великая Годовщина. Аграрный вопросъ и крестьянская (крѣпостная) реформа на Кавказѣ. Кіевъ, გვ. I 164.

ბ. სემინის წიგნაკი ძლიერ რთულ და საყურადღებო კითხვას ეხება, რომელიც სრულებით არ არის შემუშავებული. ავტორი იკვლევს იმას, თუ რა შესძინა საქართველოს და კავკასიას საგლებო რეფორმამ. ავტორი ამტკიცებს ოფიციალური მასალების შემწეობით, რომ საქართველოს გლეხობის სილატაკე, მისი სიღარიბე შედგვია რეფორმის უკუღმართ მიმართულებისა. საქართველოს გლეხი მოკლებულია საკმაო მიწას, რაც აქვს, ის არ აკმაყოფილებს მას, სახელმწიფოს დახმარება ყოველთვის ფრთხალი და არა საკმარისი იყო. ღარიბ დაქვეითებულ კავკასიის გლეხობას თავზედ აწევს იმდენი სახემწიფო და საერო გადასახადი, რომ რაც დღე მიდის, უფრო და უფრო დაქვეითებას იგი ეტანება. დასასრულ ავტორი იკვლევს იმ პროექტებს, რომლებიც ამ ბოლოს დროს იყო დამუშავებული კავკასიის უმაღლესი მთავრობისაგან, თავდაზნაურებისა, სახელმწიფო სათათბიროს მე-4 წევრებისაგან შესახებ გლეხების და ბატონებისაგან დროებით დამოკიდებულების გაუქმებისა. ეს ნაწილი შრომისა

ძვირფასია. უკლ შთაბეჭდილებას ის ახდენს, რომ ავტორი ხშირათ მაღალ-მაღალ რიხიან სიტყვებს ისვრის, თავისთავათ უშინაარსოს, ისეთი ფურცლებია ალაგ-ალაგ, რომ დინჯ შრომაში ადგილი არ უნდა ჰქონდეს. მიუხედავად ამისა ო. სემინის წიგნის გაცნობა ყველასათვის საქირაოა, ვისაც ჩვენი დღევანდელი ჭირვარაში აწუხებს.

3. Проф. П. И. Ковалевскій—
Завоевание Кавказа. Исторические
очерки. Спб. гв. 1—334.

ბ. კოვალევსკი პსიხიატრი არის, მაგრამ უყვარს ისტორია და ხშირათ ვარჯიშობს ამ ნიადაგზედ, საუბედუროდ ძლიერ უშნოთ და სასირცხვოთ. მისი ისტორიული ნაწერები (ისტორიულ პირებს ეხება, როგორც პსიხიატრი)—სასაცილო რამ არის თავიდან ბოლომდე. ამ ახალ წიგნში ბატონი პროფესორი იმეორებს იმას, რაც დუბროვინმა და პოტომ, მაგაზედ კარგათ, უკვე გამოთქვეს. ახალი ერთი სტრიქონიც არ არის. მაგრამ ჩვენი მგნციერი ძველ ამბებს ახალი თვალთ უყურებს და აი ფისათვის არის წიგნი დაწერილი. აბა ისმინეთ, ვისაც შეგიძლია: რუსეთმა დაიმორჩილა კავკასია, საქართველო; რუსეთს ესენი არ უნდოდა,

რუსეთი ისედაც დიდი იყო, მაგრამ რუსეთმა შეიკოლა კავკასია, საქართველო, რომელსაც გლეჯდენ ურჯულოები, და იხსნა იმათი მტარვალი ხელისაგან. ასეთ საქციელისათვის რუსეთი მადლობის ღარსია, მაგრამ, დახეთ, კავკასიის წარმომადგენელი; „ვიღაც“ ჩხვიძე, გვეგუკორი, ზურაბიშვილი, მადლობის და პატივის ცემის მაგიერ, ლანძღვსა და გინების მეტს არაჲს აკეთებენო. ასე დახსომეს კავკასიელებმა რუსეთის ღეწლი! მთელი კავკასია რუსეთის სისხლით არის მორწყული და აი კავკასიის წარმომადგენელი მტრობის და ავგულობის მეტს არაფერს აჩენენ. არ ხედავთ, რა გვარი სამართლიანობა ხდება! დავიჯეროთ, რომ ყველადფერი ისე მოხდა, როგორც პროფესორი მოგვითხრობს. პირველი გვერდიდან უკანასკნელამდე ავტორი ზიზლით და გესლიანი ენით მოიხსენებს კავკასიას და ქართველებს; უშვერ და ლანძღვის სიტყვას საპატიო ადგილი აქვს ბ. პროფესორის კოვალევსკის წიგნში. წაეკითხოთ, ეს წიგნი და უფრო მალე დავივიწყოთ იგი. არ გამოვედავებით ავტორს, ღირსი არ არის.

ბ. ავალიანი.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

ყოველდღიური საზოლიტიკო და სალიტერატურო

„სახალხო გაზეთი“

(წელიწადი მეორე)

ყოველდღიურ გამოცემის გარდა გაზეთს ექნება კვირეული

ს ა უ რ ა თ ე ბ ი ა ნ ი დ ა მ ა ტ ე ბ ა .

დამატება გამოვ, კვირახდით

გაზეთის ფასი დამატებათა: წლით, როგორც ქალაქში, ისე ქალაქ გარეთ. ღირს.

8 მან. 50 კაბ., ნახევარი წლით—4 მან. 80 კაბ., ერთი თვით—80 კ.

ცალკე ნომერი ყველგან ერთი შაური, დამატებიანი ნომერი (კვირის) 7 კაპეიკი. აღრვისს გამოსაცვლელი ფასი 40 კაბ.

განაწილება ფასისა: გამოწერის დროს 3, 1 მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის 2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მან. 50 კაბ.

რედაქცია დაა 9—7 საათ.

Тифлисъ, редакция „Сахалхо газети“.

რედაქტორ-გამომცემელი ნ. კურდღელაშვილი.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1911 годъ в
на газету

„Закавказская Рѣчь“

Годъ изданія третий.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

4½ доставл. на домъ. Въ Тифлисѣ	Въ провинц.
На годъ 6 руб. — коп.	8 руб. — коп.
„ полгода 3 руб. 50 коп.	4 р. 50 к.
„ 3 мѣсяца 2 руб. — коп.	2 р. 25 к.
„ 1 мѣсяць — 70 коп.	— 75 к.

АДРЕСЪ: Тифлисѣ, редакция газ. „Закавказская Рѣчь“, Эриванская площадь, домъ Харазовой.

Для телеграммъ: Тифлисѣ, „Закавказская Рѣчь“.

Редакторъ Ф. Д. Бебиенъ.

Издатели: } Кн. Г. Г. Амираджиби.
 } П. А. Готуа.

1911 წლის 10 იანვრიდან გამოვა
ორშაბათობით დღიური ლიტერატურ-
რული და პოლიტიკური გაზეთი

— თ ე ბ ი —

წლიურათ 2 მან. 50 კაბ. ნახევარი
წლით 1 მან. 50 კაბ. 3 თვით 1 მან.
ცალკე ნომერი 5 კაბ.

დროებით აღრვის: Эриванская
площ. д. Харазовой

რედაქტორ-გამომცემელი გრ.
ლიასაშიძე

Открыта подписка на 1911 г.

на еженедельную общественно-педагогическую газету

ШКОЛА И ЖИЗНЬ

съ ежемѣсячными приложениями.

Въ книжкахъ приложений, которые за годъ составлять около 80 печатныхъ листовъ, будутъ помѣщаться цѣльныя произведенія русскихъ и иностранныхъ авторовъ, старыя классическія, или выдающіяся новѣйшія, или касающіяся наиболѣе интересныхъ вопросовъ текущаго времени. Три книжки приложений будутъ посвящены памяти Л. Н. Толстого, Н. И. Пирогова и работамъ извѣстнаго нѣмецкаго педагога Кершенштейнера. Въ числѣ приложений—три сборника, спеціально посвященные нашей низшей, средней и высшей школь.

Подписная цѣна: на годъ на 6 м. на 3 м.
Съ доставкой и пересылкой въ города имперіи. 6 р. 3 р. 2 р.
Подписка принимается: въ Главной Конторѣ, Петербургъ, Кабинетская, № 18,
Издатели: Н. В. Мишуровъ и Г. А. Фальборкъ.

ამ წლის 25 მარტიდან გამოდის ქ. ქუთაისში ყოველ-დღიურა ქართული გაზეთი

„კოლხიდი“

რედაქციის ადრესი: ალექსანდრეს ქუჩა, აფედროპოძის სახლი. ნელმოსაწერი ფული უნდა გამოიგზავნოს. ქ. ქუთაისის რედაქციის ქახელზე. გაზეთის ფასი პირველი აპრილიდან წლის დამლევამდე 5 მან. და 10 შაური. თვიური—ოთხი აბაზი.

თითო ნომერი მართი შაური

ადრესის გამოცვლა: ქუთაისისა ქუთაისზე—ორი შაური, დანარჩენ შემთხვევებში—ორი აბაზი.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ი ს ფ ა ნ ი:

ჭირველ გვერდზე სტრიქონი სამი შაური, უკანასკნელზე—ორი შაური.

სამკვლევიანო განცხადება სამი მხეთი

რედაქტორ-გამომცემელი ა. ჭუმბაძე.

მიიღება ხელის მოწერა

ყოველ-კვბრტულ საპოლიტიკო და სალიტერატურა გაზეთ

„ქართულის მოამბე“-ზე

ფასი გაზეთისა წლიურათ 2 მან. 50 კაპ. 1/2 წლით 2 მან. 3 თვით 1 მან. თითო ნომერი ყველგან მართი შაური.

რედაქტორი: პ. ი. მეფისაშვილი, გამომცემელი: ევგ. გერმანი.
ადრესი რედაქციისა: მარინსკი პროსპ. № 6 სახ. მეტერბაშევისა.